

BRONNENBOEK

voor het kleuter- en basisonderwijs
over het gebruik van de kinderboerderij

CUNUCU DI CHABELITO
te Santa Rosa

projectgroep
Natuur- &
Milieu-
Educatie

VOORWOORD

De kinderboerderij "CUNUCU DI CHABELITO" is een initiatief geweest vanuit de Directie Landbouw, Veeteelt en Visserij. Vanuit Directie Onderwijs is daar vervolgens aan bijgedragen door de projectgroep Natuur- en Milieueducatie van de afdeling Curriculumontwikkeling. Het doel hiervan was, om scholen beter van dienst te kunnen zijn bij het educatief gebruik van deze plek.

In gezamenlijk overleg is de huidige vorm tot stand gekomen, waarbij beide directies geld en mankracht investeren in de ontwikkeling. Dat deze ontwikkeling nog lang niet afgelopen is, kunt u in deze handleiding lezen.

Deze map is samengesteld door de projectgroep Natuur- en Milieueducatie, waarbij er dankbaar gebruik is gemaakt van materiaal dat is ontwikkeld door de schoolbiologische dienst in Utrecht.

maart 1997
de projectgroep NME

Ria Broersen
Rita Gomez
Claudette Hoen
Mechtild de Wit
Dirk Jan Boerwinkel

INHOUD

- 1. DE KINDERBOERDERIJ NU EN STRAKS**
de huidige situatie
plannen voor de toekomst

- 2. REGELS VOOR GEBRUIK**
tijden en reserveringen
maximale aantallen en begeleiding
huisregels

- 3. SUGGESTIES VOOR GEBRUIK**
voorbereiding in de klas
tijdens het bezoek
terug in de klas
kinderen en dieren

- 4. ACHTERGRONDINFORMATIE OVER DIEREN**
de ezel
het schaap
de geit
het varken
de koe
het konijn/de coneu
de kat
de eend
de gans
de kip/parelhoen
de pauw
de papegaai
de leguaan
de cascabel
de morocoi(landschildpad)
de Tilapia(vis)

BIJLAGEN

- voorbeeldbrief aan de ouders
- opdrachtkaarten
- werkbladen
- dierenplaatjes
- verwerkingsopdrachten

1. DE KINDERBOERDERIJ NU EN STRAKS

de huidige situatie

De kinderboerderij "CUNUCU DI CHABELITO" is gevestigd op het terrein van de Directie Landbouw, Veeteelt en Visserij "Santa Rosa" te Piedra Plat.

De boerderij is te bereiken door meteen na het toegangshek van Santa Rosa linksaf te slaan en door te rijden totaan de ingang van de boerderij.

Op het terrein zijn sommige dieren in hokken te zien, andere dieren lopen binnen de omheining van de boerderij vrij rond.

De plattegrond geeft de indeling weer. Tevens is er een afdak waar U met de klas onder kunt zitten en waar ook dieren gedemonstreerd kunnen worden.

Tenslotte is er ook een toilet en wasbakken voor de kinderen.

Op vaste dagen is er een educatief medewerker aanwezig.

plannen voor de toekomst

Naast de kinderboerderij ligt een terrein dat al gedeeltelijk in ontwikkeling is als wildeplantentuin. In de toekomst wordt dat ook opengesteld. Daarachter ligt een plek die als voederplaats voor vogels en leguanen zal worden gebruikt, zodat kinderen deze dieren in het wild van een afstandje kunnen observeren.

Het is de bedoeling dat ook een cunucu met landbouwgewassen, omheiningen van steen en cactus, cas di torto, vruchtbomen, kruiden etc. onderdeel gaan uitmaken van het complex. In de toekomst zal het geheel een min of meer zelfstandige positie gaan krijgen.

Didactisch gezien zal met deze ontwikkeling de kinderboerderij een steeds grotere informatiebron vormen, waarbij ook de hogere klassen van het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs kunnen profiteren, alsmede de opleiding landschapsverzorging van het EPB.. Uiteindelijk zal een en ander in de schoolwerkplannen een plaats moeten krijgen.

2. REGELS VOOR GEBRUIK

tijden en reserveringen

De Kinderboerderij is voor schoolklassen geopend op maandag t/m vrijdag van 8.00-12.00 uur.

U kunt voor uw bezoek telefonisch contact opnemen met de administratie van de Dienst LVV, telefoon 858102. Daar kunt U de gewenste dag en tijd doorgeven. De educatief medewerkster, mevr. Sharissa Croes, zal dan contact met U opnemen en afspraken maken over de gewenste activiteiten. Zij kan ook vertellen wanneer er speciale activiteiten te doen zijn zoals melken, schapen scheren e.d.

maximale aantallen en begeleiding

De kinderboerderij is het beste te bezoeken met 1 klas tegelijk.

Maximaal kunnen 50 kinderen tegelijk de kinderboerderij bezoeken.

Hierbij geldt, dat er minstens per 15, maar liefst per 10 kinderen een begeleid(st)er moet zijn. Indien u met een klas van 30 kinderen komt, moeten dus naast uzelf minstens 1 extra begeleider mee.

huisregels

De kinderen worden, als ze bij de kinderboerderij aankomen, eerst welkom geheten door de educatief medewerkster. Dit gebeurt onder het afdak (de 'gazebo'). De kinderen moeten dus eerst daar naar toe.

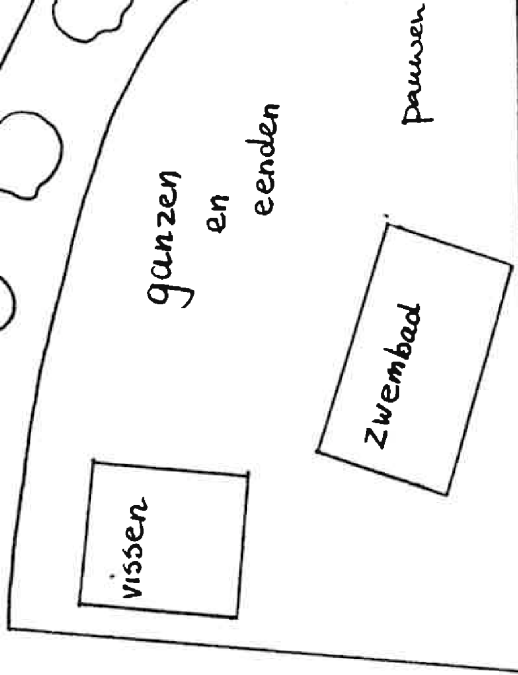
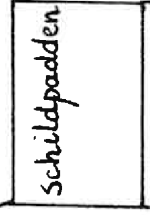
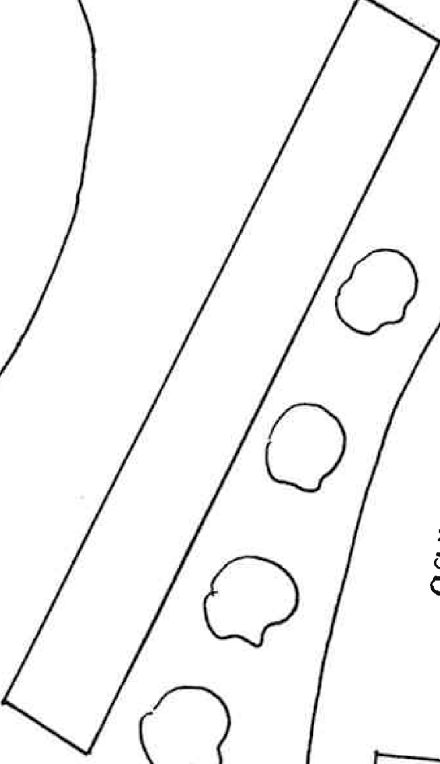
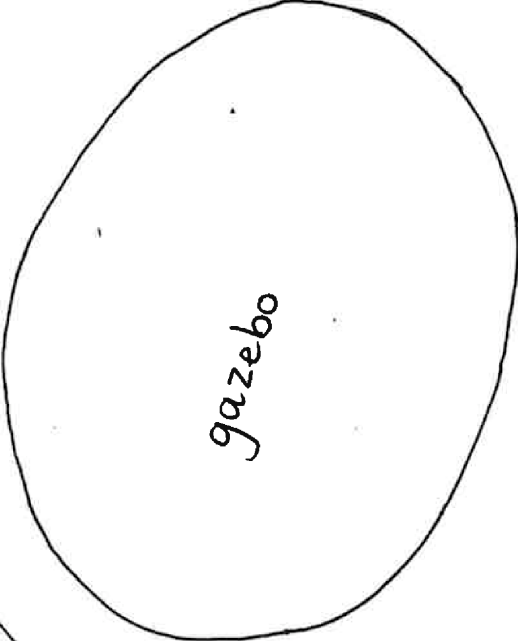
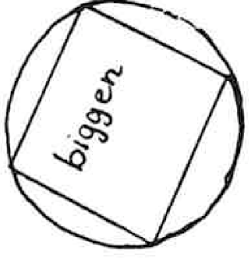
De kinderen mogen ALLEEN het eten aan de dieren geven dat door de educatief medewerker is verstrekt. Veel dieren worden namelijk ziek van beschimmeld brood en andere etensresten. Er is op de boerderij voer in afgemeten hoeveelheden beschikbaar, zodat kinderen wel de gelegenheid krijgen de dieren te voederen.

Eten en drinken is toegestaan, mits alle restanten worden opgeruimd. Vanwege het contact met dieren is het op een kinderboerderij extra noodzakelijk om voor het eten de handen te wassen. Daartoe zijn wasbakken aanwezig.

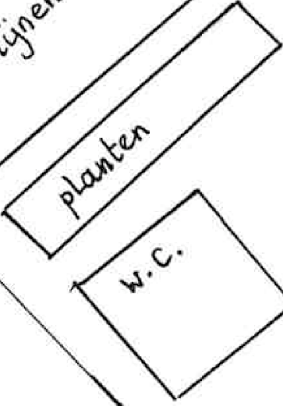
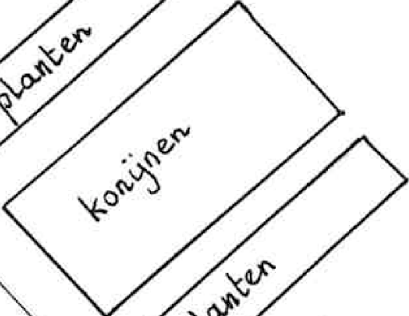
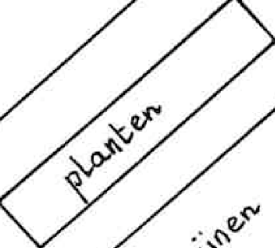
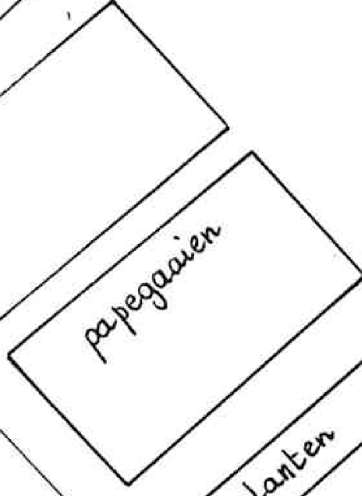
De dieren mogen uiteraard niet geplaagd of bang gemaakt worden. De educatief medewerker geeft tevoren aan welke dieren mogen worden aangeraakt en op welke wijze. Nesten met eieren moeten met rust gelaten worden.

ezels

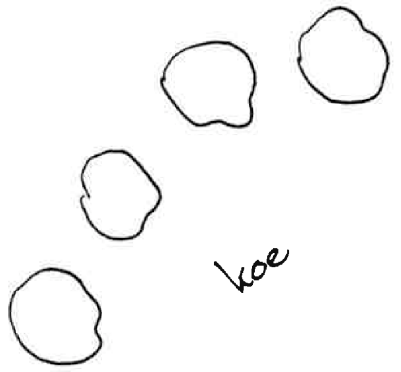
ingang

geiten en schapen

plattegrond kinderboerderij

3. SUGGESTIES VOOR GEBRUIK

voorbereiding

Het bezoek aan de kinderboerderij wordt effectiever als tevoren in de klas aandacht besteed is aan wat daar te zien is.

Dit kan bijvoorbeeld bestaan uit een verhaal over dieren, een klasgesprek over dieren die de leerlingen thuis hebben, of iets vertellen over de dieren die ze op de kinderboerderij zullen zien.

Ook is het van belang alvast enkele regels te bespreken over het omgaan met de dieren. In de achtergrondinformatie staat per dier het een en ander aangegeven.

Verder moet via contact met de ouders gezorgd worden voor passende kleding, eventueel eten en drinken mee, en nagaan of er kinderen bij zijn met een allergie voor haren of veren. Nogmaals: het is niet de bedoeling dat de kinderen voer meenemen!

Het is van belang om tijdig ouders of andere belangstellenden te vragen mee te helpen. De klas kan tevoren al in groepjes verdeeld worden. Een concept-brief aan de ouders is in deze handleiding opgenomen. (bijlage 1.) Verder moet uiteraard de schoolleiding en via deze het bestuur op de hoogte worden gesteld.

Tenslotte: het is goed om voorafgaand aan de excursie zelf even ter plekke te gaan kijken. Soms zijn er kleine veranderingen; dieren die jongen gekregen hebben, of juist tijdelijk niet aanwezig zijn. Daarmee kunt u bij de opdrachten en informatie dan rekening houden.

tijdens het bezoek

Als suggesties voor activiteiten tijdens het bezoek zijn opdrachtkaarten en werkbladen ontwikkeld. (zie bijlagen 2 en 3)

De opdrachtkaarten (bijlage 2) zijn op de kinderboerderij zelf aanwezig. Ze bestaan uit geplastificeerde kaarten met foto's en vragen, waarbij de vragen aan de ene kant in het nederlands, en aan de andere kant in het papiamento zijn gesteld. Er zijn 8 verschillende kaarten, elk in tweevoud aanwezig. De vragen en foto's stimuleren de kinderen tot goed kijken, vergelijken, bespreken en imiteren. Regelmatig wordt ook gevraagd om de bouw van het dier te vergelijken met het eigen lichaam.

Indien de kinderen zelf kunnen lezen, kunnen ze in twee- of drietallen een kaart zelfstandig gebruiken. Als ze klaar zijn, kunnen ze ruilen met een kaart van een andere groep. Bij kinderen die nog niet kunnen lezen, kunnen de vragen worden voorgelezen door de leid(st)er van een groepje. Na afloop kunnen met de kinderen onder de gazebo de ervaringen worden uitgewisseld. Hierbij kan bijv. aan de kinderen gevraagd worden om een dier na te doen wat ze gezien hebben.

De kaarten gaan over de volgende onderwerpen:

Hetzelfde en anders 1. vogels

Hetzelfde, en anders 2. zoogdieren

Hetzelfde en anders 3. vogels en zoogdieren

Behuizing en verzorging

Bewegen; ganzen

Bewegen; het konijn

Bewegen; de geit

Bewegen; de schildpad

De werkbladen (zie bijlage 3) zijn geschikt voor kinderen die kunnen lezen en schrijven, ongeveer vanaf klas 2 totaan klas 4. Deze moet U zelf kopiëren en meenemen! De werkbladen moeten worden ingevuld. Hiervoor zijn op de kinderboerderij plankjes en potloden aanwezig.

Bepaalde werkbladen zijn vooral bedoeld om te gebruiken tijdens de nabespreking onder de gazebo.

Daarnaast kunt U natuurlijk zelf andere opdrachten bedenken.

voeren

De meeste dieren worden 's morgens al vroeg gevoerd. Het voer dat de kinderen kunnen uitdelen is dus een extraatje. De kinderen kunnen bij het voeren letten op wat de dieren eten, hoe de dieren eten, en hoe ze dan op elkaar reageren (vaak zijn er rangordes onder dieren, waarbij het ene dier eerst mag eten)

terug in de klas

Enkele suggesties voor verwerking zijn:

- een plattegrond maken van de kinderboerderij en plaatjes van dieren erop plakken
- variaties op memory-spel(hiervoor zijn o.a. de dierenplaatjes uit bijlage 4 te gebruiken)
- sorteren van plaatjes bijv;moeder en jong, dier en voedsel, dier en geluid, gedeelte van dier en hele dier. Door de achterkant van de plaatjes te merken met een kleur, kan het kind zelf controleren of het een goede combinatie heeft gemaakt(zelfde kleur op achterkant).
- een dierenpuzzel, door een grotere dierenplaat in stukjes te verdelen
- dierenplaatjes waar een onderdeel aan ontbreekt, aanvullen
- het voedsel behandelen dat de dieren eten;dieren die hetzelfde eten bij elkaar plaatsen. Eventueel voedsel verdelen volgens de 'maaltijdschijf'.
- behandelen welk nut deze dieren hebben voor de mens.
- cassettes van dierengeluiden laten horen
- kinderen laten opschrijven wat ze hebben geleerd
- een dier laten maken van klei, papier mache etc.

Zie verder ook bijlage 5 voor suggesties. Veel van bovenstaande mogelijkheden kunnen ook al voorafgaand aan het bezoek worden gedaan.

kinderen en dieren:

Citaten uit: "Dierenjuf" van Marjan Margadant-van Arcken

- Een kind van de kleuterschoolleeftijd leeft nog hoofdzakelijk in een personale wereld, die gekleurd wordt door persoonlijke relaties en ervaringen.
- Luisteren alleen is te weinig voor kleuters, ze moeten kunnen zien en voelen.
- Iets wat nieuw en onbekend is, wordt ogenblikkelijk gerefereerd aan het bekende en concrete.
- Het is ook belangrijk ons te realiseren dat een kind in een "synthetische wereld" leeft. In de synthetische kinderwereld spelen geur, kleur, smaak, stemming en tactiele ervaring alle een rol, maar meestal niet een gescheiden rol.

- Kleuters hebben een heel directe en nauwkeurige waarneming. Ze zien ogenblikkelijk kleine verschillen.
- Zij zien een dier niet als een anonieme vertegenwoordiger van een soort, maar als een individu.
- Voor de nauwkeurige waarneming is de nabijheid en het vast kunnen houden dus erg belangrijk. Maar als een kind een dier vast kan houden en het zit op enige afstand, dan overbrugt een kind die afstand door met al zijn aandacht bij dat dier te zijn en alles om zich heen te vergeten.
- Dit terugvoeren van de aspecten van een dier op het eigen lichaam, maakt het voor een kind gemakkelijker om te begrijpen.
- Aanraken en vastpakken zijn heel primaire en actieve vormen van waarnemen. De zachtheid van de vacht, de lichaamstemperatuur en de bewegelijkheid van een dier delen zich direct mee aan het Kind. Kleuters begeleiden veel van hun actieve handelingen met taal en de tastwaarnemingen worden vrijwel altijd meteen geuit in woorden: "warm", "o, zacht", "het kriebelt" enz.
- Voor we overgaan tot de opbouw van een vertrouwenrelatie tussen kleuters en dieren, moeten we eerst weten hoe jonge kinderen tegen dieren aankijken, of anders gezegd: hoe jonge kinderen over dieren denken. Een jonge kleuter van ongeveer vier à vijf jaar rekt speelgoeddieren en stripfiguren allemaal tot de dieren. Daartegen worden vogels, vissen, insecten meestal niet als dieren gezien.
- In de ontmoeting en de opbouw van een relatie tussen een kind en een vreemd of onbekend dier is een structuur te herkennen. Zoals we gezien hebben is de basishouding van kinderen een beetje huiverig. De eerste vraag betreft vrijwel altijd de gevaarlijkheid van het dier: "Bijtie?", "Krabt-ie?" enzovoort. Als ze gerustgesteld zijn, durven ze het dier aan te raken. Bij de wat grotere dieren volgt dan ogenblikkelijk de vraag: "Hoe heet-ie?", omdat kinderen deze dieren als individuen zien en niet als naamloze vertegenwoordigers van een diersoort. [...] Pas nu ligt de weg open tot nadere kennismaking.
- Om een dier te kunnen imiteren, moet het kind het diergedrag kunnen terugvoeren naar het eigen lichaam en de eigen lichaamsdelen. Bovendien moet het kind intuïtief de bedoeling van het diergedrag begrepen hebben. Dit begrijpen berust niet op een beredeneerd oordeel, maar op de waarneming van de intentionele bedoeling van het diergedrag.
- De neiging van de kleuter om de anatomie van een dier op het eigen lichaam te betrekken, biedt grote voordelen bij het lesgeven over dieren.

- DE IDEALE KINDERBOERDERIJ VOOR JONGE KINDEREN

- * heeft een veilige en goed verzorgde speeltuin
- * is overzichtelijk en eenvoudig gestructureerd
- * heeft een keur van {...} dieren. De kinderen kunnen deze dieren voeren, aanraken en/of aaien.
- * heeft een moes- en een heemtuin.
- * heeft een lesgebouw met een wisselende natuureducatieve expositie.
- * laat kinderen niet alleen kijken, maar ook iets doen.

DE EZEL

De ezel werd hier op Aruba ingevoerd om dienst te doen als goedkoop lastdier. Alle ezels op Aruba stammen af van deze ingevoerde tamme ezels, al leven ze nu zelf in het wild. Op verschillende plaatsen op Aruba zien we ze nu rondlopen, bijv. Yamanota en Pos Chiquito.

De Europese ezels die naar Aruba werden verscheept, stammen op hun beurt weer af van wilde ezels die in het noorden en oosten van Afrika leven. Daar leven ze in kleine kuddes, aangevoerd door een hengst (mannetjes-ezel).

Door de barre leefomstandigheden daar zijn het dieren met een groot uithoudingsvermogen.

De uitdrukking "zo dom als een ezel" is ongegrond, want ezels zijn beslist niet dom. Ze hebben een goed geheugen voor paadjes en mensen.

Als ze goed worden behandeld, zijn het taaie en gewillige lastdieren, hoewel ze soms koppige buien hebben en dan geen poot zullen verzetten.

In bergachtige streken is de ezel onmisbaar voor het vervoer van allerlei zaken zoals hooi, stro, levensmiddelen, omdat hij op smalle bergpaadjes veel beter uit de voeten kan dan het paard. Bovendien stellen ze veel minder hoge eisen aan onderhoud en voeding.

Uiterlijk

Een ezel lijkt wat op een paard, maar is meer gedrongen en kleiner.

In verhouding heeft een ezel grotere oren dan een paard, de manen op de nek zijn korter en borsteliger en de hele vacht is ruwer. De staart heeft een pluim aan het eind, die bij het paard al bijna aan de staartwortel begint.

Ezels hebben meestal een grauwe kleur: van grijsachtig tot bruinig zwart. Over de rug en schouders is vaak een donkere streep te zien.

(tussenvoegen; papiamento namen voor typen ezels)

Vaak zijn onderbenen, oren, staartpunt en de plekken rond de ogen lichter dan de rest van de vacht.

De ezel is net als het paard een hoefganger. Hij heeft een enkelvoudige hoef die om zijn laatste teenkootjes zijn gegroeid. Hij loopt dus op de vier vingertoppen, doe hem dat maar eens na!

Meestal zie je aan zijn poot ook een rond kaal plekje.

Zintuigen

Een ezel heeft goede beweeglijke oren, die groter zijn dan bij het paard. Net als bij de andere grazende dieren is de reuk samen met de smaak het belangrijkste zintuig.

Een ezel kan goed ruiken en gebruikt dit bij het selecteren van z'n voedsel.

Verder wordt het reukvermogen gebruikt voor het opmerken en herkennen van andere levende wezens in zijn buurt. In het wild is dat erg nuttig bij het bespeuren van vijanden, temeer omdat het gezichtsvermogen van een ezel niet al te best is.

Een ezel herkent d.m.v. zijn reuk ook degene die hem verzorgt.

Kijk maar eens hoe hij aan de handen van de dierverzorger snuffelt als hij eten krijgt.

Tastzintuigen heeft een ezel vooral op en rond zijn neus. Hij kan ook uitstekend met zijn poten voelen hoe en waar hij die moet neerzetten om goed te staan of te lopen in een moeilijk begaanbaar terrein.

Denk maar aan de smalle rotspaadjes. De hoeven van een ezel zijn van hoorn en dus geheel gevoelloos.

Voortplanting

Een ezel is een zoogdier. Er wordt per worp meestal maar één veulen geboren na een draagtijd van ongeveer 11 maanden. Het veulen kan na een paar uur al staan en wordt gedurende de eerste 5 à 6 maanden door de moeder gezoogd. Het veulen is na ruim 1 jaar geslachtsrijp.

Omdat zowel ezel als paard goede lastdieren waren heeft men geprobeerd ze te kruisen. De kruising van een mannetjespaard met een vrouwtjes-ezel noemde men muilezel, die van een vrouwtjespaard met een mannelijke ezel noemde men muildier.

In de praktijk bleek het muildier in onze streken veel beter te voldoen, omdat ze behalve het grote uithoudingsvermogen dat de muilezel ook heeft, een veel hoger werktempo hebben. Muilezels en muildieren kunnen zelf geen nakomelingen krijgen. Je moet dus telkens weer een ezel en een paard kruisen om er een te fokken.

Levenswijze

In het wild leven de ezels in kudde bijeen. Ze leven op de grote vlakten die Noord Afrika rijk is. De leider van de kudde, een hengst, heeft zijn plaats veroverd door zich in een gevecht de sterkste te tonen tegenover de andere mannetjes. Deze gevechten eindigen hoogstens met wat kneuzingen.

Op Aruba waren er in 1994 ongeveer 100 ezels, en in 1996 ongeveer 60 ezels. Het gaat dus niet zo best met ze. Zo'n klein aantal levert ook het gevaar van inteelt; als te vaak dieren met elkaar paren die verwant zijn, is de kans groter op allerlei ziekten en verzwakt het geslacht. De 60 ezels van 1996 waren verdeeld over 8 plaatsen, in kleine kuddes van ongeveer 8. Een groepje van 8 bestaat meestal uit zo'n 3 families. Ze zijn vooral te vinden in de mondi bij Noord, Santa Crus, Pos chiquito en Savaneta. Vooral in de droge tijden gaan ze opzoek naar eten en water bij de huizen, en worden dan vaak aangereden of zelfs doodgemaakt. Ook veroorzaken ze last doordat ze de bari's omgooien. Daarom is er nu een plan om aan de noordkust een soort oases te maken waar er altijd voedsel en water te vinden is, in de hoop dat ze dan minder de bewoonde gebieden zullen opzoeken. Bovenstaande gegevens zijn afkomstig van Roeland de Kort van Directie VROM.

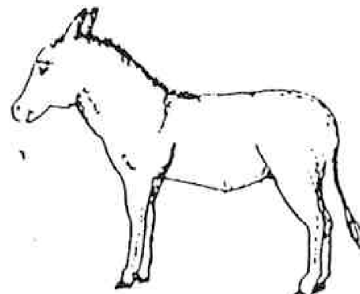
Huisvesting

Ezels zijn op Aruba niet moeilijk te houden. Een ezel heeft op Aruba een schaduwplek, water en eten nodig. Een ezel is vegetarier, maar beslist niet kieskeurig. Als er niets anders is eet hij zelfs cactussen. Vers water moet altijd voorhanden zijn, een ezel drinkt vrij veel.

Geef ezels in de kinderboerderij geen brood of andere etensresten. Die beschimmelen gauw en kunnen tot ziekte leiden. Geef alleen het eten dat de verzorger aangeeft.

Hantering

Omdat een ezel een erg ruwe vacht heeft is het soms niet fijn voor kinderen om hem te aaien. Het is wel een apart gevoel. Roskammen vindt een ezel erg prettig, daarmee wordt een hoop ongedierte uit zijn vacht verwijderd, en raakt zijn vacht een beetje uit de war. Ga nooit achter een ezel staan, hij kan erg hard trappen! Benader hem van voren of van de zijkant, dan kan hij je zien. Loop rustig op hem af, laat hem aan je hand snuffelen en geef hem iets lekkers, dat wekt vertrouwen. Aai hem een beetje over zijn neus, dat vindt hij erg prettig. Stel hem een beetje op zijn gemak, dan is het een prettig dier om mee om te gaan. Geef hem geen suikerklontjes, ook een ezel kan gaten in zijn kiezen krijgen!

HET SCHAAP

Schape worden op Aruba gehouden voor hun vlees.
In het buitenland gebruikt men ook de wol en de melk (voor kaas).
Op Aruba wordt de vacht niet gebruikt. Als hun vacht dik is, worden ze wel geschoren.

Uiterlijk

Een schaap kan ongeveer 75 cm hoog worden en kan in kleur verschillen van donkerbruin en zwartachtig tot wit.

Horens zijn bij de tamme rassen bijna of helemaal niet te vinden, en als ze er zijn, dan is het meestal bij het mannetje, de ram. Vaak zijn deze gedraaid en geringd.

De vacht van een schaap is erg vet, wat een goede bescherming is tegen weersinvloeden. Het vet (wolvet of lanoline) werd vroeger in de geneeskunde gebruikt.

Per poot heeft een schaap twee hoefjes die naarmate de druk groter wordt uit elkaar gaan staan, net als bij het varken.

Ook het schaap is een topganger, wat wil zeggen dat hij op zijn laatste teenkootjes loopt. Om die teenkootjes is de hoornige hoef gegroeid. Een schaap heeft een staart maar die is bij veel dieren gecoupeerd omdat er veel vuil in blijft hangen, wat tot ziekten en infecties kan leiden.

De uitdrukking "een schapachtige blik in de ogen hebben" is ontstaan omdat schape niet bijster intelligent om zich heen kijken. De pupil heeft ook een merkwaardige vorm.

Zintuigen

Bij een schaap zijn vooral de reuk en de smaak goed ontwikkeld.

Met z'n neus kan hij goed van slecht voedsel onderscheiden, en net als de geit proeft hij eerst van voedsel voor hij ervan eet. De ogen van een schaap zijn niet erg goed, hij is bijziend.

De oren zijn weer wat beter, maar lang niet zo goed meer als die van z'n voorouders, de wilde schape of mouflons.

Tastorganen heeft het schaap vooral op en rond de neus.

Voortplanting

Na een draagtijd van ongeveer 5 maanden brengt het vrouwtje, de ooi, een of twee lammeren ter wereld. Het mannetjesschaap, de ram, heeft voor de bevruchting gezorgd, hoewel op de grotere schapenhouderijen ook wel kunstmatige bevruchting wordt toegepast.

De eerste 3 maanden wordt het lam door de moeder gezoogd en al na een week of drie begint het zelf te grazen.

De lammetjes worden na een of twee dagen al naar buiten gelaten, dat is goed voor hun gezondheid en voor het ontwikkelen van weerstand tegen het weer en ziekten.

Moederloze lammetjes kunnen door een andere ooi als haar eigen jong worden geaccepteerd, maar dat gebeurt niet altijd.

Je kunt de natuur een beetje helpen door het vreemde lam en het eigen lam dezelfde geur te geven, bijv. door eau de cologne of shampoo. Vaak went de moeder dan vrij snel aan het nieuwe jong.

Zelf met de fles grootbrengen kan ook, maar dan moet je er wel rekening mee houden dat het lam jou als de echte moeder zal gaan zien.

Levenswijze

Schape zijn doodsbang voor honden en kunnen zelfs van schrik doodgaan als ze worden opgejaagd. Een uitzondering is de hond van de herder, maar daar zijn ze al aan gewend.

Hoe fijn het voor een hond ook is om in de knoek rond te rennen achter konijnen en hagedisjes aan, hou hem aangeliend als er een kudde schapen in de buurt is. Schapen op de boerderij zijn de kuddegeest een beetje kwijt en hun zintuigen zijn een beetje afgestompt: ze hebben ze immers niet meer nodig voor hun lijfsbehoud.

Ruisvesting

Op Aruba hebben schapen uiteraard geen dikke vacht meer nodig, en ook geen warme stal. Wel hebben ze behoefte aan een rustige schaduwplaats. Als een ooi gelammerd heeft moet ze een tijdje met haar lam in een aparte ruimte gezet worden om de eerste levensdagen samen met haar lam een beetje beschermt door te brengen. Vers stro en rust zijn dan erg belangrijk. Een onrustige moeder kan haar lam verstoten.

Voeding

Een schaap is een planteneter. Buiten graast hij en eet vooral gras en kruiden. Omdat een schaap erg kort graast en met zijn poten de grasmat aanstampt, wordt hij vaak gebruikt als grasmaaier op nieuwe grasvelden en op dijken, die met gras zijn begroeid. Doordat een schaap graag kruiden eet zal een grasmat erg schoon gemaakt worden. Een stuk gras waar schapen op hebben gegraasd zal veel minder onkruiden bevatten dan een ander.

Een schaap is een herkauwer en eet per dag ongeveer 10 kilo gras.

Als ruwvoer eten ze ook voederbieten en wortels. Krachtvoer in de vorm van granen, zaden, en peulvruchten wordt ook regelmatig gegeven.

Bovendien krijgen ze ook korrels samengeperst krachtvoer: de zogenaamde pellets.

Hantering

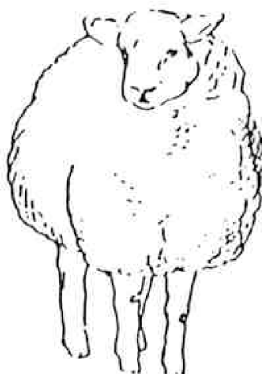
Schapen moet je kalm behandelen, ze worden snel nerveus. Het dier laat zich het best leiden met een halster (een soort stevige halsband). Eventueel kun je het ook aan de vacht bij de kop en het achterwerk pakken.

Een schaap kun je naar je toe lokken door met een emmer Bikskorrels (droogvoer) te rammelen.

Als een schaap op zijn rug ligt, kan hij soms niet meer uit zichzelf overeind komen. Hij kan daar zelfs dood aan gaan. Help zo'n schaap overeind, of waarschuw de eigenaar even.

Goede verzorging van de hoeven is van groot belang, bijknippen of bijsnijden moet regelmatig gebeuren.

Het scheren van schapen moet gebeuren als het warm is, de vacht moet droog zijn.

DE GEIT

Geiten werden in de 16e eeuw door de Spanjaarden op Aruba ingevoerd. Ze vermenigvuldigden zich heel snel en in de 17e eeuw werd Aruba het „het geiten eiland" genoemd. De „Cabrito" werd werkelijk een plaag voor Aruba, want in de droge tijd werd vrijwel elk groen blaadje verorberd. Momenteel probeert LVV door het invoeren van betere rassen de geitenhouders zover te krijgen dat ze hun vee niet meer los laten lopen, maar binnen de omheining voederen. Naast kuddes van eigenaren zijn er ook veel verwilderde geiten op Aruba.

Vroeger werd de geit de "koe van arbeider" genoemd, omdat hij voor armere mensen een goede leverancier van melk en vlees was. De geit stamt waarschijnlijk af van de Bezoargeit die in het verre oosten in het wild leeft.

Geiten worden al duizenden jaren als huisdier gehouden, vroeger als producent van levensmiddelen, nu meer uit liefhebberij.

Hun oorspronkelijke wilde karakter zijn ze niet verloren. Vroeger werden soms door zeilschepen geiten uitgezet op onbewoonde eilanden om daar een konstante voedselvoorraad te hebben voor schepen in voedselnood of voor schipbreukelingen. Dat had soms tot gevolg dat het eiland binnen de kortste keren werd kaalgevreten. Dit gebeurde o.a. op St. Helena, dat in enkele tientallen jaren door daar uitgezette geiten van de bedekking van loofbos werd ontdaan.

Geitenrassen worden gekweekt voor de wol (bijv. Angora) en voor de melk. De melkproduktie kan oplopen tot wel 2000 liter per jaar, de meeste geiten geven ongeveer drie à vier liter per dag.

Geiten zijn dieren die onder zeer ruwe omstandigheden kunnen leven. Daarom worden ze in onherbergzame streken vaak als huisdier gehouden. In de bergen komen ook wilde geiten voor: steenbokken zijn ook geiten.

Uiterlijk

De meeste geiten hebben hoorns, en weten die ook goed te gebruiken. Bij de bok zijn ze groter dan bij de geit. Verder valt bij geiten de sik op.

De kleur van een geit kan nogal verschillen: pikzwart via bruin naar soms helemaal wit, afhankelijk van het ras.

Ze lopen op twee hoeven per poot, daarboven zitten nog twee kleine hoefjes, maar die raken de grond alleen als ze rennen, springen of over hele zachte bodem lopen. Het zijn topgangers, omdat de hoefjes over de twee laatste teenkootjes zijn heengegroeid. Geiten zijn goede renners en uitstekende klimmers.

Als je geiten in de bergen ziet, halen ze vaak de meest halsbrekende toeren uit om een blaadje groen te pakken te krijgen. Bij Casibari en Ayo b.v. kun je ze ook zo over de rotsblokken zien klauteren.

Dwerggeiten zijn nog veel kleiner en erg lief om te zien, maar je moet wel oppassen voor hun eigenzinnig karakter. Het geluid dat een geit maakt heet mekkeren. Laat een kind dat maar eens nadoen!

Zintuigen

Een geit kan goed horen en ruiken. Vooral reuk en smaak spelen bij het eten een grote rol: een geit is zo kieskeurig dat hij eerst aan alles ruikt en er van proeft om te kijken of hij het wel lekker vindt. Ook wordt de reuk gebruikt voor de herkenning van andere dieren en mensen. De neus is erg gevoelig. Het gezichtsvermogen is ook vrij goed, dat hebben ze met al die klimpartijen wel nodig. De beweeglijke oren zorgen ervoor dat hij de richting van een geluid goed kan bepalen.

Voortplanting

'Geiten' is een verzamelnaam voor het soort dier. De mannetjesgeit heet bok, het wijfje heet geit. Na een draagtijd van ongeveer 5 maanden worden 2 of 3 jongen geboren. Ongeveer 4 weken voor de geboorte gaat de geit zich rustiger gedragen en

zie je de uier groeien. De geit heeft dan behoefte aan afzondering, wat haar dan ook gegund moet worden. Bij de geboorte moet de stal schoon zijn en moet er vers stro liggen.

Na de geboorte zal het lam al snel gaan staan, en je ziet de eerste 24 uur erg veel veranderingen bij hem: hij wordt ziende-rogen steviger en zal bij moeder gaan drinken. De eerste moedermelk, de biest, zit vol met waardevolle groeistoffen en is erg goed voor het jong.

Levenswijze

Wilde geiten leven in kuddes. Oorspronkelijk komen ze uit het hooggebergte, waar ze tot boven de boomgrens te vinden zijn.

Ze klimmen en klauteren erg goed en zijn zeer taai. Daardoor is het mogelijk geiten te houden op plaatsen die anders niets zouden opleveren. Hun eigenzinnige karakter hebben ze bij het tam maken niet verloren. In gevangenschap zijn het vaak echte donderstenen, die allerlei fratsen uithalen.

Ze hechten erg aan degene die ze verzorgt, en zijn niet erg agressief, wat ze heel geschikt maakt voor de omgang met kinderen. Denk eens aan de bokkewagens die veel kinderen vroeger hadden!

Voeding

Een geit is vrij kieskeurig, hoewel hij bij gebrek aan beter ook minder lekkere planten eet. Hij is vegetarier, en eet in het wild vooral de sappige blaadjes van loofbomen en struiken en mals gras. Voordat een geit eet, ruikt hij eerst en proeft van het voer. Bevalt het hem niet, dan eet hij het ook beslist niet. Hooi uit de ruif in de stal wordt gemorst en vertrapt.

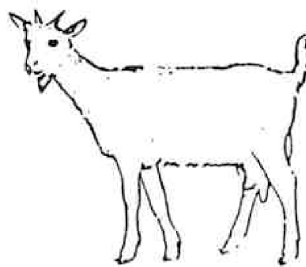
Ook voor geiten zijn speciale droogvoerkorrels in de handel. Vers water is een 'must' voor geiten. Het zijn herkauwers.

Op Aruba zijn er mensen die geiten op na houden in de knoek.

De geiten slikken hun voedsel door zonder te kauwen, dan gaan ze onder een boom liggen. Het eten komt weer in hun bek, en dan gaan ze het goed zacht kauwen. Soms zie je wel een geit rondlopen met een houten driehoek om zijn nek. Dit houdt beschermt hem tegen stekels van struiken. Verder wordt hij daardoor verhinderd door heggen te kruipen.

Wat gebruikt men van de geit?

Het melk, het vlees, van de huid maakt men o.a. tassen, slippers, matten, de bovenkant van tambu, etc.

HET VARKEN

Het varken op de boerderij stamt af van het wilde zwijn. Dat borstelige, wilde zwijn is sinds 1826 eigenlijk niet wild meer.

Het vrouwtje van het zwijn, de zeug, is wel gevaarlijk wanneer het jongen heeft. Elk dier of mens dat dan in de buurt komt wordt aangevallen. Meestal houdt hij zich op in uitgestrekte bossen met veel onderhout en in de buurt van water om te drinken en voor het nemen van modderbaden die de insecten uit de vacht houden. Door bij de teelt de nadruk te leggen op de voor de mens nuttige eigenschappen is uit dit wilde zwijn ons tamme huisvarken ontstaan. Dit kan wel 500 kg zwaar worden, terwijl het wilde zwijn niet boven de 300 kg uitkomt.

Ook varkens worden in de bio-industrie vaak onder zeer slechte omstandigheden gefokt. Het zijn belangrijke vleesleveranciers en ze zijn met de huidige fokmethode binnen 7 maanden goed voor de slacht.

Uiterlijk

Het roze boerderijvarken verschilt erg met het donkerbruine en borstelige wilde zwijn. De vacht is aanmerkelijk korter en gladder, er zijn bijna geen slagstanden meer te bekennen, die het wilde zwijn tot een gevaarlijk dier kunnen maken.

Verder heeft het tamme varken een krul in de staart, het wilde zwijn niet, zijn oren hangen slap naar beneden, die van het wilde zwijn staan recht omhoog. Tenslotte is het tamme varken veel zwaarder dan het wilde zwijn, wat komt door de manier van opfokken. Het varken behoort tot de evenhoevigen en is een topganger of hoefganger: hij loopt op het topje van zijn laatste teenkootjes, waaromheen per poot 2 hoeven gegroeid zijn.

De pootafdrukken van een varken en van het wilde zwijn dekken elkaar bijna af. Ze zijn 5-7 cm breed. Vlak achter de grote tenen zie je nog twee kleine afdrukjes staan van de kleine tenen die iets hoger op de hoef zitten. Bij het lopen gaan de tenen iets uit elkaar staan, waardoor hij beter op moerassige grond kan lopen. Het mannetjesvarken, de beer, is forser dan het vrouwtje, de zeug. Bij de zeug vallen de twee rijen tepels op waar ze de jongen mee zoogt.

Op Aruba zien we ook nog een klein, donker varken met een spitse snuit rondlopen. Dit zijn afstammelingen van de eerste varkens die honderden jaren geleden al op Aruba werden ingevoerd. Ze leven nu half-wild, vooral in de omgeving van Noord.

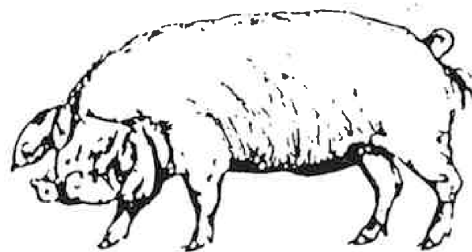
Zintuigen

Varkens beschikken over een uitstekend reukvermogen, wat erg verwonderlijk is als je wel eens de luchtjes in een varkensstal hebt geroken. Doordat ze zo'n goede neus hebben, worden ze in Zuid Frankrijk gebruikt om truffels te zoeken, dat zijn een soort ondergronds groeiende paddestoelen. Ze krijgen dan een ring door hun gevoelige neus om te voorkomen dat ze de truffels zelf uitgraven en opeten. Voor in de neus zit een wroetschijf die erg veel tastorgaantjes bevat. Het gezichtsvermogen van een varken is slecht, het gehoor iets beter. Het wilde zwijn beschikt zelfs over uitstekende oren, ondanks het feit dat ze hier geen natuurlijke vijanden hebben die ze goed moeten kunnen opmerken.

Vaak hebben ze hiervoor wel genoeg aan hun neus.

wild zwijn

tam varken

Voortplanting

In het wild worden per jaar in april/mei 5-10 biggen geboren na een draagtijd van ± 4 maanden. Voor huisvarkens geldt een draagtijd van drie maanden, drie weken en drie dagen. Aan een bronst- of paartijd storen de huisvarkens zich niet meer. De mens heeft de taak van de seizoenen overgenomen. De biggen van het wilde zwijn zijn bruin gestreept en gevlekt wat een hele goede schutkleur oplevert in het bosachtige terrein waar ze wonen.

De biggen van het huisvarken zijn egaal roze, een heel verschil.

Doordat bij de varkensteelt ook kunstmatige bevruchting wordt toegepast, is de vleesindustrie verzekerd van een konstante toevoer van vers varkensvlees.

De jongen worden 2-3 maanden gezoogd, waarbij de zeug op haar zij ligt. Na 5 maanden zijn ze zelfstandig. De zeugen van wilde zwijnen leven in troepen bijeen, de zgn. rotten. De één- en tweejarige dieren (overlopers) ook, evenals de mannetjes. Oudere mannetjes (de evers) leven meestal solitair. In de paartijd vechten de mannetjes om de vrouwtjes, waarbij de houwens (slagtanden) als wapen worden gebruikt. De dieren zijn erg waakzaam en kunnen moeilijk ongemerkt genaderd worden, vooral doordat ze een goede neus en oren hebben.

Huisvesting

Huisvarkens worden ondergebracht in een stal. Een goed onderkomen voor een varken moet groot genoeg zijn om wat in rond te kunnen lopen en als het even kan een deurtje naar buiten hebben. In het hok moet stro liggen dat regelmatig wordt ververs, vers drinkwater en een voerbak.

Het hok moet regelmatig goed schoongemaakt worden. Voor varkens die naar buiten gaan moet de mogelijkheid zijn een modderbad te nemen (dat is goed voor de vacht en is een extra bescherming van de huid tegen insecten e.d.) en iets om zich tegenaan te kunnen schuren. Plant daarvoor geen levende boom, want die staat binnen een paar weken zonder bast en gaat dood.

Voeding

Varkens zijn alleseters. In het wild eten ze wortels, zaden, bladeren, takjes, vruchten, dode dieren en soms ook levende. Bij het vinden van voedsel bewijst de wroetschijf in de neus van het varken hem een grote dienst. Het huisvarken fungeert min of meer als vuilnisbak. Alle etensresten eet hij graag, vaak met water of melk vermengd tot een onaanzienlijke brij.

Ook landbouwafval zoals wortels van lof, bietenpulp en slechte aardappels eet hij graag op. In de varkensfokkerij gebruikt men dit samen met krachtvoer, waardoor ze snel groeien.

Op Aruba wordt afval van restaurants vaak opgehaald als varkensvoer.

Hantering

Varkens zijn geen dieren om te knuffelen. Ook al zijn ze brandschoon, hun huid is zo ruw dat het aaien van een varken geen plezier hoeft te zijn. Lastige varkens zijn te manipulëren door ze stevig bij een oor en de staart te pakken, maar dit is voor het varken niet zo plezierig. Ook varkens kunnen hard trappen.

Levenswijze

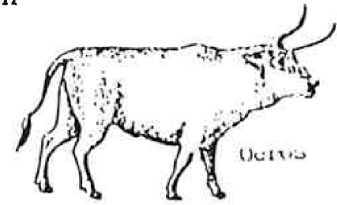
In Europa leven de meeste varkens hun hele leven in speciale stallen. Net als in een koeiestal zijn daar voorzieningen getroffen voor de afvoer van mest en urine en voor de aanvoer van voedsel en water. (bioindustrie)

Vaak zijn echter de hokken veel te klein voor het varken dat erin zit, wat kan leiden tot agressiviteit en verwondingen.

Op Aruba hebben de varkens het beter; ze leven vaak in open hokken met mogelijkheden om buiten rond te lopen.

De koe

De koe stamt af van de oeros, die in 1627 geheel is uitgestorven. Enkele verwanten van de koe zijn de Amerikaanse bizon en de Europese wisent. Koeien en aanverwante dieren hebben altijd een belangrijke rol gespeeld in het leven van de mens. Als leverancier van melk en vlees is hij onmisbaar, en in India is hij er zelfs heilig om. De Amerikaanse bizon is in de vorige eeuw meedogenloos bejaagd, wat tot het bijna uitsterven van het dier leidde. Vaak maakte men hele kuddes af om de indianen die er voor hun eten afhankelijk van waren een voet dwars te zetten. Door het opzetten van een goede natuurbescherming en het stichten van natuurreservaten is het aantal bizons nu weer toegenomen tot enkele tienduizenden.

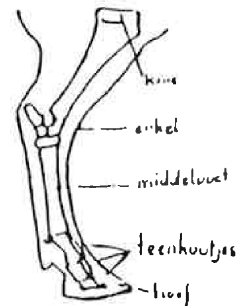
Hier in Holland zijn de voornaamste runderrassen: het zwart-bonte Fries-Hollandse vee (melk), het roodbonte Maas-Rijn en IJsselvee en de Groninger Blaarkop. De oorspronkelijke melkgift van 500 liter per jaar is door veredeling opgevoerd tot 5000 liter per jaar. De huid van een koe wordt gebruikt als leer voor schoenen en tassen.

Vaak wordt het vee met een stamboek verkocht: een lijst waarop voorouders en kwaliteiten van het dier staan. Je weet dan dat je een goeie koe koopt.

Uiterlijk

De koe is een groot dier. De schofthoogte is ± 1.65 m. Nederlandse koeien hebben op de kop 2 kleine horens. Dit zijn uitsteeksels aan het voorhoofdsbeen, waar eerst huid over groeit, die er later afvalt. De horens groeien in de winter niet.

Het gewicht van een koe kan oplopen tot zo'n 600 kg. Om dit gewicht te kunnen dragen heeft de koe 4 stevige poten, die elk 2 forse tenen hebben. Om 2 van de laatste teenkootjes is een hoornlaag gegroeid die we hoef noemen. Een koe is een tweehoevig dier, wat wil zeggen dat hij aan elke poot 2 hoeven heeft. Tussen de achterpoten van de koe hangt de uier met daaraan 4 spenen waar de melk voor het kalf uitkomt. De koe moet dagelijks gemolken worden en is daardoor erg afhankelijk van de mens geworden.

Zo loopt een koe

Zintuigen

Omdat een koe door veredelen en fokken steeds meer werd afgestemd op de menselijke behoeften, gingen zijn zintuigen achteruit. Een koe kan niet al te best zien, maar reuk en gehoor zijn beter ontwikkeld. Bij zijn wilde soortgenoten zelfs goed, want het is hun enige middel om vijanden te ontdekken. De neus van een koe is zeer gevoelig, denk maar aan de ringen die de koeien uit de spaanse arena's in hun neus hebben om ze makkelijker te kunnen manipuleren.

Zijn reukvermogen gebruikt een koe ook om slecht van goed voedsel te kunnen onderscheiden. Kijk maar eens in een wei waar koeien grazen: het gras kan heel kort zijn afgegraasd terwijl alle boterbloemen (die erg bitter smaken) er nog staan.

Voortplanting

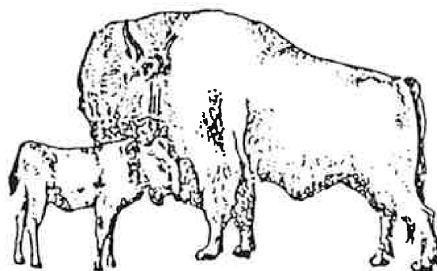
De geboorte van een kalf gaat zelden zonder problemen. Zelf kalven kan bijna geen enkele melkkoe meer en een keizersnee of 'halen' met touwtjes om de poten zijn geen uitzonderingen meer. Er wordt meestal maar één kalf geboren na een draagtijd van ongeveer 9 maanden.

De eerste melk die een koe na het kalven geeft heet biest en is erg voedselrijk. Omdat het onbruikbaar zou zijn wordt het meestal weggegooid, maar met een beetje moeite is er een heerlijk gerecht van te maken.

Tegenwoordig werkt men steeds vaker met kunstmatige bevruchting in plaats van de stier erbij te halen. Dit heeft grote voordelen i.v.m. produktie en efficiëntie, maar erg natuurlijk is het niet. De zaadcellen van de stier worden ingevroren en pas in de baarmoeder van de koe gebracht als dat nodig is. Totdat een kalf 2 jaar oud is heet het vaars, daarna koe of stier al naar gelang het geslacht.

Levenswijze

De wilde verwanten van de koe leven in kuddes, wat de bescherming van het individu beter maakt. De jongen worden met zorg grootgebracht en zelfs in uiterste nood worden ze meestal niet alleen gelaten. De horens van de stier of stieren die de kudde bewaken hebben al menige aanvaller het leven gekost. De mannetjes vechten om de gunst de vrouwtjes te mogen dekken, de sterkste wordt door iedereen als leider geaccepteerd.

Bizon met jorg

De koe op onze boerderij heeft een heel wat geregelder leven.

's Morgens en aan het eind van de middag worden ze gemolken, tussendoor grazen ze gras en liggen te herkauwen.

's Winters gaan ze naar de stal, waar ze tot het voorjaar blijven.

In fokstallen leven koeien en kalveren soms onder erbarmelijke omstandigheden: te kleine hokken, te sterk krachtvoer om maar zo snel mogelijk veel vlees te krijgen, weinig licht e.d.. Er rijzen veel protesten tegen deze bio-industrie.

De mest die vrijkomt uit de stal wordt gebruikt om bouwlanden vruchtbaarder te maken. Voor de stadsmens geeft dit vaak onaangename geurtjes. Wie heeft er niet eens langs een pas gegierd weiland gelopen en de scherpe lucht moeten inademen? Gier is het mestvocht, dat in de stal wordt opgevangen in gootjes en in de gier- of beerput op het erf bewaard wordt.

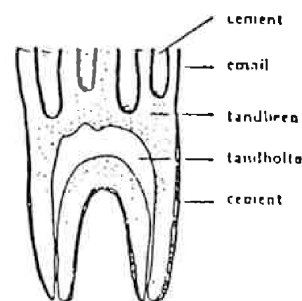
Huisvesting

Koeien zijn het grootste deel van het jaar buiten in de wei maar als het te koud wordt gaan ze naar de stal. Als het goed is hebben ze daar ruimte om wat heen en weer te lopen, voerbakken en drinkplaatsen. In modernere stallen is een afvoersysteem voor de mest en de gier, waardoor de boer een hoop schoonmaakwerk minder heeft. Dat de huisvesting nogal eens te wensen over laat is in het vorige hoofdstukje wel beschreven. Maar hoeveel ruimte of bewegingsvrijheid ze ook krijgen, het is heel goed voor te stellen dat de dieren uitgelaten zijn als ze in het voorjaar weer voor het eerst van het jaar de wei in mogen.

Voeding

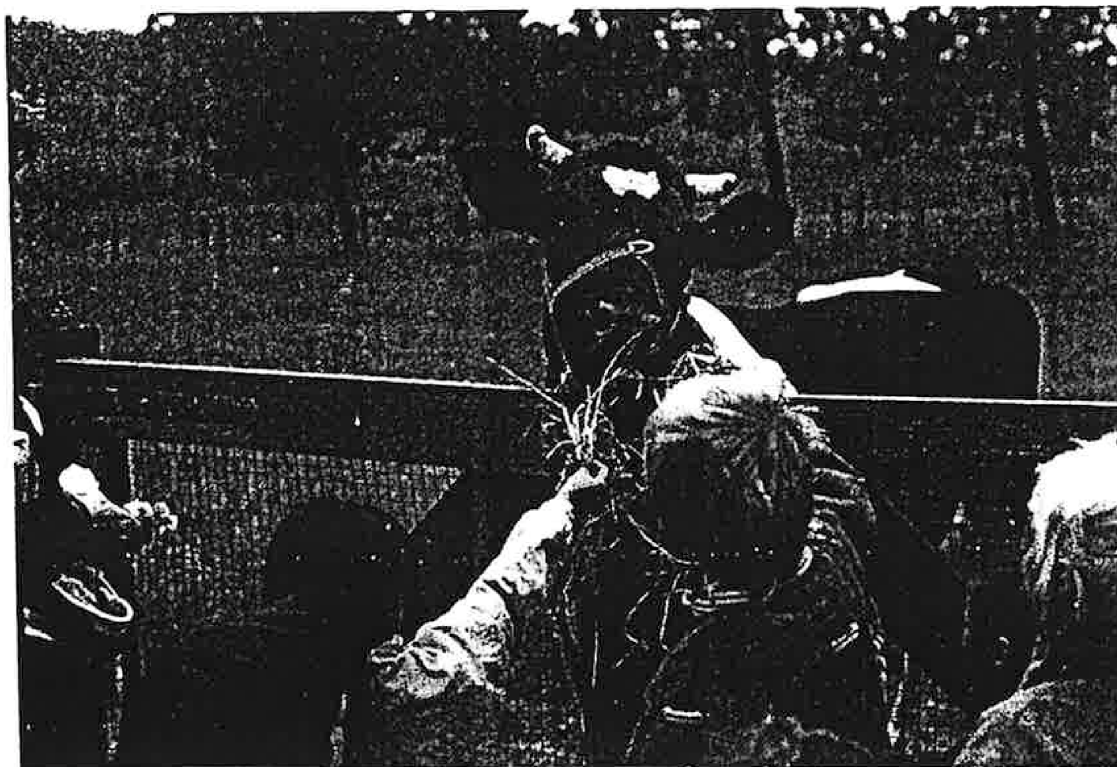
Een koe eet gras. Tenminste, voor het grootste deel. Daarnaast wordt speciaal veevoeder met aanvullende groei- en voedingsstoffen gegeven. De hormoonpreparaten die daar vroeger in zaten zijn nu verboden omdat ze voor de mens schadelijk kunnen zijn. 's Winters krijgen ze hooi en kuilgras. Kuilgras heeft een tijd afgedekt gelegen, is wat gaan broeien en stinkt heel doordringend. Voedzaam is het wel. Als een koe graast ruikt hij eerst of een gewas eetbaar is, slaat er dan zijn tong omheen, drukt het tegen de eeltrand op zijn bovenkaak en snijdt het af met de snijtanden op zijn onderkaak. In de bek wordt het oppervlakkig gekauwd en gaat door de slokdarm naar de pens, die een inhoud van wel 50 liter heeft. Hier wordt het gras door eencelligen voorverteerd en gaat dan via de netmaag in kleine porties terug naar de mond. De koe gaat dan liggen herkauwen, waar hij soms wel 6 uur over doet. Bij het herkauwen zijn de afgeplatte maalkiezen hem van grote dienst.

Deze kiezen blijven doorgroeien omdat hij door het voortdurende kauwen anders geen kiezen meer over zou houden. Na het herkauwen gaat het voedsel via de boekmaag naar de lebmaag waar de eigenlijke vertering plaatsvindt. Vandaar gaat het naar het uitgebreide darmstelsel (de dunne darm is 21 maal zo lang als de koe zelf) waar het laatste verteringsproces plaatsvindt. De voedingsstoffen worden in de darmwand in het bloed opgenomen.

Hantering

Over echte hantering kun je bij een groot dier als de koe eigenlijk niet spreken. Voor kleine kinderen is een zo groot dier vaak erg bedreigend en als de koe eens lief wil doen en je hand likken, is dat zo'n eng gevoel dat veel kinderen hard gillend weglopen. Kijken en misschien aaien is wel goed te doen, mits iedereen zich een beetje rustig houdt. Ga nooit achter een koe staan, want een trap met een van zijn sterke achterpoten kan zeer ernstige gevolgen hebben !
Gras en andere dingetjes voeren is wel leuk, maar doe dat niet als het beest ligt te herkauwen.

HET KONIJN EN DE CONEW

De konijnen in de kinderboerderij en in de petshops zijn andere dieren dan het 'wilde konijn' de conew, die we in de mondi tegenkomen.

Voor het inheemse konijn zal daarom in deze informatie steeds de naam conew gebruikt worden.

Zowel het konijn als de conew zijn op Aruba ingevoerd. De tamme konijnen stammen af van wilde soorten uit Europa of Noord-Amerika. Al heel lang hebben mensen konijnen gefokt om het vlees.

De conew is waarschijnlijk door de Spanjaarden rond 1600 van het vasteland van Zuid Amerika ingevoerd op Aruba en Curacao. Volgens sommigen hadden de indianen al eerder de conew meegenomen.

In elk geval is de conew van Aruba en Curacao zodanig gaan verschillen van die van het vasteland, dat deze nu beschouwd wordt als een aparte ondersoort, die dus alleen op deze twee eilanden voorkomt. Op Aruba kom je de conew vooral tegen op plaatsen waar wat kruiden of gras groeit, en niet te dicht bij de mensen.

De conew wordt op Aruba vooral bedreigd als jong dier, door roofvogels, loslopende katten en honden, ratten en een enkele keer een cascabel.

Verder is de grootste bedreiging het verlies aan natuurgebied door woningbouw.

Uiterlijk

Zowel het wilde konijn uit Europa als de conew hebben een goede schutkleur, waardoor ze moeilijk te zien zijn als ze stil zitten. Ze hebben een wit staartje dat waarschijnlijk dient als 'achterlichtje', zodat de jongen kunnen zien waar de moeder heen rent. Konijnen stampen op de grond bij onraad, en kunnen gillen als ze in doodsnood zijn. Of de conew dit gedrag ook vertoont is niet bekend.

Konijnen hebben stevige poten waarmee ze goed kunnen rennen.

De conew heeft als apart kenmerk een zwarte vlek in de nek.

Zintuigen

De grote ogen en snorharen van konijn en conew geven aan dat het hier om een nachtdioer gaat. De ogen staan opzij in de kop, zodat een groot gezichtsveld ontstaat. Het konijn ziet vooral bewegingen (bijvoorbeeld een schaduw van een roofvogel), echt scherp zien kan hij niet. (bij roofdieren staan de ogen juist meestal aan de voorkant van de kop. Het gezichtsveld is dan kleiner, maar ze kunnen dan wel beter diepte zien, doordat ze dan een beeld van beide ogen krijgen)

Als ze een verblindend licht in hun ogen krijgen kunnen ze niets meer zien en staan stil. Daarom werd er op Aruba wel moet grote lampen op konijnen gejaagd.

De tastharen zijn nuttig in het donker. Het konijn loopt dan nergens tegenaan en kan voelen of openingen groot genoeg zijn om erdoor te kunnen. Verder kan hij goed horen en ruiken.

Voortplanting

a. bij het konijn

Het konijn kan per jaar ongeveer 5-6 keer jongen krijgen.

Per worp zijn het meestal 6-8 jongen. Er wordt door het konijn een nest gemaakt van uitgetrokken borsthaar. De draagtijd is 28 tot 31 dagen.

De jongen worden kaal en blind geboren.

In tegenstelling tot het leger van een haas heeft het nest van het konijn een duidelijke wiegfunctie. De jongen blijven 3 weken in de kraamkamer. Na 10-12 dagen gaan de ogen open en na 18-20 dagen verlaten ze voor het eerst het nest. Ze zijn na 6-8 weken zelfstandig, hoewel ze dan nog vaak bij elkaar blijven.

In het wild worden konijnen gemiddeld vier jaar oud.

In gevangenschap worden ze soms wel negen jaar. Het grote aantal geboorten is nodig door het grote aantal vijanden. Het wijfje heeft een in de dierenwereld unieke eigenschap. Ze kan namelijk in tijden van hongersnood of andere levensbedreigende omstandigheden de nog ongebooren jongen in haar lichaam langzaam weer laten oplossen. Ze neemt dan als het ware haar eigen jongen als voedsel op in haar lichaam.

b.bij de coneu

In tegenstelling tot het konijn maakt de Arubaanse coneu geen hol, alleen een kuiltje in de grond. Wel wordt dit net als bij het konijn met uitgetrokken borsthaar bekleed. De coneu krijgt meestal rond de 3 jongen, wat minder dus dan bij het konijn. Bij de coneu gaat de ontwikkeling van de jongen sneller. Na 9 dagen gaan de ogen open.

Levenswijze

Het wilde (Europese) konijn leeft op zanderige gronden, waar het een ingewikkeld holenstelsel graaft. Dat graven doen de vrouwtjes.

Centraal ligt de "ketel", de woonruimte. Als er jongen komen wordt iets hoger een "wentel" gegraven, dat is de kraamkamer.

Naast het woonhol graaft het konijn ook enkele vluchtholen.

Ze graven met de voorpoten en al gravende gooien ze het zand tussen hun achterpoten door naar buiten. Buiten het hol duwt het konijn de zo ontstane hoop opzij met de voorpoten.

Het dier gaat nooit ver van het hol vandaan, het is een korte-afstandloper. Het konijn is evenals de coneu een nachtdier, wat te zien is aan de ontwikkeling van de zintuigen, en een groepsdier.

Wie het boek „Konenchi het konijn" heeft gelezen van Hanny Lim krijgt een vrij goed beeld van het leven van de coneu op de A, B, C eilanden. De Arubaanse coneu maakt geen hollen, maar een kuiltje.

voedsel

Vers water, in een drinkbakje of een fles met tuitje dient altijd in het hok aanwezig te zijn. Hard voedsel is erg goed voor hun tanden, die goed scherp moeten blijven. Om dezelfde reden knagen ze ook wel eens aan het hok of aan boompjes als ze los lopen.

In tijden van voedselschaarste, bijv. als er teveel konijnen zijn, kan er grote schade aan bomen optreden, doordat de bast eraf wordt geknaagd.

Hantering

Jonge konijnen pakt men vast met twee handen. Van één hand pakken duim en wijsvinger het diertje rond de hals en steunen de andere vingers het lichaam.

Met de andere hand steunt men het diertje, dat in een tamelijk vertikale stand wordt gehouden, onder zijn achterwerk.

Grote konijnen pakt men aan een ruime plooi in het rugvel. Men houdt het dier tegen zich aan en ondersteunt het lichaam met de andere hand en onderarm. Vermeden moet worden dat het heftig met de achterpoten gaat spartelen of zich daarmee plotseling gaat afzetten.

Huisvesting

Voor de huisvesting van een tam konijn zijn er diverse mogelijkheden. Om te beginnen is het verstandig van een middelgroot ras uit te gaan. Grote konijnen zijn moeilijker goed te huisvesten, omdat je er hokken van enorme afmetingen voor nodig hebt, bovendien zijn ze voor kleine kinderen te zwaar om te dragen. Het kleinste blijven 'de zogenaamde kleurdwergjes. Middenrassen zijn wat steviger van bouw en veel minder snel nerveus. Vervolgens vragen we ons af of we het konijn binnen of buiten willen huisvesten, en in welk soort hok. Er kan een ren aan het buiten hok vastgebouwd worden.

De omheining van gaas wordt dan diep ingegraven omdat ze er anders onderdoor graven. Het allerbeste is een houten hok.

Als binnenhok wordt een houten hok afgeraden omdat het vrij gauw zal gaan stinken. In de handel zijn uitstekende plastic hokken met ijzeren kooi te koop die voor dit doel goed voldoen. Men moet het konijn dan wel regelmatig in de kamer rond laten lopen, omdat deze hokken niet groot genoeg zijn om het dier wat bewegings-vrijheid te bieden. Te kleine kooien zijn een kwelling voor de dieren en leiden soms tot het optreden van ziekten.

De bodem moet worden bedekt met zaagsel voor het vocht.

Daarop wat stro, waarop hij ook wat kan knabbelen.

Konijnen leggen hun uitwerpselen in één hoek neer, als het dier losloopt kunnen we in een hoek van de kamer wat papier of zaagsel leggen. Geen krantesnippers i.v.m. de giftige drukinkt.

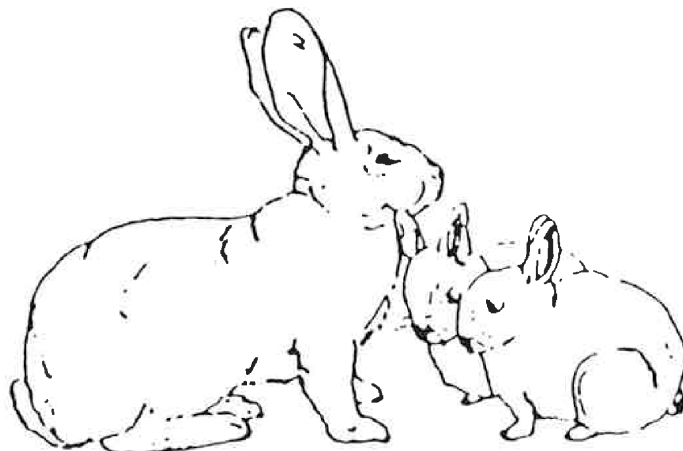
Een konijnhok moet minimaal 60 bij 50 bij 60 cm groot zijn. Minstens twee maal per week schoonmaken!

Voeding

Het konijn is vegetariër. Hij eet hard voedsel zoals schors, granen en wortels. Speciaal krachtvoer is verkrijgbaar als korrels. Geef ze regelmatig wat gras en kruiden, liefst vers.

Jonge dieren dienen minder ruwvezelige stoffen en meer bladrijke planten te krijgen.

Het wilde konijn dat we op Aruba in de knoek aantreffen, leeft van plantjes, blaadjes en gras.

DE KAT

Het woord kat komt van de latijnse naam voor huiskat: Felix Catus. Hij behoort tot de katachtigen en dus tot de roofdieren. Andere katachtigen zijn de Leeuw, Poema en Tijger.

Onze huiskat stamt af van de gele Nubische kat die uit Egypte afkomstig is. Ze werden daar als heilig beschouwd: ze werden vereerd en de dode dieren werden gemummificeerd. Ze werden als zeer nuttig beschouwd omdat ze muizen ed. weghielden van de graanvoorraden.

Er zijn nu meer dan 100 rassen bekend.

Op Aruba kun je wel af en toe een zwerfkat tegen komen, ze kunnen dan wel tot last zijn voor de buurt. Ze gaan n.l. op jacht op vogels, konijnen en andere diertjes.

Uiterlijk

Alle katachtigen hebben een korte kop, een ruwe tong, scherpe snijkiezen en poten met kussentjes en intrekbare nagels.

aan de kop vallen op de erg beweeglijke oren, de scherpe ogen met de in het licht verticale spleet-vormige pupillen en de lange snorharen. Als de kat loopt trekt ze de klauwen omhoog, daardoor hoor je haar niet lopen.

Een kat is erg soepel en gespierd, wat hem erg sierlijk maakt. het is een teenganger, en dankzij de scherpe nagels en krachtige poten kan hij uitstekend klimmen.

Een kat kan goed sluipen, waarbij hij alleen de poten beweegt. Zijn kop staat onbeweeglijk en als hij zijn prooi ziet, staat hij eerst heel stil en pas vlak voordat hij zijn sprong maakt zie je activiteit in het kattelijf: hij drukt zijn stevige achterpoten tegen de grond aan om zich beter te kunnen afzetten en maakt dan de sprong.

Hardlopen kan, een kat ook maar hij heeft daarbij niet zo'n groot uithoudingsvermogen als de hond, hij heeft ook niet zulke goede longen als de hond. De staart is een belangrijk hulpmiddel voor het bewaren van evenwicht. De kleur van een kat kan erg verschillen, vooral de gekweekte rassen hebben veel variëteiten. De wilde is grijsachtig met donkere ringen op de staart.

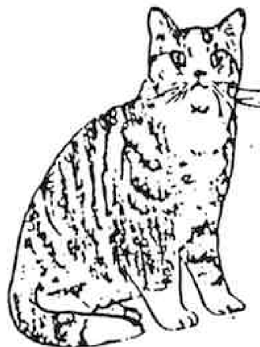
het geluid van een kat varieert van grommen als hij kwaad is tot miauwen en schreeuwen om aandacht te krijgen, deels om andere katten af te schrikken, deels om een vrouwtje te krijgen.

Zintuigen

Een kat is een nachtdier, wat te zien is aan de grote ogen en de tastharen bij de neus.

De ogen staan voorin de kop, wat een goede fixatie van de prooi mogelijk maakt. Soms zie je hem "zekeren": hij beweegt zijn kop op en neer om de afstand te schatten tot zijn prooi of het ding waar hij op will springen.

De reukzin van een kat is ook goed ontwikkeld. Onbekende dingen worden altijd eerst uitgebreid besnuffeld, en het opmerken van vijanden en prooi gaat hem met zo'n goede neus ook oed af. De oren van kat zijn erg beweeglijk en erg gevoelig. Behalve goed horen kan hij er ook een stemming mee uitdrukken: bij kwaadheid de oren in de nek, bij een beangstigende situatie de oren plat naar de zijkant.

Voortplanting

Katten zijn zoogdieren. Meestal wordt niet meer dan 1 keer per jaar gejongd, met per worp 3-6 jongen. Jonge katjes komen na + 2 maanden met de oogjes dicht ter wereld. Ze zijn dan wel behaard, maar verder helemaal hulpeloos. Na 4 weken zogen kunnen ze zelfstandig eten.

Als nest zoekt de kat een warm beschut plekje op waarin de jongen goed verzorgd worden. Er bestaat bij katten een sterke band tussen moeder en kinderen, zeker de eerste 4 maanden. Het is dan ook niet goed de katjes te vroeg bij de moeder weg te halen.

Katten kunnen soms wel 18 jaar worden. Echte natuurlijke vijanden heeft een kat niet. In het wild staat hij aan het eind van de voedselketen.

Levenwijze

De levenswijze van een huiskat is aan iedereen wel ongeveer bekend.

Behalve wat vogeltjes achterna zitten en slapen en eten doet hij vaak niet veel.

Als hij iets fijn vindt, begint hij te spinnen.

Sommige huiskatten verwilderen en gaan qua gedrag op de wilde kat lijken. Het wordt dan een echte rover. Hij leeft verborgen en klimt en springt zeer goed.

Omdat een huiskat deze eigenschappen heeft, kost het hem vaak niet veel moeite om in een natuurlijke omgeving het hoofd boven water te houden.

Wilde katten leven meestal in boomstronken of rotsspleten, soms ook in verlaten dasse- of vosseholten.

Een kat leeft in gezinsverband, maar jagen doet hij alleen. De jongen wordt zorgvuldig de techniek van het jagen aangeleerd.

Hantering

Het is een misverstand dat men katten aan hun nekvel kan oppakken.

Dit gaat alleen bij heel jonge katjes omdat de oudere katten daar vaak veel te zwaar voor zijn. Als men een kat wil oppakken kan men dat het beste met een hand onder z'n buik achter de voorpoten en de andere hand onder z'n achterpoten doen. Als je niet met het dier vertrouwd bent, behandel het dan rustig, geef het de tijd om aan je te wennen. Aaien vinden de meeste katten erg fijn, soms zelfs tegen de haren in al moet je ze dan ook wel weer platstrijken.

Als ze niet aangehaald willen worden is het beter ze met rust te laten, anders kun je een flinke krab of beet verwachten. Bij kattebeten is het verstandig de wond goed schoon te maken of uit te zuigen, omdat er gevaar voor infectie is.

Kattenziekte en hondsdolheid komen niet veel meer voor, maar in streken waar nog vossen zijn is de kans veel groter.

Huisvesting

De huisvesting van een kat geeft geen grote problemen. Een kat zoekt in huis z'n eigen plekje wel op en hij is goed zindelijk te maken. Een kattenbak op een vaste plaats is noodzakelijk en moet 2 maal per week worden schoongemaakt en worden voorzien van nieuw kattenbakstrooisel, steentjes die het vocht en de luchtjes grotendeels opnemen.

Het is voor een kat nodig dat hij zo nu en dan naar buiten kan om wat te rennen, klimmen of achter vogeltjes aan kan zitten, anders wordt hij lui.

Voeding

Kattevoer is in blik bij iedere supermarkt te koop.

Beter is het om hem zoveel mogelijk vers vlees te geven of wat vis.

Botjes mag hij niet hebben, zeker geen gekookte kippebotjes bijv. omdat die erg splinteren.

Drinken moet hij altijd hebben. Puur melk is niet goed, dat kan darmstoornissen tot gevolg hebben. Meng er een beetje water door. Ook is het goed de kat zo nu en dan wat speciaal kattegras te geven. Door dit te eten reinigen ze hun maag en het kan het knabbelen aan je dure kamerplanten voorkomen.

DE EEND

Wilde eenden komen op Aruba onder andere in de Bubaliplas voor. De meeste wilde eenden die op Aruba komen, broeden in Noord-Amerika en komen hier op doortocht. De tamme eenden die we in de kinderboerderij zien, stammen waarschijnlijk af van wilde Europese eenden.

Eenden hebben altijd al als voedselbron voor mensen gefungeerd.

De eieren van een eend zijn eetbaar, maar dan moeten ze wel minstens tien minuten worden gekookt, omdat ze besmet kunnen zijn met paratyfus.

Uiterlijk

Bijna alle eenden hebben een brede, platte snavel die iets omhoog gebogen is en die aan de punt soms van een haakje is voorzien. Met de dwarsgeplaatste hoornrichels in de snavel scheidt de eend voedsel van modder, het werkt als een soort zeef. De eend heeft zwempoten die naar achteren zijn geplaatst. Daardoor waggelt de eend als hij loopt. Tussen de tenen zit een zwemvlies.

Bij het zwemmen worden de poten een voor een met uitgespreide tenen naar achteren geduwd, en vervolgens met samengetrokken tenen naar voren gehaald.

Zintuigen

Verreweg het belangrijkste zintuig van een eend is de tastzin van de snavel. Door middel van de tastorgaantjes in die snavel kan de eend in de modderige bodem van sloot of vijver zijn voedsel vinden.

Het gehoor en gezicht van een eend zijn ook vrij goed ontwikkeld, wat van groot belang is voor het op tijd ontdekken van vijanden.

In de vrije natuur vooral roofvogels, ratten en roofvissen, bij mensen ook honden en katten.

De reuk is bij eenden het minst ontwikkeld. Hij heeft twee gaten in de bovenkant van zijn snavel die als neusgat dienen. Ze zijn waterdicht af te sluiten voor als de eend gaat duiken.

Voortplanting

Een eend is een vogel en legt dus eieren. Het aantal eieren verschilt van 9 tot 12 per legsel. De eieren zijn lichtgroen van kleur en worden ondanks deze schutkleur toch soms afgedekt als het wijfje het nest even verlaat. Als ze op het nest zit is ze heel moeilijk te ontdekken vanwege haar bruine tint. Ze broedt ongeveer 3 weken en dan komen de eieren uit. In die tijd blijft het mannetje uit de buurt van het nest waar hij met zijn opzichtige kleuren alleen maar de aandacht van onwelkome bezoekers zou trekken.

Eenden broeden vaak ver van het water, maar zo gauw de eendekuijken groot genoeg zijn, gaan ze met moeder naar het water toe. Het zwemmen is ze aangeboren.

Levenswijze

In de vrije natuur zijn ze vaak met een aantal bij elkaar te vinden. Het zijn uitstekende vliegers, ze kunnen snelheden van meer dan 90 km per uur halen! Veel soorten eenden, bijvoorbeeld de bahama-pijlstaart en de blauwvleugeltaling komen hier alleen 's winters als het in hun noordelijke woonplaats (Noord Amerika) te koud voor ze is geworden. Soms blijven ze hier overwinteren, soms trekken ze nog door. Tegenwoordig broeden deze soorten ook in de Bubaliplas.

Van de kou en het koude water heeft hij geen last, omdat hij een dikke laag donsveertjes heeft, die de warme lucht rond het lichaam vasthouden.

De buitenste verenlaag is waterdicht doordat hij die insmeert met een soort vet uit een klier die bij de staart zit. Let maar eens op, als de eend bij de staart in zijn veren zit te 'knabbelen' haalt hij het vet eruit en gaat het dan met zijn snavel over zijn hele verenpak verspreiden. De donsveertjes gebruikt de mens ook voor donzen vulling van kussens en slaapzakken.

Huisvesting

Gewoonlijk heeft een eend geen vaste woon- of verblijfplaats, alleen in de broedtijd maakt hij een nest op de rond, liefst op een heel beschut plekje. Op de kinderboerderij kunnen hokken gemaakt worden met een vrije uitloop naar buiten. Als het hok wat hoger staat, kan een niet te steil plankje met wat dwarslatjes erop als ladder dienen. De eend kan met zijn grote platte voeten niet zo goed lopen, zeker niet op hellende vlakken.

Voeding

Een eend is een alleseter. Kleine visjes, waterplanten, gras, insectjes, oud brood, er staat veel op zijn spijskaart. Eendekroos, kleine groene op het wateroppervlak drijvende plantjes, zijn voor hem een geliefd voedsel.

Hij scheidt dit al 'snabbend' van het wateroppervlak: voedsel dat in de slootbodem zit haalt hij er al 'grondelend' uit. Hij staat dan op zijn kop in het water en haalt zijn snavel door de modder, waarbij hij het voedsel eruit zeft. Daarbij gebruikt hij de richels die in zijn snavel dwars op de snavelrand staan.

Sommige eenden grazen ook.

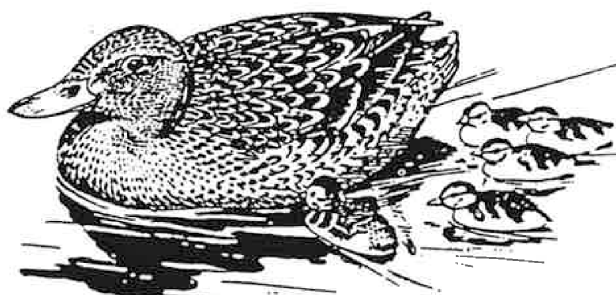
Eenden dienen ook nog wel eens als voedsel. Vooral de jonge eendjes vallen regelmatig ten prooi aan ratten, roofvogels, en grote snoeken.

Hantering

Eenden laten zich niet graag vastpakken, omdat hun verenpak, dat van groot belang voor ze is, dan in de war raakt.

Alleen bekijken en voeren van de eenden is het beste wat je doen kunt.

Let dan vooral op de zwempoten en op het invetten van hun veren, waar ze een groot deel van de dag mee bezig zijn. Grondelen en snabben is ook leuk om te zien en de aandacht erop te vestigen.

DE GANS

Tamme ganzen stammen af van de wilde grauwe gans die in het noorden van Europa broedt.

Ganzen zijn misschien wel de eerste dieren die de mens ooit tot huisdier maakte. 4000 jaar oude tekeningen tonen aan dat de Egyptenaren al ganzen hielden. Misschien komt dat doordat ganzen vrij makkelijk te temmen zijn.

De ganzenteelt was vroeger ver verspreid, maar die is nu in betekenis afgenomen, voornamelijk omdat ze grasgronden nodig hebben die lang niet overal in die grote mate voorhanden zijn.

Wilde ganzen leven altijd in vrij grote groepen, soms wel van enige duizenden.

Uiterlijk

Tamme ganzen kunnen allerlei kleuren hebben, de grauwe gans (de meest algemeen) is grijsachtige bruin met roze poten, een oranje snavel en een wit achterwerk. Bovenop is het dier donderder. Een gans heeft net als de eend zwempoten: tenen met zwemvliezen ertussen. Hij is veel zwaarder gebouwd dan de eend: ongeveer drie keer zo groot. De hals is langer en de kop groter.

Omdat ze meer rechtop lopen, hebben ze niet zoveel moeite met lopen als de eend. Als ganzen zich willen oriënteren gaan ze rechtop staan met hun hals kaarsrecht de lucht in. De beweeglijke kop zorgt voor goed zicht in alle richtingen.

Zintuigen

Bij de gans is net als bij de eend de snavel erg gevoelig.

Met de tastorganen daarin zoekt hij in de modder naar voedsel.

Gezicht en gehoor zijn ook uitstekend, wat tot uitdrukking komt in hun grote waakzaamheid. Ze zijn zelfs zo waakzaam dat ze soms gebruikt worden voor de bewaking van belangrijke gebouwen en zelfs van wapenopslagplaatsen. De reuk van een gans is wat minder goed ontwikkeld.

Voortplanting

Ganzen leggen eieren die ongeveer drie keer zo groot zijn als kippeeieren. Als de gans geen kans krijgt om te broeden (wat in fokkerijen gebeurt) legt ze zo'n 50 eieren per jaar. Per worp ongeveer 5 eieren.

De jongen zijn groezelig en na 1 jaar volwassen. Tussen mannetje en vrouwtje is vrij weinig verschil.

Het mannetje wordt ganzerik of gent genoemd, het vrouwtje gewoon gans.

Levenswijze

Ganzen leven in grote troepen, vooral bij de trek. Het zijn echte trekvogels en vliegen in V-formatie. Een sterke gans neemt daarin de leiding en als hij moe wordt, wordt zijn plaats door een andere gans ingenomen.

Ze strijken zo nu en dan neer op een weiland om gras te eten. Probeer ze dan maar niet te naderen, want als je ook maar even in het oog valt, zijn ze al weer weg. Ganzen houden door voortdurend gesnater contact met elkaar.

Ganzen worden ook geteeld. Vooral in de oostbloklanden en in Frankrijk. Hierbij gaat het voornamelijk om 2 dingen: het vlees en het dons. Ganzenvlees is erg populair met kerst (vooral in Duitsland) en in Frankrijk gaat het voornamelijk om de ganzenlevers, waar een soort pate van wordt gemaakt. De levers worden met minder leuke methodes op een abnormaal formaat gebracht: het voer wordt met geweld in de bek gepropt.

Dons plukken gebeurt meestal 2 a 3 maal per jaar, wat per gans ongeveer 500 gram dons oplevert. dit wordt gebruikt in slaapzakken en in dekbedden.

Van de grotere ganzeveren werden vroeger pennen gesneden. Kinderen moesten vroeger met deze ganzemesje leren schrijven die de onderwijzer met een speciaal pennemesje scherp maakte en hield. Schrijven met zo'n ganzever is een heel aparte ervaring voor iemand die, luxe van een balpen is gewend. Het vlekt erg gauw, en de luxe van

een balpen is gewend. Het vlekt erg gauw, en de pen is moeilijk te hanteren. Toch kon men er de mooiste handschriften mee maken. De vele mooie middeleeuwe handschriften uit de kloosters zijn met zo'n ganzenpen geschreven.

Huisvesting

Ganzen stellen aan hun huisvesting geen grote eisen. Ze kunnen onder veel omstandigheden leven. Meestal hebben ze wel voldoende aan een beschut plekje. Ze kruipen niet graag in een hok. In gevangenschap lopen ze gewoon buiten in een ren of op een omheind stuk land. De vleugels worden dan vaak gekortwiekt om het wegvliegen te verhinderen.

Men knipt dan de langste veren van de vleugels iets af, en niet de vleugel zelf, zoals wel eens wordt gedacht.

Een ganzenren moet vrij groot zijn. Bij de ren moet een stuk grasveld zijn waar de dieren kunnen grazen. Gras voeren kan ook maar dat is minder geslaagd voor ze. Het zijn grazende dieren, en ze moeten de mogelijkheid hebben dit te doen.

Voeding

Hoewel de gans net als de eend een zeefsnavel heeft en daarmee de zoetwaterdiertjes uit het water zeeft, is hij voornamelijk vegetarier.

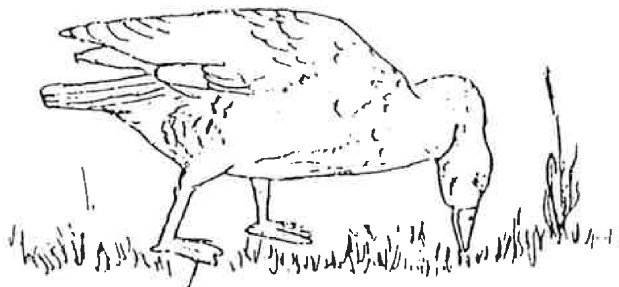
Hij zoekt gras op weilanden en op akkers eet hij graag jong graan, zaden, bessen en knolletjes. Als ze grazen rukken ze met hun snavel plukjes gras af en slikken die door. Er staan er altijd een paar op de uitkijk, zodat ze dan erg moeilijk te benaderen zijn. In gevangenschap is een grasveldje prima, mits ze wat keukenafval krijgen of vers groenteafval met wat graan of oud brood.

Ganzen drinken veel, dus moet er altijd vers water voorhanden zijn.

Hantering

Net als een eend kun je ganzen beter niet beetpakken. Daar komt nog bij dat ganzen veel schuwer zijn dan eenden en een grote snavel hebben, waarmee ze pijnlijk kunnen bijten. Kijken en voeren is dus het parool.

Jaag een gans nooit op, hij kan dan agresief worden. Uit de hand voeren kan wel, maar het is de vraag of kinderen dat fijn vinden omdat de gans het eten erg begerig uit je hand ruikt. Een enkele keer ziet hij geen verschil tussen zijn voer en de hand die het hem aangeeft.

DE KIP

De kip stamt waarschijnlijk af van het Bankivahoen, dat in Z.O. Azië inheems is. In Nederland waren kippen al bekend voordat de Romeinen kwamen, in China gaat hun geschiedenis wel 6000 jaar terug. De oude Egyptenaren waren er wat later mee, die hadden eerst alleen eenden en ganzen, totdat de eerste hoenders daar als geschenk voor de Farao's aankwamen.

Vroeger werden kippen en andere hoenders alleen voor het vlees gehouden, tegenwoordig ligt het accent meer op de eierproductie.

Uiterlijk

De kip is een vogel en heeft veren en vleugels. De vleugels zijn te klein in verhouding tot het lichaam, waardoor de kip een slechte vlieger is. Wat naast de kleinere vleugels opvalt zijn de lellen en kammen op de kop van het dier. Deze vinden we bij kip en haan en dienen als signaal voor andere kippen.

De haan is doorgaans wat groter dan de kip en is veel kleurrijker.

De poten van een kip hebben drie tenen naar voren en een kleinere naar achteren, waardoor ze zich makkelijk aan een stok kunnen vastpakken en daar zelfs zonder problemen op in slaap kunnen vallen.

Met hun poten krabben ze vaak in de grond als ze voedsel zoeken.

De hiel van een kip zit bijna tegen zijn lijf aan. Zijn scherpe snavel gebruikt hij voor het oppikken van graankorreltjes, maar ook soms voor het pikken naar andere kippen (zie: Levenswijze).

Zintuigen

Kippen zijn oogjagers. Dat wil zeggen dat ze voedsel met hun ogen opzoeken en dan oppikken. Bij andere vogels, zoals eenden, gebeurt dit door met de snavel te tasten. Kippen kunnen vrij goed horen. Hun oren zijn kleine door het verenpak op de kop verborgen gaatjes. Oorschelpen hebben ze niet. De reuk is bij kippen van kleine betekenis.

Voortplanting

De mannetjeskip heet haan, het vrouwtje hen. Van de paring tot het leggen van de eieren duurt het ongeveer 9 dagen, het uitbroeden daarna ongeveer 21 dagen. Een hen kan soms wel op 12-14 van haar eieren broeden. Tegenwoordig gebruikt men vaak broedmachines die de warmtestraling van het lichaam van de moederkip nabootsen. De haan heeft meestal meerdere kippen om te bevruchten, maar eigenlijk is dat niet de natuurlijke situatie!

Omdat meerdere hanen in een kippen bijna altijd op vechten uitdraait, heeft de mens maar besloten dat er dan maar dat er dan maar één haan bij zou moeten.

De jonge kuikentjes breken zich met een eitandje, dat boven op de snavel zit, door de eierschaal heen en veranderen in uur van een kletsnat hoopje bibber tot een donzig en pluizig kuiken.

In het begin is er een sterke moederbinding, maar zo gauw de kuikens zichzelf kunnen redden, verandert dat snel. Vaak zijn jonge kuikentjes onder moeders vleugels te vinden omdat het daar lekker warm is.

Na 5-9 maanden beginnen de jonge kippen met het leggen van hun eerste ei.

Een kip met kuikens heet kloek.

Levenswijze

Kippen leven in een groep (toom) waarin elke haan 5-10 kippen als 'harem' heeft. Binnen die toom is een sterke rangorde, waarbinnen de sterkste of brutaalste kip het belangrijkste is.

Die mag het eerst naar buiten, heeft het beste eetplekje aan de bak en wordt met ontzag behandeld. Alle kippen houden zich aan die rangorde waarin iedere kip zijn eigen plaats heeft.

De leden van een toom leven altijd dicht bij elkaar en verliezen elkaar alleen uit

het oog als er een ei gelegd moet worden. Met luid kakelen wordt daarna het contact weer hersteld. De kippentaal bestaat uit ongeveer dertig geluiden om andere kippen of de eigen kuikens iets mee te delen. Meerdere hanen bij elkaar verdragen elkaar vaak niet en gaan dan vechten. Hanengevechten werden vroeger als een soort sport bedreven en waren erg populair. Op Aruba zijn die er nog steeds en het gaat er soms op leven en dood.

Huisvesting

Kippen moeten een nachthok hebben met een uitlopmogelijkheid naar buiten. Buiten moet een ren zijn die groot genoeg is voor de kippen om wat te kunnen rondlopen, en als het kan een grasveldje met een hek of zelfs helemaal de vrijheid. In het nachthok moet een horizontale stok aanwezig zijn om op te slapen. In de ren een vloer van zaagsel of zand en water- en voerbakjes. Vrijlopende kippen vinden hun eigen kostje grotendeels zelf wel, ze scharrelen flink rond en eten bijna alles wat ze vinden.

Voeding

Kippen zijn alleseters. Keukenafval vermengd met wat meel is goed voer voor ze, maar dan moeten ze ook speciaal droogvoer hebben, waarin de nodige vitaminen en mineralen zitten.

Groenvoer is voor kippen onmisbaar. Gras, wortelen en bieten zijn wat dit betreft favoriet. Gritvoeding (kleine steentjes) bevordert de spijsvertering, doordat de steentjes in de sterke kippenmaag als molenstenen gaan werken en het voedsel fijner malen dan de maag het zelf kan. Dit is nodig omdat kippen niet kauwen. Water is voor kippen onmisbaar omdat ze veel droogvoer eten.

Ze drinken veel, vooral bij warm weer. Het drinkwater moet altijd vers zijn, daarvoor zijn drinkautomaatjes in de handel, die je op de waterleiding kunt aansluiten, en vers water geven als de kip gaat drinken.

Hantering

Ooit geprobeerd om een kip te pakken te krijgen? Dat zal waarschijnlijk niet zijn meegevallen, omdat ze daar helemaal niet van houden.

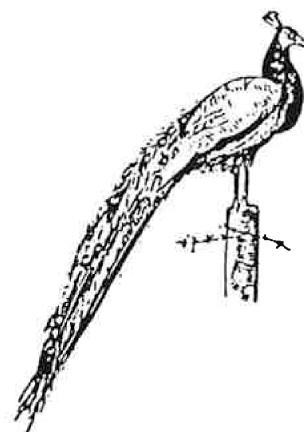
Tamme kippen laten zich iets makkelijker vangen, maar meestal is het een hele toer. Een goede manier om een kip op een eenvoudige en pijnloze manier te vangen is pootje haken met een stuk omgebogen ijzer: als je een kip vasthoudt, doe het dan zo: sla je arm om het dier heen en hou je hand onder het borstbeen. Je klemt dan de poten tegen het lijf en met de poten kan ze zich nergens tegen afzetten. Pas wel op voor de scherpe kippesnavel.

Een ander manier is het beetpakken van de vleugels vlak bij de rug, maar dat is een veel ruwere methode, die voor de schuwere dieren kan worden gebruikt.

De pauw

De pauw is oorspronkelijk afkomstig uit India en Sri Lanka, het vroegere Ceylon. Hij leeft daar in niet al te dichte bossen en op grasvlakten met daarop wat bomen. Voor de hindoes is hij heilig. Waarschijnlijk is de pauw hier door de Romeinen geïntroduceerd als siervogel en als tafelvogel voor de rijken. De pauw behoort tot de hoenderachtigen, maar als je hem met onze kip vergelijkt is dat haast niet te zien. Vooral niet als het mannetje met zijn schitterende verenkleed staat te pronken.

Uiterlijk

Het mannetje verschilt enorm van het vrouwtje. Zij is bruinig, vrij klein en heeft niet zo'n lange staart als het mannetje. Hij is heel erg gekleurd. Op zijn kop heeft hij een kroontje van kleine pronkveertjes, en zijn lange sleepstaart bestaat uit lange pronkveren met aan het uiteinde het blauwgouden zogenaamde pauweoog. Deze prachtige staart kan hij waaiervormig uitzetten, zodat hij wel anderhalve meter in doorsnee wordt. Ondanks het feit dat de staart erg lang is, hindert hij de pauw niet bij het vliegen. De staart weegt namelijk bijna niets.

Een pauw heeft uitstekende grijppoten waarmee hij zich aan takken kan vastgrijpen. De witte pauw die je soms wel eens ziet is een albinovorm van de gewone pauw, maar daarom nog niet minder mooi.

De wijfjes blijven onopvallend gekleurd, wat bij het in het wild uitbroeden van de eieren vanwege de schutkleur een goede dienst bewijst.

Het mannetje trekt door middel van zijn mooie staart en een luid geschreeuw de aandacht van het vrouwtje, en jaagt daarmee meteen de andere mannetjes op zijn grondgebied op de vlucht.

De verzorging van de jongen komt geheel voor rekening van de pauwen. De pauwhaan zou met zijn opvallend verenkleed de aandacht van roofdieren alleen maar op de jongen vestigen.

Levenswijze

In het wild leven pauwen op niet te dicht begroeide terreinen. In het hoge gras van de vlakten of de struiken van de bossen waar hij leeft vindt hij een goede dekking.

De pauw kan 35 jaar oud worden en draagt de hele tijd zijn pronkveren. Deze veren zorgden ervoor dat hij het symbool van de hoogmoed werd. In de herfst heb je kans een paar van zijn veren te vinden, omdat hij ze dan verliest. In december zijn ze echter al weer aangegroeid.

Pauwen slapen graag op hoge stokken, wat een overblijfsel is uit de tijd dat ze als wilde vogels nog in de bomen sliepen.

Huisvesting

Een pauw moet een goede schuilplaats hebben, omdat hij nu eenmaal niet aan ons klimaat is gewend. Een hok met op redelijke hoogte een slaapstok voldoet goed, mits er een vrije opening naar buiten is. Buiten moet hij vrij kunnen rondlopen, en eventueel een boom hebben waar hij in kan zitten. Voer en water is natuurlijk ook noodzakelijk in het hok of vlak erbuiten.

Zintuigen

Bij pauwen zijn gehoor en gezicht het allerbelangrijkst wat betreft de zintuigen. Reukvermogen hebben ze wel, maar dat is veel minder goed ontwikkeld. In de snavel zitten enkele tastorganen, die hij gebruikt bij het voedselzoeken, maar daarbij gebruikt hij meer zijn gezichtsvermogen dan de tast.

Voortplanting

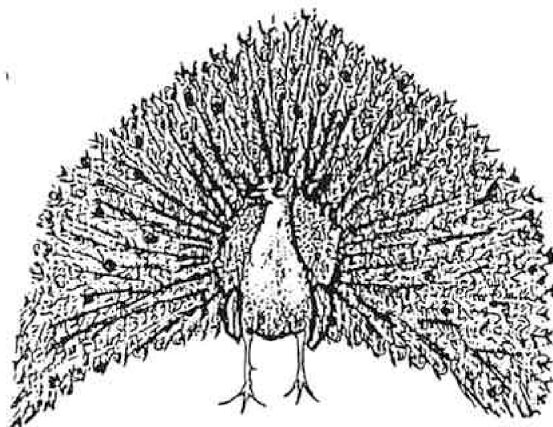
Het wijfje legt 5-7 eieren en broedt ze in 3 weken uit. De mannetjes die uit het ei komen zijn bedekt met bruin dons, en hoewel ze dat snel ruilen voor de mooie pronkveren, duurt het nog twee jaar voor ze hun prachtkleed volledig hebben ontwikkeld.

Voeding

De pauw eet plantaardig en dierlijk voedsel. Het dierlijke deel van zijn menu bestaat voornamelijk uit insecten en wormpjes. Als plantaardig voedsel eet hij vooral zaden, granen en wat groenvoer zoals sla of kool. Ook een stukje brood versmaadt hij niet, maar zorg dat er geen plastic of papier meer bijzit, dat betekent soms de voortijdige dood van een hoop dieren van een park of kinderboerderij.

Hantering

Ook pauwen moet je liever niet beet willen pakken. Hun verenpak kan daar niet zo goed tegen, en daar zijn pauwen juist zo voorzichtig mee. Het is wel de moeite waard om ze eens goed te bekijken. Vooral als de mannetjes aan het pronken zijn. Let dan vooral op de staart en op het kroontje op zijn kop. De oorverdovende schreeuwen die hij geeft zijn bedoeld als waarschuwing voor andere mannetjes en als aandachttrekkerij.

DE LEGUAAN

De Leguaan is een beschermde diersoort op Aruba. Omdat hij echter in tuinen veel schade kan aanrichten, worden leguanen soms in vallen weggevangen. Deze dieren komen dan soms tijdelijk in de kinderboerderij terecht.

uiterlijk

De leguaan kan anderhalve meter lang worden. Als jong dier is het grasgroen, naarmate het ouder wordt steeds grijziger. Hun huid is zo stevig met schubben beschermd, dat leguanen rustig in cactussen kunnen klimmen. Oudere dieren krijgen een kam op de rug.

voedsel

De leguaan is uitsluitend een planteneter. Jonge bladeren, bloemen en vruchten staan op het menu. In de droge tijd eten leguanen veel hubadabloempjes. Om dit goed te kunnen verteren moet het dier een juiste lichaamstemperatuur hebben. De leguaan regelt dit door zon of juist schaduw op te zoeken.

voortplanting

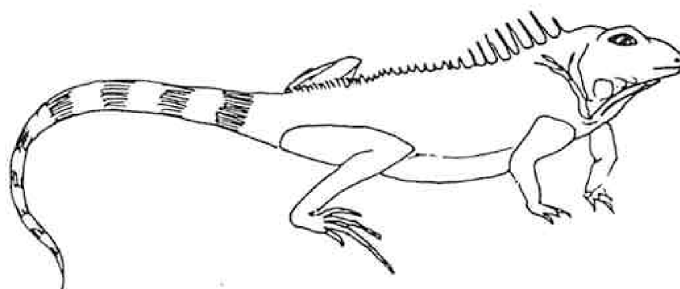
De leguaan is na twee jaar geslachtsrijp. Leguanen hebben inwendige bevruchting, het vrouwtje legt daarna ronde eieren met een leerachtige schaal. De paartijd is maart-april. Het wijfje graaft in april/mei een schuine lange gang in de grond en legt daar de eieren in. De gang wordt weer dichtgemaakt, waarna de zon voor de warmte zorgt. De jonge leguanen moeten na het uitkomen (drie maanden later, in juli/augustus) zelf naar boven klimmen. Tegen die tijd is er vaak weer wat regen gevallen en zijn er nieuwe blaadjes en bloemen te eten.

gedrag

De lichaamstemperatuur van de leguaan is afhankelijk van de omgeving. Na een koelere nacht moeten ze dus eerst in de zon opwarmen voordat ze actief worden. Leguanen leven vaak in kleine groepen waarin een mannetje de baas is en waarin verder vrouwtjes en onvolwassen dieren leven. Het gebied waar ze in leven wordt verdedigd, vooral in de paartijd. (territoriumgedrag) Hierbij dreigen de mannetjes vaak door de kop op te tillen en de keelplooien uit te zetten. Leguanen kunnen goed zwemmen.

huisvesting, voedsel en hantering

Omdat de leguaan een beschermde diersoort is, mag hij ook niet in gevangenschap worden gehouden. Wel kan je leguanen naar een voederplaats lokken om ze goed te kunnen bekijken, zoals ook op de kinderboerderij gebeurt.

DE PAPEGAAI

Vroeger kwam op Aruba een inheemse papegaai voor, de lora. Deze is in de negentiende eeuw uitgeroeid. Op Bonaire is hij nog wel te vinden.

De papegaaien die je nu op Aruba in kooien ziet zijn meestal gekocht in Zuid-Amerika of gekweekt in gevangenschap op Aruba.

Tegenwoordig mogen papegaaien niet meer uit Zuid-Amerika worden uitgevoerd. Elke papegaai op Aruba moet nu een bewijs hebben dat hij al lang in bezit was, of dat hij door een officiële fokker is gekweekt. Ze krijgen dan een 'chip' ingeplant, waardoor gecontroleerd kan worden of ze niet gesmokkeld zijn.

Doordat ze zoveel geld opbrengen, is het voor veel Zuid-Amerikanen erg aantrekkelijk om ze in een bootje naar Aruba te smokkelen. Daarbij gaan erg veel dieren dood voordat ze op Aruba komen. Denk dus goed na voordat je een papegaai koopt, en vraag altijd om de juiste papieren! Bij de dierenartsen kan je daar informatie over krijgen.

uiterlijk

De familie van de papegaaien omvat ongeveer 320 soorten, wijd verspreid in de tropen en de zuidelijke gematigde streken. Papegaaien worden 10-130 cm. lang en zijn meestal schitterend gekleurd, hoewel er ook enkele vaal grijze, bruine, groene of zwarte soorten zijn. De familie staat duidelijk los van de andere groepen vogels, ofschoon ze misschien het meest verwant is aan de duiven. De haakvormige snavel, de ronde washuid op de basis van de snavel, de min of meer afgeronde vleugels, korte poten, de klimvoet en de algemene verschijning maken het gemakkelijk papegaaien als zodanig te herkennen.

De meest bekende groepen zijn de Ara's, met een lange staart en prachtige kleuren. Op Aruba worden ze ook Guacamayo genoemd. Een andere groep zijn de Amazone's, meestal groene papegaaien met een korte staart. Deze worden op Aruba meestal lora of kota genoemd.

zintuigen

Het gehoor van de papegaai is goed en hij is behoorlijk intelligent. Vandaar misschien zijn fantastische imitatievermogen.

voortplanting

Bij papegaaien is heel moeilijk vast te stellen of het een mannetje of een vrouwtje is. Als men zeker wil zijn van het geslacht, bijvoorbeeld vanwege de kweek, doet men dit d.m.v. een endoscopie van de buikholte die onder narcose door de dierenarts wordt uitgevoerd.

Na ongeveer 3-4 jaar is de papegaai geslachtsrijp. Als broedholte gebruiken amazonepapegaaien verlaten spechtenesten of verrotte boomholten, die ze met hun sterke snavel groter maken. De houtkrumels die op de bodem vallen en het houtmoolm worden niet verwijderd, maar dienen als juiste ondergrond voor de eieren en houden bovendien de hoge luchtvochtigheid in stand.

De pop legt twee tot vijf eieren, afhankelijk van de soort, die ze 26-28 dagen bebroedt. Pas uitgekomen papegaaien zijn kaal, blind en hulpeloos. Echte nestblijvers dus. Vader en moeder zorgen beide voor het voeren van de jongen.

Het grootbrengen van de jongen duurt tien tot veertien weken. Als de jongen zelfstandig zijn, wordt het kleine familieverband opgeheven en sluiten de ouderdieren zich samen met andere paren aan een groep. De jonge vogels blijven nog een tijdje in de buurt van hun ouders, maar worden toch steeds zelfstandiger en na verloop van tijd sluiten ze zich aan bij leeftijdsgenoten.

zoek naar de lekkerste zaden en met enkele houwen van hun snavel smijten ze de minder smakelijke zaden de bak uit.

hantering

Babys en kleine kinderen mag u nooit zonder toezicht alleen laten met een papegaai. Een amazone kan soms erg jaloers zijn. Het is zelfs mogelijk dat hij een kind aanvalt met zijn scherpe nagels of zijn krachtige snavel. Oudere kinderen kunnen stapje voor stapje vertrouwd worden gemaakt met de gewoonten van de amazone.

levenswijze

Amazonepapegaaien zijn van nature erg sociale vogels, die in hun leefgebied samenleven in groepen en hun gedrag afstemmen op de relatie die ze hebben tot hun soortgenoten.

De groeps grootte is afhankelijk van de aanwezige hoeveelheid voedsel en van het doel van de groep [bijvoorbeeld zoeken van voedsel, slaapgemeenschap]. Buiten de broedtijd en ten tijde van overvloed van planten en vruchten kan de groep uitgroeien tot een reusachtige zwerm van enkele honderden vogels. Meestal gaan ze gezamenlijk op zoek naar voedsel, vaak vliegen ze dagelijks vele kilometers ver om systematisch boom voor boom te ontdoen van vruchten en vruchtdelen die hun voorkeur hebben.

Sommige amazones hebben zich ontwikkeld tot regelrechte trekvogels die verschillende keren per jaar wisselen van verblijfplaats, afhankelijk van de rijpheid van verschillende vruchten. Andere zijn min of meer trouw aan hun standplaats, maar ondernemen dagelijks uitgestrekte vluchten naar hun voedselplaatsen.

Voor het invallen van de schemering vliegen de amazones terug naar hun slaappleaats. Af hankelijk van de groeps grootte gebruiken ze samen 'e'en slaapboom of een aantal naast elkaar staande bomen, die ze dicht bevolken en luidruchtig tegenover elkaar verdedigen.

Duurzame paarvorming vindt bij amazones pas plaats nadat ze geslachtsrijp geworden zijn.

De amazone poetst meermalen per dag zijn veren. Ze worden een voor een door de snavel gehaald en zo schoongemaakt. Vuil en voedselresten aan de snavel ruimt de amazone op door zijn snavel langs een hard voorwerp te wrijven, bijvoorbeeld de zitstok. De tenen worden met de snavel gezuiverd. Als hulp bij de lichaamsverzorging hebben papegaaien een douche of badschaal nodig, indien ze in gevangenschap leven.

huisvesting

Amazones klimmen graag en hebben veel behoefte aan beweging. Ze hebben dus een ruime kooi nodig met veel uitdaging en speelgoed, zoals takken, touwen, een ketting en liefst een soortgenoot. Ze komen niet graag op de grond, want op platte oppervlakten bewegen ze zich onbeholpen, met naar binnen gerichte voortenen [ze waggelen].

In de kooi moeten voer- en drinkbakken zijn die niet onder de zitstokken hangen. Ook een badschaal is heel prettig voor de vogel, want hij zoekt verschillende keren per dag het water op.

Zet de kooi niet op de grond, maar op ooghoogte. Zorg er ook voor dat de papegaai in een veelgebruikte ruimte is, zodat hij veel gezelligheid heeft.

voeding

Papegaaien lusten alle soorten vruchten en groenvoer. Af en toe (om de 10 dagen) hebben ze ook een beetje dierlijk eiwit nodig, bijvoorbeeld wat hondevoer uit blik, kaas, of ei.

Zaden worden met behulp van de tong in de snavel gepeld, fruit en groenvoer met de snavel fijngebeten. Al het voedsel wordt eerst in de krop opgeslagen en voorverteerd voordat het verder wordt doorgegeven aan de rest van het spijsverteringsstelsel. Amazones gebruiken hun poten als handen om grotere brokken voedsel vast te houden en naar hun snavel te brengen.

Met hun voedsel gaan amazones heel verkwistend om; ze knabbelen aan vruchten die daarna achteloos blijven liggen, sommige vogels wroeten de hele voerbak door op

DE MOROCOI

uiterlijk

De morocoi is een reptiel. Dat betekent dat zijn huid bedekt is met schubben. Die zie je alleen aan de poten, kop en staart, want de rest van het lijf is bedekt met het schild. Het schild is eigenlijk een uitgroeisel van de ribben.

De mannetjes van de morocoi zijn vaak iets kleiner dan de vrouwtjes en hebben een wat langere staart en een hol buikschild.

De kaken vormen een scherpe snavel waarmee ze hun voedsel kunnen afscheuren.

zintuigen

De meeste reptielen, dus ook schildpadden zijn doof. Wel kunnen ze vaak trillingen van de grond waarnemen. Ze kunnen wel goed ruiken.

voortplanting

Schildpadden hebben een inwendige bevruchting waarbij het mannetje bovenop het vrouwtje klimt. Daarvoor is het ook handig dat zijn buikschild een beetje hol is, dan past het rugschild van het vrouwtje daarin.

Het vrouwtje legt daarna ronde eieren met een leerachtige schaal.

De eieren worden in een gat in de grond gelegd, toegedekt en daarna kijkt het vrouwtje er niet meer naar om.

levenswijze

Landschildpadden kunnen goed graven, en maken soms een hol waarin ze verkoeling kunnen zoeken.

Ze kunnen heel oud worden, sommige soorten meer dan 100 jaar!

hantering

Schildpadden kan je rustig bij hun schild oppakken. Ze kunnen wel stevig bijten, dus zorg dat de kop niet bij je vingers kan komen.

huisvesting

Schildpadden hebben een hok nodig waar ze kunnen zonnen en ook schaduw kunnen opzoeken. Op die manier regelen ze hun lichaamstemperatuur.

voeding

Sommige landschildpadden zijn vleeseters, andere planteneters. De schildpadden van Santa Rosa zijn

Schildpadden moeten ook drinkwater hebben.

Levenswijze

Onder zintuigen en voortplanting is al het een en ander over levenswijze vermeld. Een cascabel heeft vrij veel ruimte nodig, omdat op Aruba het voedsel vrij schaars is. Binnen die ruimte van ongeveer 500 meter bij 500 meter blijft de cascabel zijn leven lang. Alleen de mannetjes verlaten in de paartijd hun territorium.

Cascabels gebruiken hun ratel alleen als ze zich niet meer kunnen verbergen en een vijand op ze afkomt. In de vrije natuur komt dat bijna niet voor, maar in gevangenschap wel. Cascabels bijten alleen uit zelfverdediging, en zelfs dan wordt het gif lang niet altijd gebruikt; het gif is bestemd voor het bijten van voedselprooien, en niet voor vijanden.

Cascabels regelen hun lichaamstemperatuur door warmere of koelere plaatsen op te zoeken.

Huisvesting

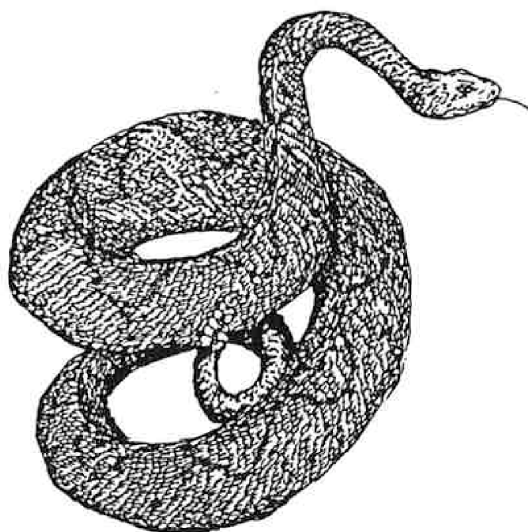
Een cascabel is geen huisdier. Cascabels worden alleen tijdelijk op de kinderboerderij gehouden als er eentje uit een tuin is weggehaald. In de vrije natuur heeft een cascabel beschutting nodig in de vorm van struiken of rotsspleten, om zowel zon als schaduw te kunnen zoeken. Verder moet het terrein groot genoeg zijn, en er mogen geen wegen doorheen leiden.

Voeding

Cascabels eten het liefst muizen, en verder ook hagedissen.

Hantering

Laat het hanteren maar aan de experts over! Bij het hok ook niet stampen of trommelen, daar wordt de slang alleen maar angstig en onrustig van. Praten mag wel, want de slang hoort je toch niet.

DE CASCABEL

De cascabel is een soort die alleen op Aruba voorkomt. Dat geeft ons een extra verantwoordelijkheid; als de cascabel op Aruba uitsterft, is er een diersoort minder op de wereld. Waarschijnlijk is de cascabel een afstammeling van verre voorouders die ooit uit Venezuela zijn overgekomen. (meegenomen door indianen?)

Uiterlijk

Een volwassen cascabel wordt ongeveer 70 centimeter lang.

De kleur kan variëren; soms is de cascabel egaal grijs of bruin, maar vaak is op de rug een ruitvormig patroon te zien. Vooral bij jonge dieren is dit duidelijk. De andere Arubaanse slang, de santanero, heeft duidelijke donkere en lichte banden en is kleiner.

De kleuren van de cascabel maken hem vrijwel onzichtbaar als hij doodstil onder een struik ligt.

Bij het cascabelmannetje is het laatste stuk van het lijf wat smaller dan bij vrouwtjes. Slangen vervellen, de cascabel doet dit ongeveer 2x per jaar. Bij het afstropen van het vel, dat bij de kop begint, blijft een klein stukje aan de staart hangen. Dit vormt de ratel, die dus bij elke vervelling wat langer wordt, maar waarvan ook vaak stukjes afbreken.

Aan de brede kop van de cascabel is duidelijk te zien dat het een gifslang is; de gifklieren zitten achter de ogen.

Zintuigen

Een cascabel ligt in hinderlaag totdat een muis of hagedis langskomt. Hij bijt dan razendsnel en laat de prooi weer los. De prooi loopt nog een eind weg, maar wordt uiteindelijk toch door de cascabel gevonden. De cascabel kan de prooi terugvinden door de geur. Dat doet hij met zijn gespeten tong, die in en uit de bek gaat. In de bek zitten gaatjes waar de tong in past, en waar hij als het ware de lucht 'proeft'. Zo kan de cascabel een spoor volgen nadat het dier allang weg is.

Een tweede bijzonder zintuig is het warmtezintuig. Zelfs in het donker kan de slang op afstand 'voelen' waar een prooi zich bevindt, doordat de prooi meestal warmer is dan de omgeving.

Slangen zijn doof, maar kunnen vaak wel trillingen van de grond waarnemen door hun kop op de grond te leggen. Zo weet de cascabel meestal al lang tevoren dat er een mens in de buurt is, en zal zich proberen te verschuilen.

Voortplanting

Cascabels hebben inwendige bevruchting; het mannetje heeft zelfs twee penissen zoals veel slangen en hagedissen.

Alleen in de paartijd (rond januari) zoeken mannetjes een vrouwtje op; daarna hebben ze weer allebei hun eigen jachtterrein nodig. De jongen worden een half jaar later levend geboren, in tegenstelling tot de santanero, die eieren legt. Er worden ongeveer 10 jongen geboren, die meteen hun eigen voedsel moeten zoeken. Na een jaar of vier kunnen ze zelf jongen krijgen.

DE TILAPIA(vis)

De Tilapia (*Tilapia mesambica*) komt oorspronkelijk uit Afrika. Tilapia's worden tegenwoordig veel gebruikt als voedselbron en als afvalverwerker. Ze eten allerlei resten van planten en dieren, dus ook afval. Ze groeien snel en geven goed eiwitrijk voedsel. Voor veel ontwikkelingslanden is deze vis een uitkomst.

uiterlijk

Tilapia's hebben de algemene kenmerken van de meeste vissen: schubben, achter de bek het kieuwdeksel waar de kieuwen achter liggen. De vinnen zijn verdeeld in de rugvin, anaalvin en staartvin, waarvan de vis er elk een heeft. Verder zijn er de borst- en buikvinnen die de vis in paren heeft. Tilapia's zijn vrij donker van kleur.

voortplanting

Tilapia's maken nesten in de bodem of zijwanden van de kweekvijver. Het vrouwtje legt honderden eitjes daarin. Na enkele dagen komen ze uit en de jongen worden enkele weken nog beschermd door de moeder. Elke maand kan er weer een nieuw broedsel komen, als de temperatuur van het water voldoende hoog is. (minstens 20 graden Celsius)

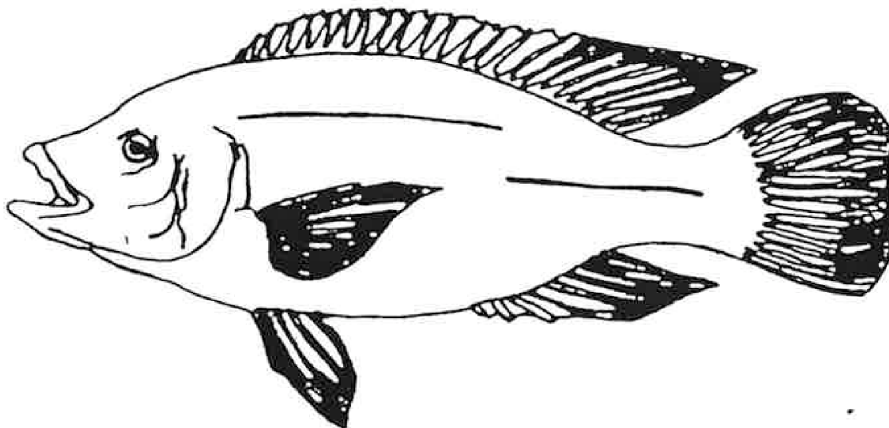
huisvesting

Op Santa Rosa is de huisvesting heel eenvoudig. Je hebt alleen een tank nodig die van blokken te metselen is, maar veel goedkoper zijn de metalen ronde bakken die ook op Santa Rosa te zien zijn.

Die bakken zijn echter niet geschikt voor de voortplanting, omdat er geen nesten in zijn te maken.

voeding

Zoals al eerder gezegd, kunnen Tilapia's leven van ongeveer alles wat als afval van planten en dieren in het water terechtkomt. Ze kunnen gevoerd worden met keuken- en tuinafval, eventueel aangevuld met extra voedingsstoffen en mest.

BIJLAGE 1. VOORBEELDBRIEF AAN DE OUDERS

Datum: _____

Beste ouders van _____

Kippen die tokken
Het geitje dat bokt
De eenden die kwaken
En het ezeltje dat sjokt

Dit en nog veel meer gaan we met de klas
ruiken en voelen,
horen en zien op de .....

Kinderboerderij !!

Te Santa Rosa

We zullen gaan op: _____
Van: _____

Graag willen we uw aandacht voor het volgende:

- * De kinderen mogen geen eten mee nemen voor de dieren.
- * Als uw kind allergisch is voor een van de dieren, neem dan contact met mij op.
- * Het zou fijn zijn als u met ons mee kunt gaan voor vervoer van de kinderen en voor begeleiding.

Groeten van de juf!

1. Ja / nee, _____ mag wel / niet mee naar de kinderboerderij.
2. Ik kan wel / niet zorgen voor vervoer en begeleiding van _____ (aantal) kinderen.

BIJLAGE 2. OPDRACHTKAARTEN

**De opdrachtkaarten zijn op de kinderboerderij zelf aanwezig.
Ze zijn geplastificeerd, en aan weerskanten bedrukt.
Aan de ene kant in het nederlands, aan de andere kant in het
papiamento.**

Van elke kaart zijn twee exemplaren aanwezig.

Onderwerpen:

*behuizing en verzorging

*beweging-gans

*beweging-geit

*beweging-schildpad

*hetzelfde en anders 1

(zoogdier/zoogdier)

*hetzelfde en anders 2

(vogel/vogel)

*hetzelfde en anders 3

(zoogdier/vogel)

Luga di biba i cuido

- Busca un bestia den su hokki.

- Con grandi e luga ta unda e bestia por cana?
- Midi cu bo pia of cu paso con grandi e luga ta.
- Bo ta kere cu e bestia ta comodo aki den?
- Pakiko bo ta kere esei?

- Kiko bo ta kere cu e bestia aki ta come? Bo ta wak algo di su cuminda?
- Con e ta come? Bo por imite'le?
- Unda e bestia por bebe? Busca e luga.

- E bestia ta parse bon cuida?
- Con bo por wak esaki? Pone atencion riba lana o pluma.

Movecion

- Busca e bestia cu ta riba e potret.

- Cua partinan bo ta wak na e bestia ?

- Menciona tur e partinan di e bestia.

- Cua di e partinan di e bestia ta move?

- Bo tambe ta move asina?

- Su nanishi ta move? Bo nanishi ta move?

- E tin un rabo? Kiko e ta hasi cu'ne?

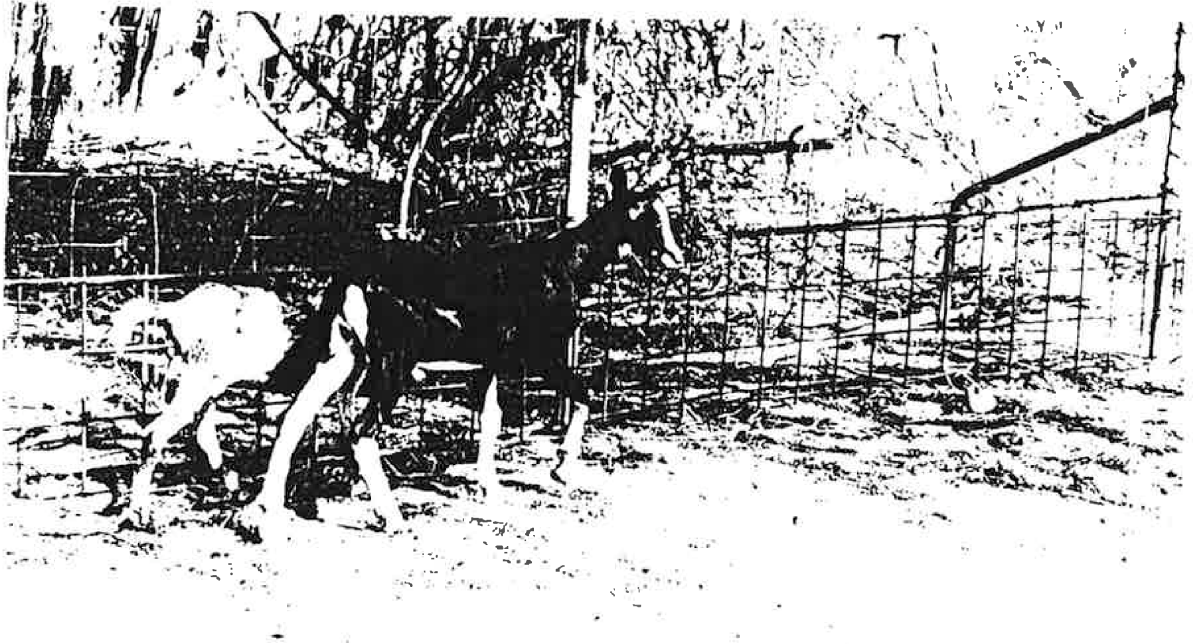
- Bo ta mira su oreanan? Nan ta move? Bo tambe por hasi asina?

- E tambe tin wowo banda di otro, meskos cu esunnan di'bo?

- Con e ta cana? Abo tambe ta cana asina?

- Kiko e bestia por cu abo no por?

Movecion

- Busca e bestia cu ta riba e potret.

- Cua partinan bo ta wak na e bestia ?

- Menciona tur e partinan di e bestia.

- Cua di e partinan di e bestia ta move?

- Bo tambe ta move asina?

- Su nanishi ta move? Bo nanishi ta move?

- E tin un rabo? Kiko e ta hasi cu'ne?

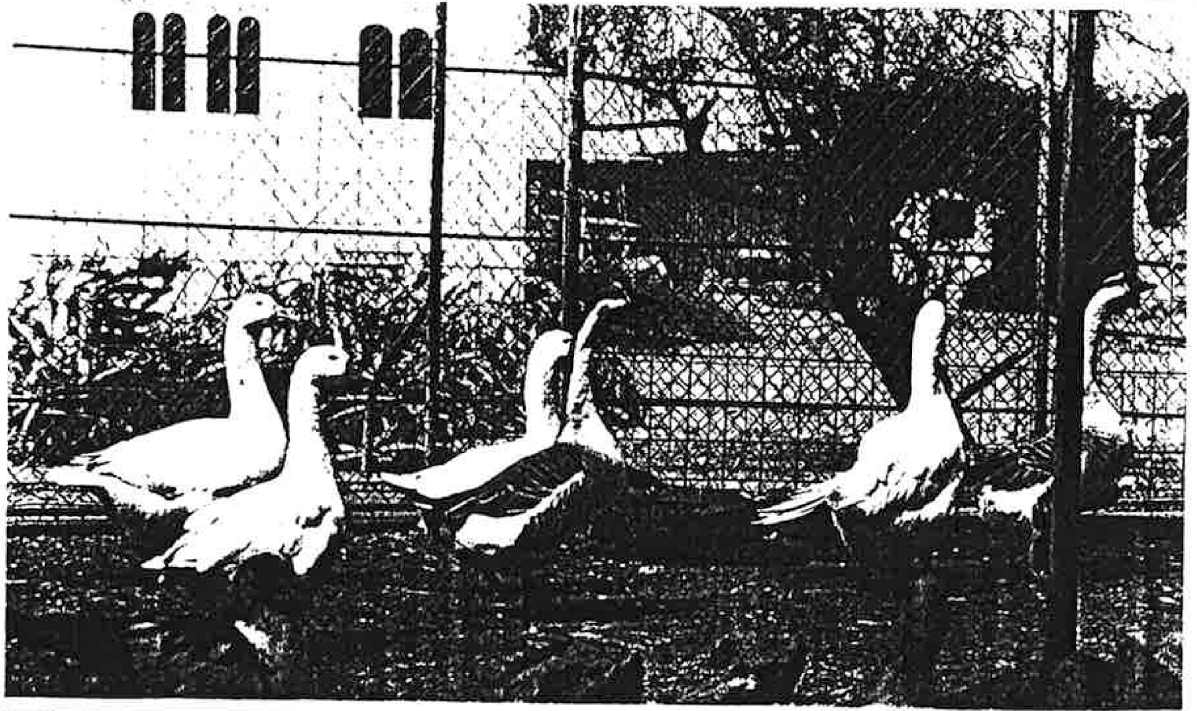
- Bo ta mira su orecanan? Nan ta move? Bo tambe por hasi asina?

- E tambe tin wowo banda di otro, meskos cu esunnan di'bo?

- Con e ta cana? Abo tambe ta cana asina?

- Kiko e bestia por cu abo no por?

Movecion

- Busca e bestia cu ta riba e potret.

- Cua partinan bo ta wak na e bestia ?

- Menciona tur e partinan di e bestia.

- Cua di e partinan di e bestia ta move?

- Bo tambe ta move asina?

- Su nanishi ta move? Bo nanishi ta move?

- E tin un rabo? Kiko e ta hasi cu'ne?

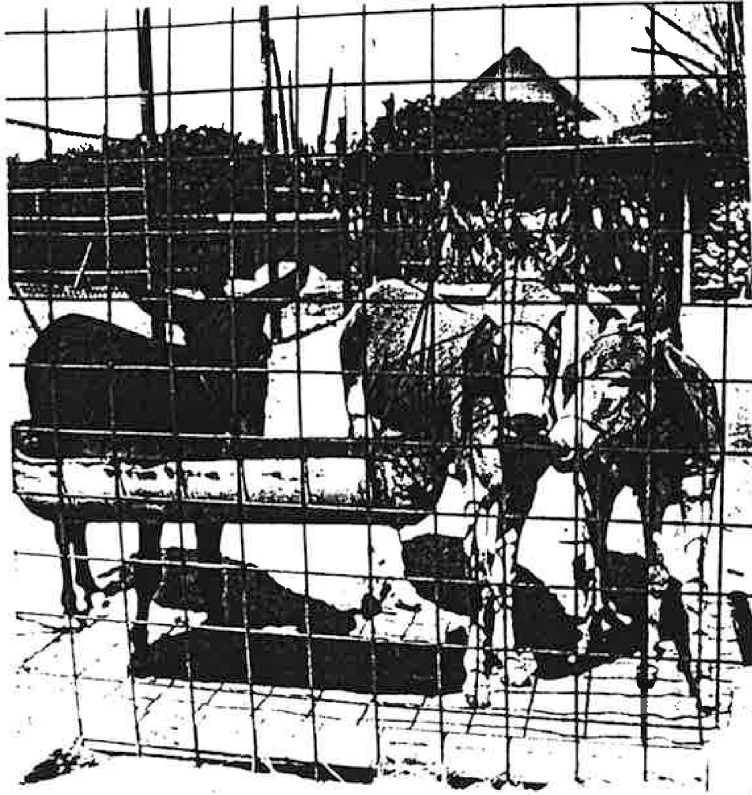
- Bo ta mira su ocreanan? Nan ta move? Bo tambe por hasi asina?

- E tambe tin wowo banda di otro, meskos cu esunnan di'bo?

- Con e ta cana? Abo tambe ta cana asina?

- Kiko e bestia por cu abo no por?

Mescos i diferente 3.

- Busca un parha i un bestia cu cuater pata cu ta serca di otro.

- Con e bestianan aki yama?

- Mira e bestianan aki bon.

Pone atencion riba nan lana, cabes, pata i colo.

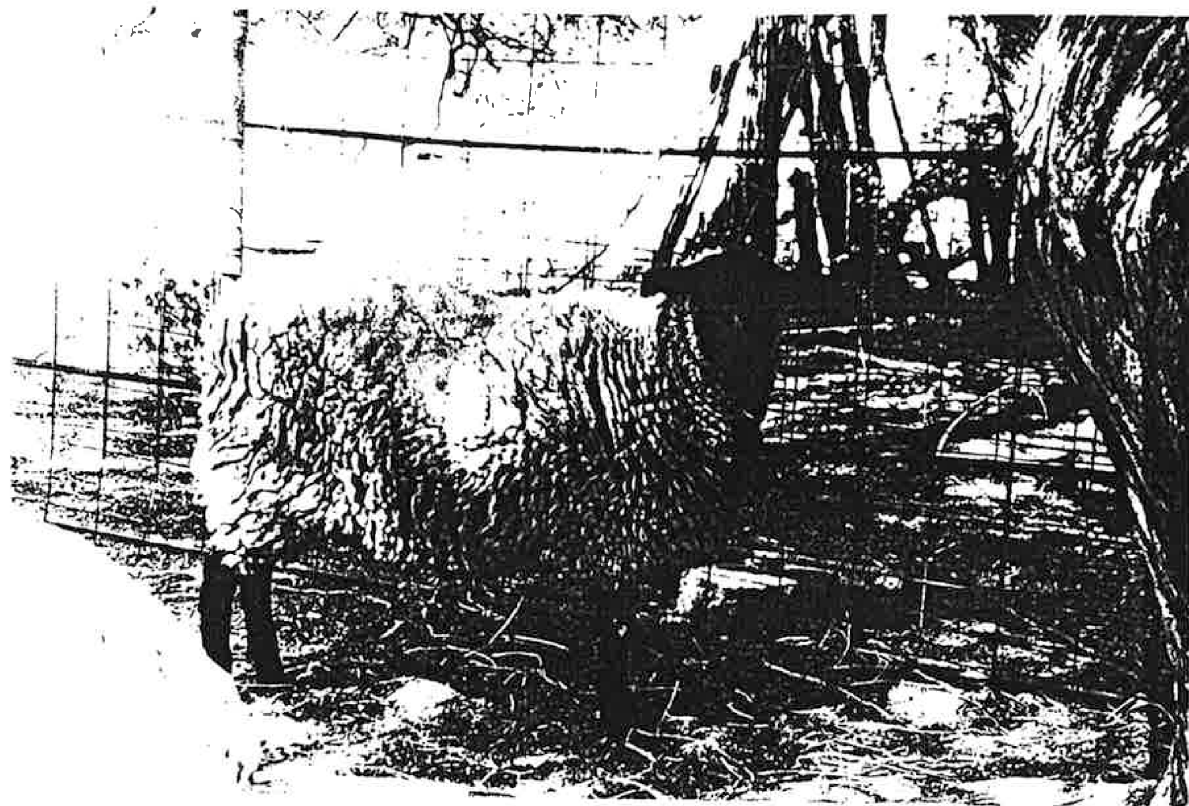
- Bo por menciona algun diferencia?

- Kiko ta mescos?

- E bestianan ta cana mesun manera?

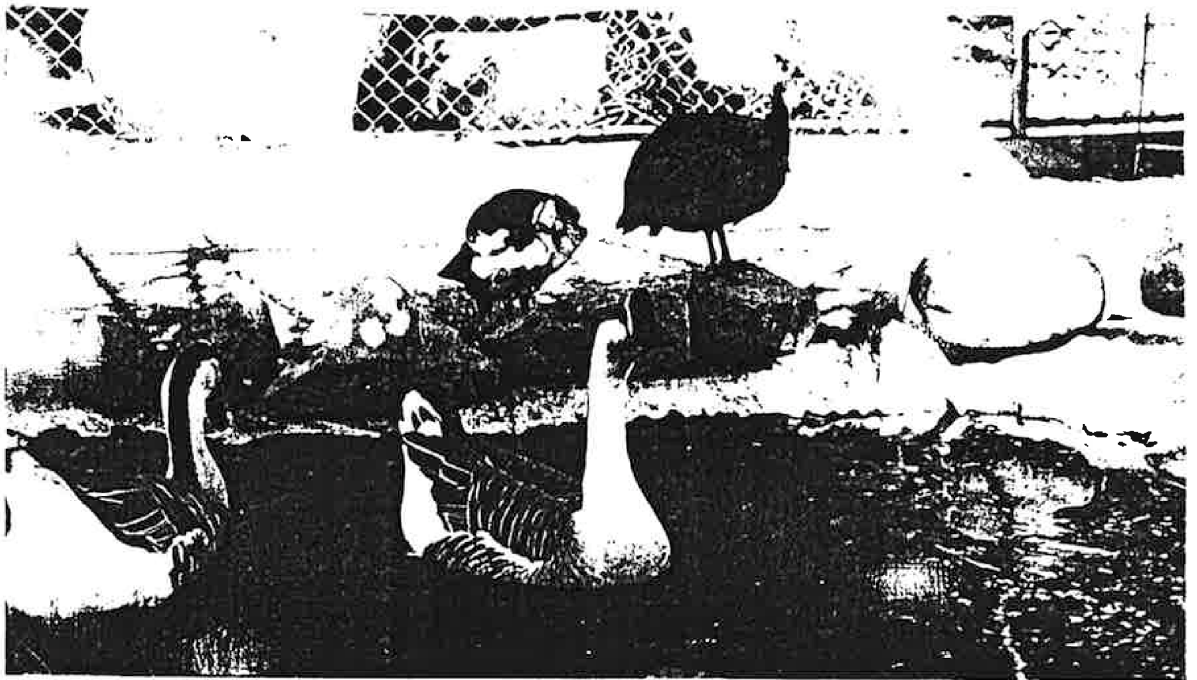
- Bo por imitanan?

Mescos i diferente 2.

- Busca dos bestia diferente cu cuater pata i cu lana.
- Con e bestianan aki yama?
- Mira e dos bestianan bon. Wak nan apariencia. Pone atencion riba nan plumahe, e cabes, e patanan i nan colo.
- Kiko ta mescos?
- Kiko ta diferente?
- Nan ta hasi sonido?
- Kiko nan ta come?
- Kiko nan ta hasi?

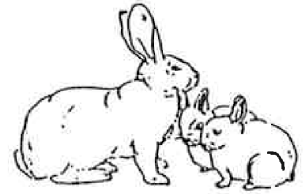
Mescos i diferente I.

- Busca dos parha diferente cu ta sinta serka di otro.
- Con ta yama e parhanan aki?
- Mira e dos parhanan bon. Wak nan apariencia. Pone atencion riba nan plumahe, nan cabes, e patanan i e colo.
- Kiko nan tin mescos?
- Kiko ta diferente?
- Nan ta hasi sonido?
- Kiko nan ta come?
- Kiko nan ta hasi?
- Wak si bo por haña un pluma i studie'le bon.

BIJLAGE 3. WERKBLADEN

het konijnenhok

hoeveel konijnen tel je?

---

welke kleuren hebben ze?

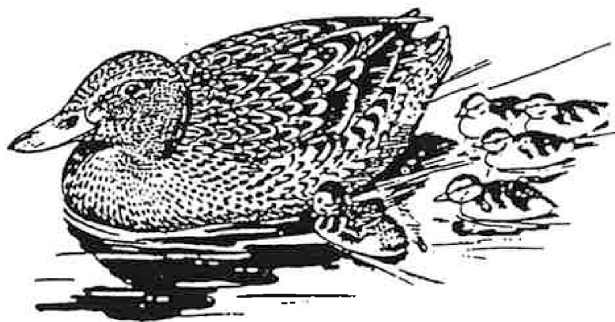
---

liggen ze in de zon of in de schaduw?

---

hoe lopen ze? doe het na!

de vogels

1.hoeveel van elk?

witte ganzen _____

bruine ganzen _____

eenden met rode wangen _____

gewone eenden _____

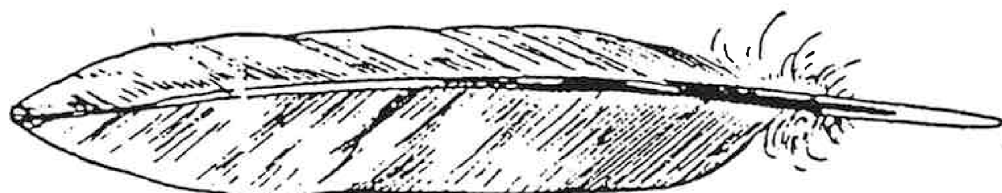
parelhoenders _____

2.welke vogels hebben jongen?

3.pak een veertje

van welke vogel zou die zijn?

je kunt hem hieronder plakken

3. welke snavel hoort bij welke vogel?
trek een lijn van de snavel naar de naam

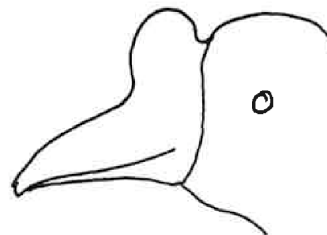
witte ganzen

bruine ganzen

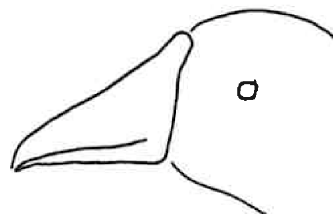
eenden met rode wangen

gewone eenden

parelhoenders

4. hoe bewegen de vogels als ze drinken?
doe het na!

5. hoe bewegen de vogels als ze op je af
komen?
doe het na!

de schildpadden

welke verschillen zie je tussen de schildpadden?

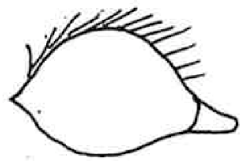
teken hier een stukje van een schild

---

hoe loopt een schildpad? doe het na!

geit en schaap

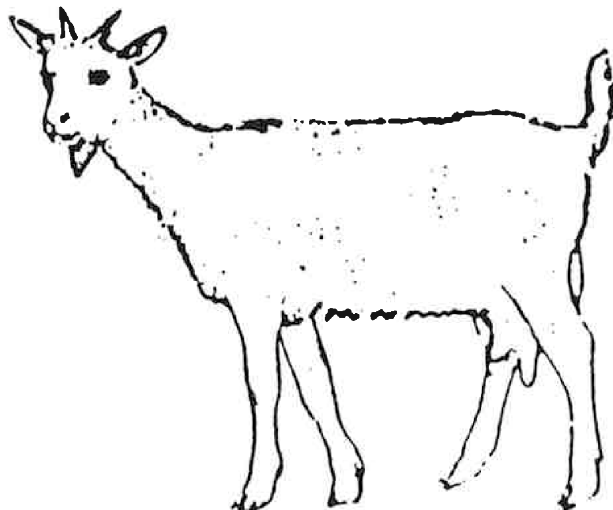
1.hoe ziet het oog van de geit er uit?
maak de tekening af!

2.wat voor verschillen zie je tussen
geit en schaap?

3.kies een geitje uit.

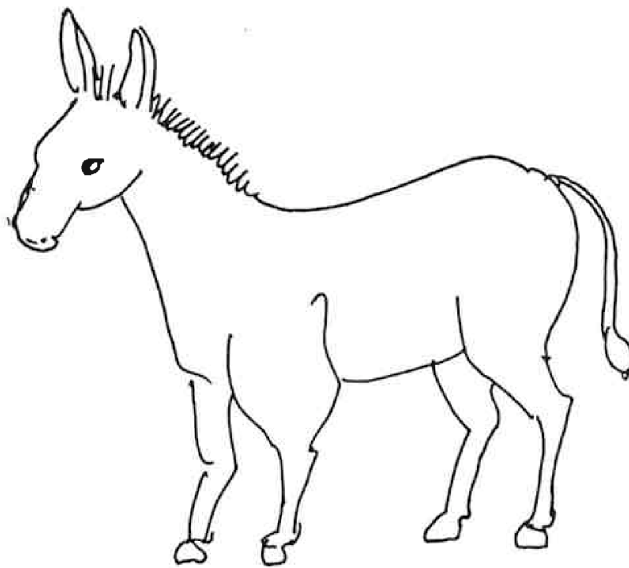
vul op de tekening in welke kleuren jouw
geitje heeft.

ezel en varken

1.welke ezel is de moeder, welke de vader, en welke het kind?

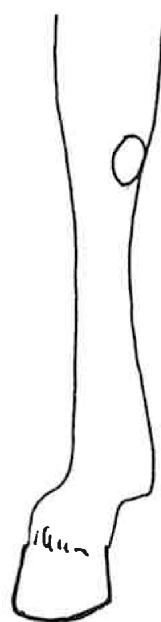
2.teken op dit plaatje waar je bij de ezel een donkere streep ziet

3.teken de neus van het varken hieronder

4.heeft het varken haren?

5. welke poot is van de ezel?
welke poot is van de geit?
welke poot is van het varken?

wat herinner je je?

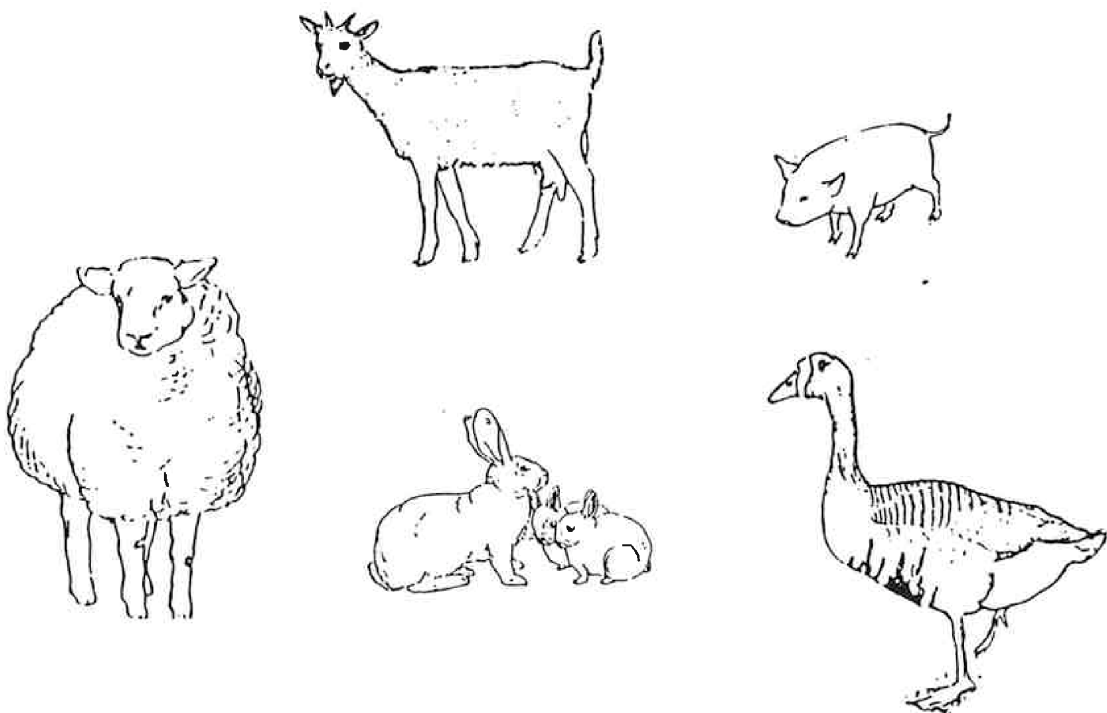
1.welk dier had geen haren en ook geen veren?

2.welke vogel had geen zwemvliezen?

3.welke dieren hadden hoeven?

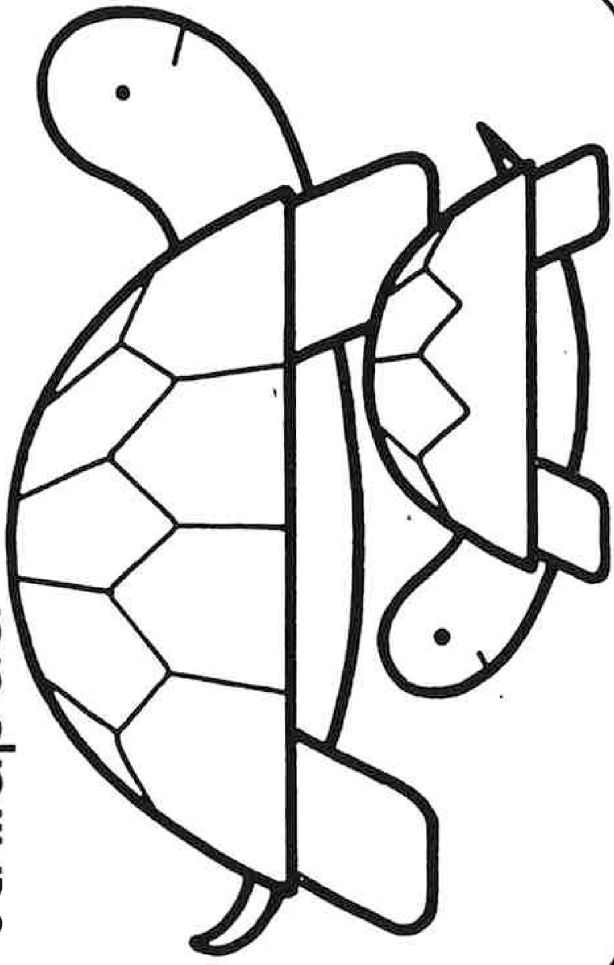
4.welke dieren hadden horens?

5.wat vond je het leukste dier?

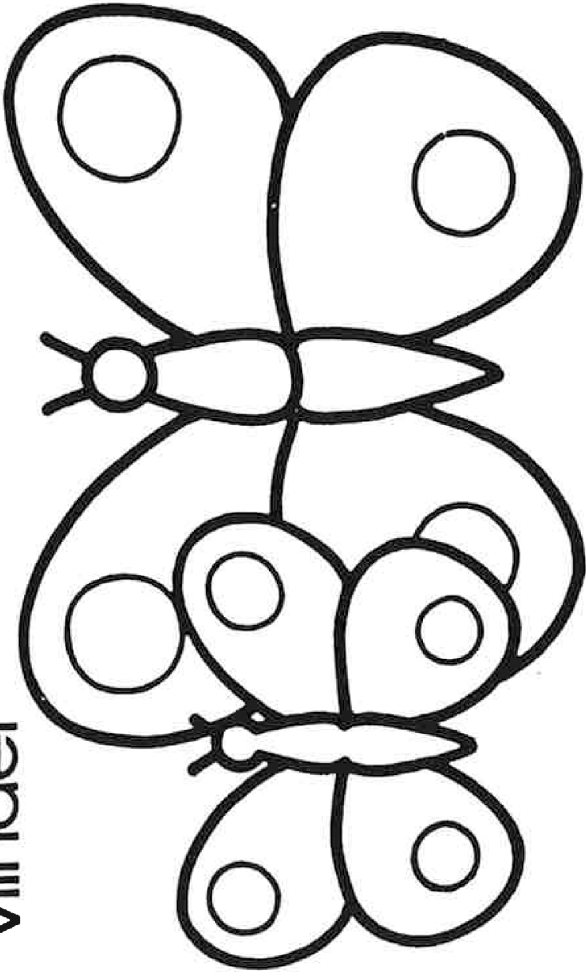

BIJLAGE 4. DIERENPLAATJES

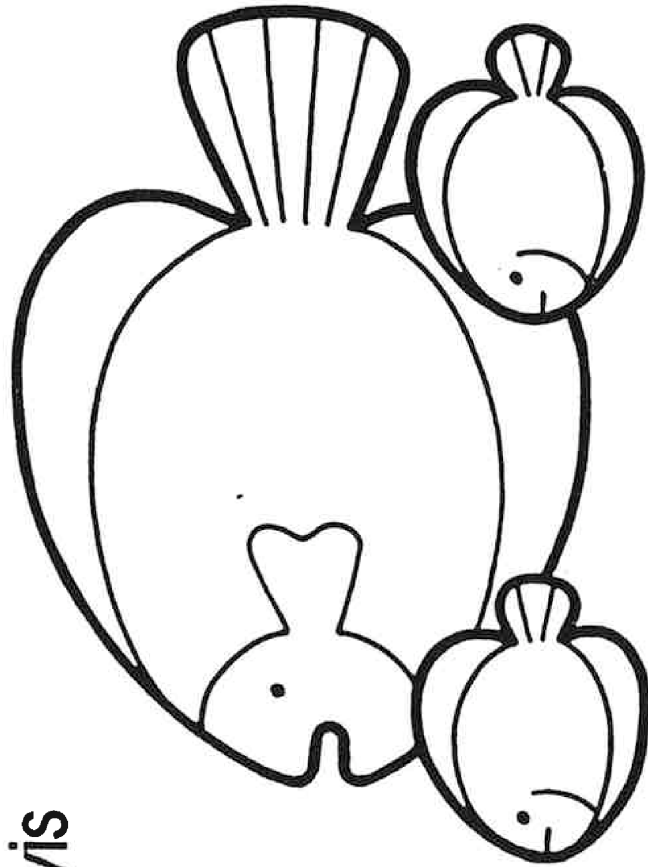
schildpad

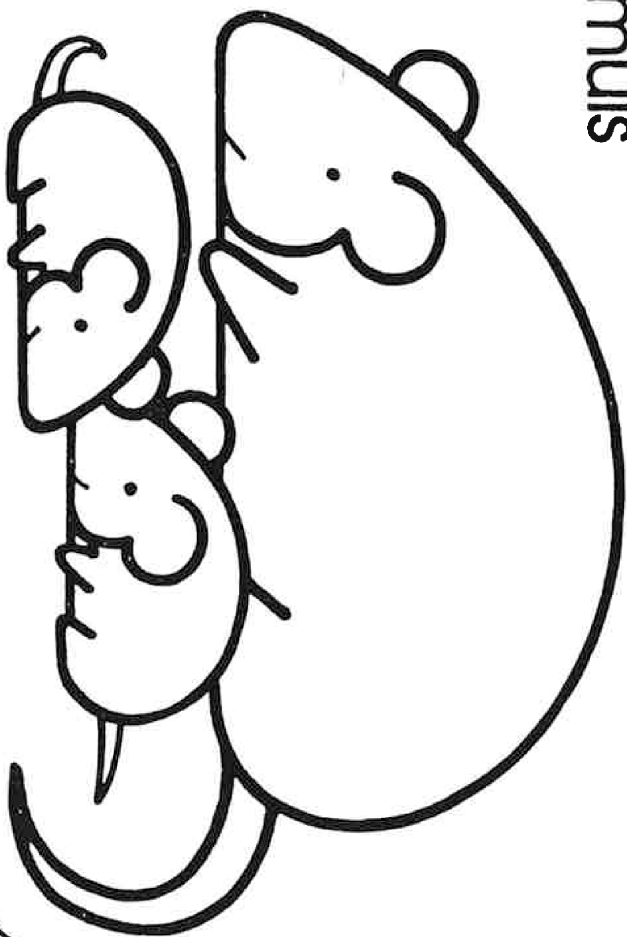
vlinder

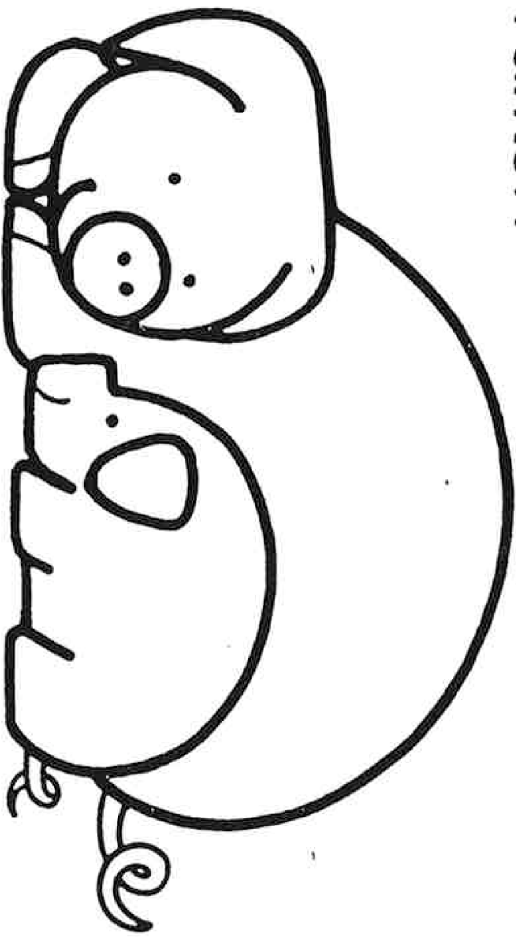
vis

muis

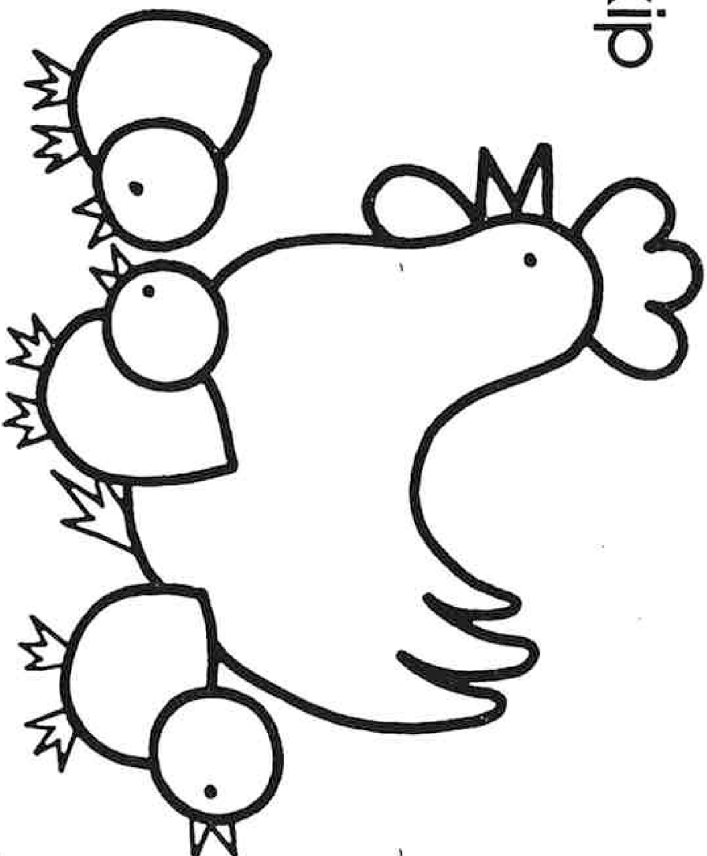
varken

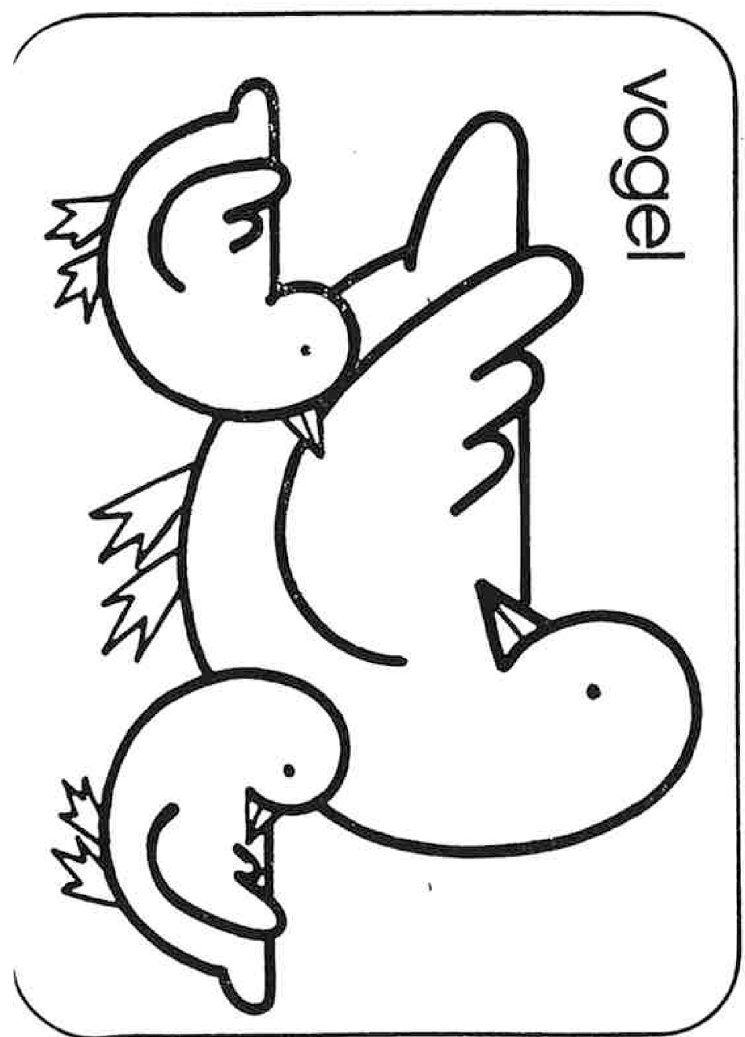
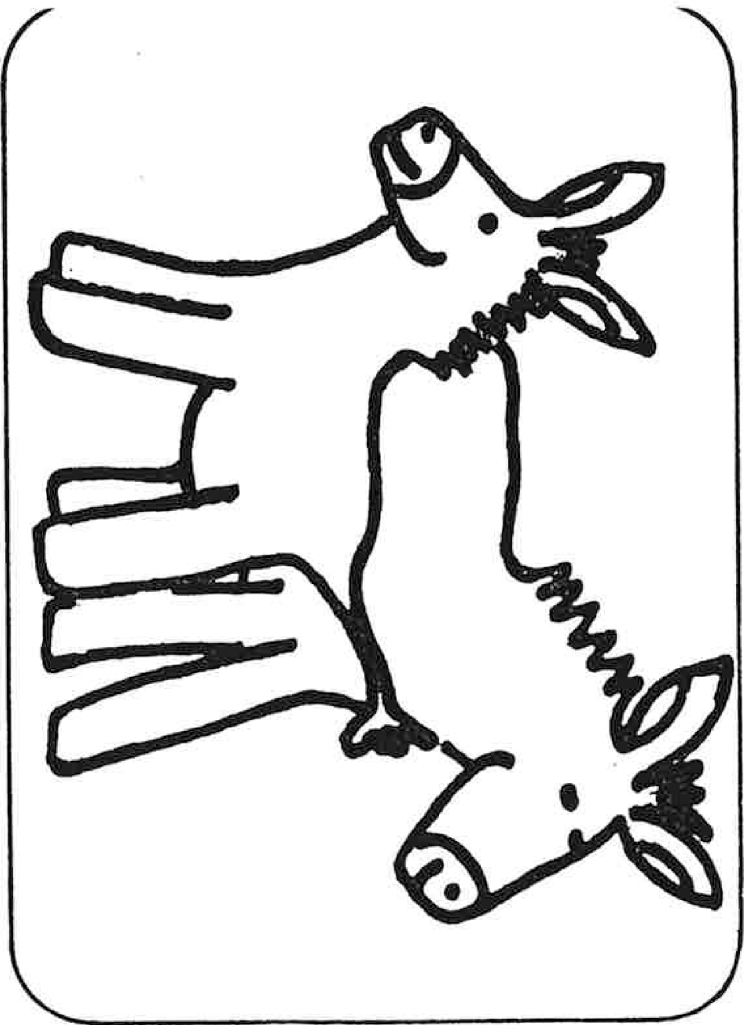
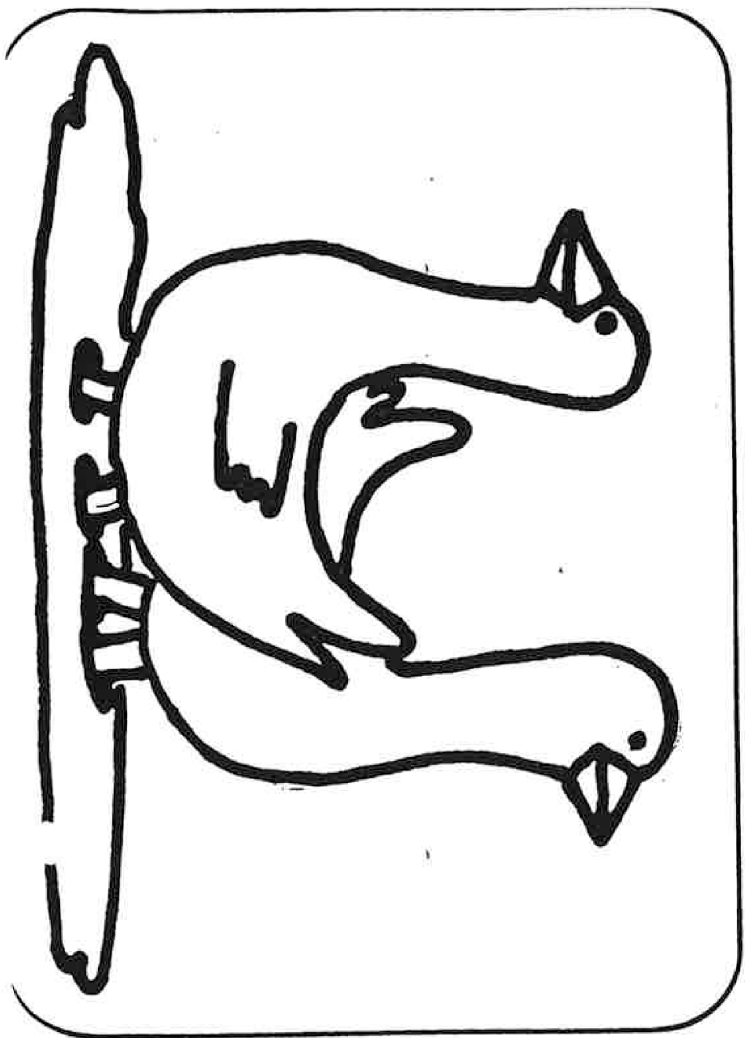

poes

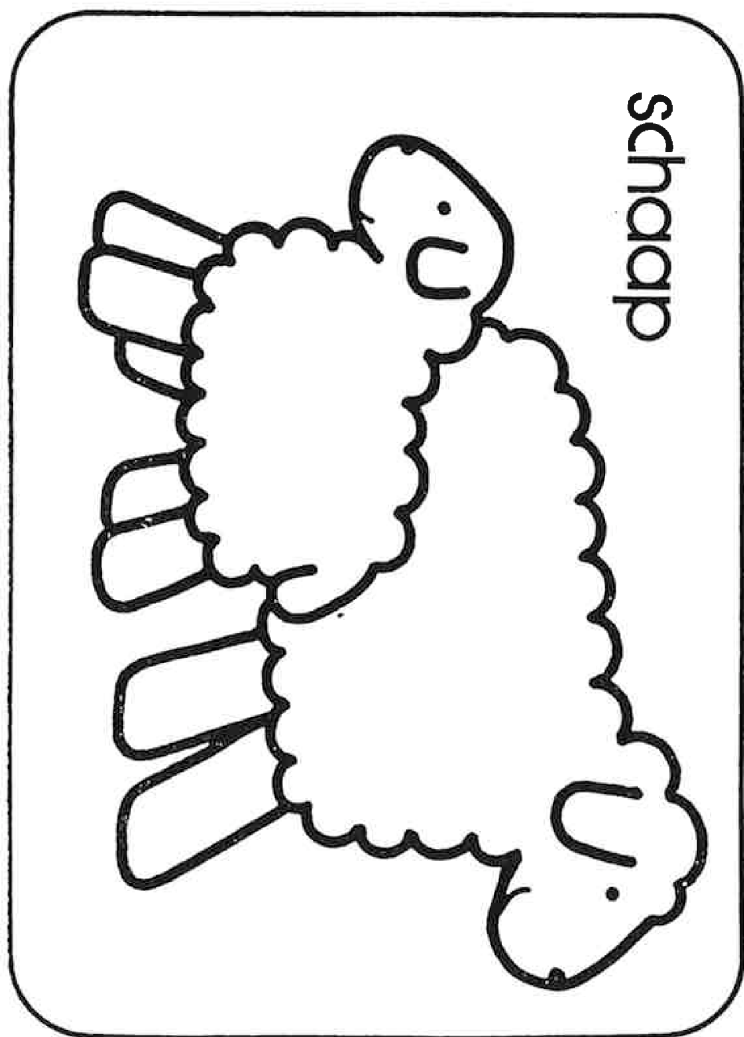

kip

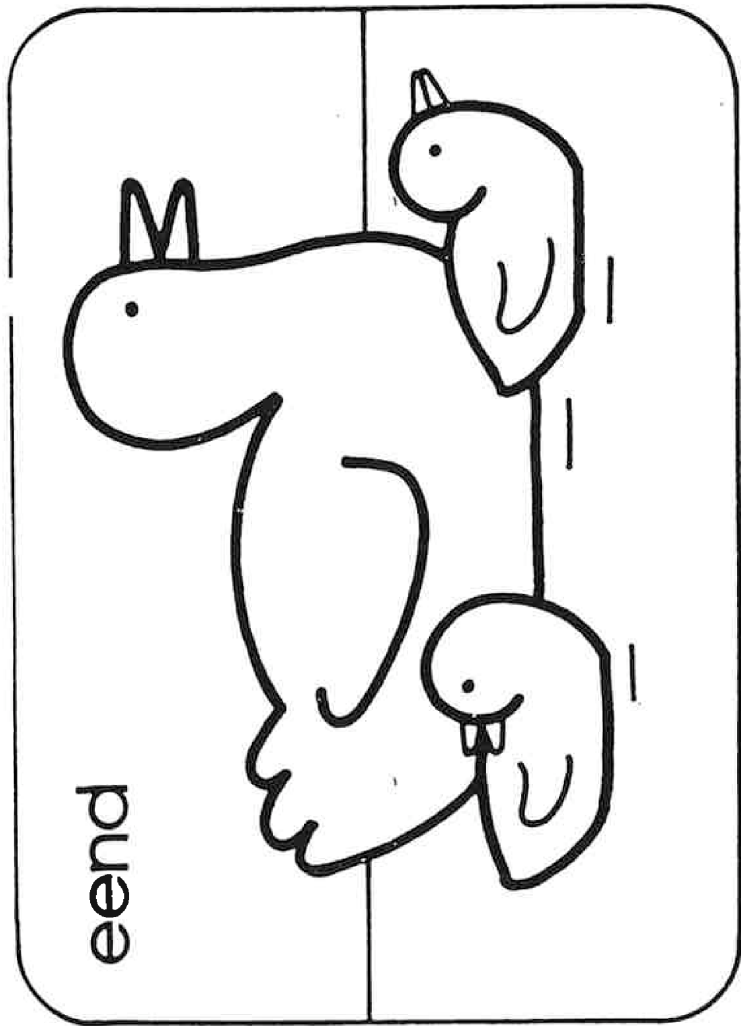
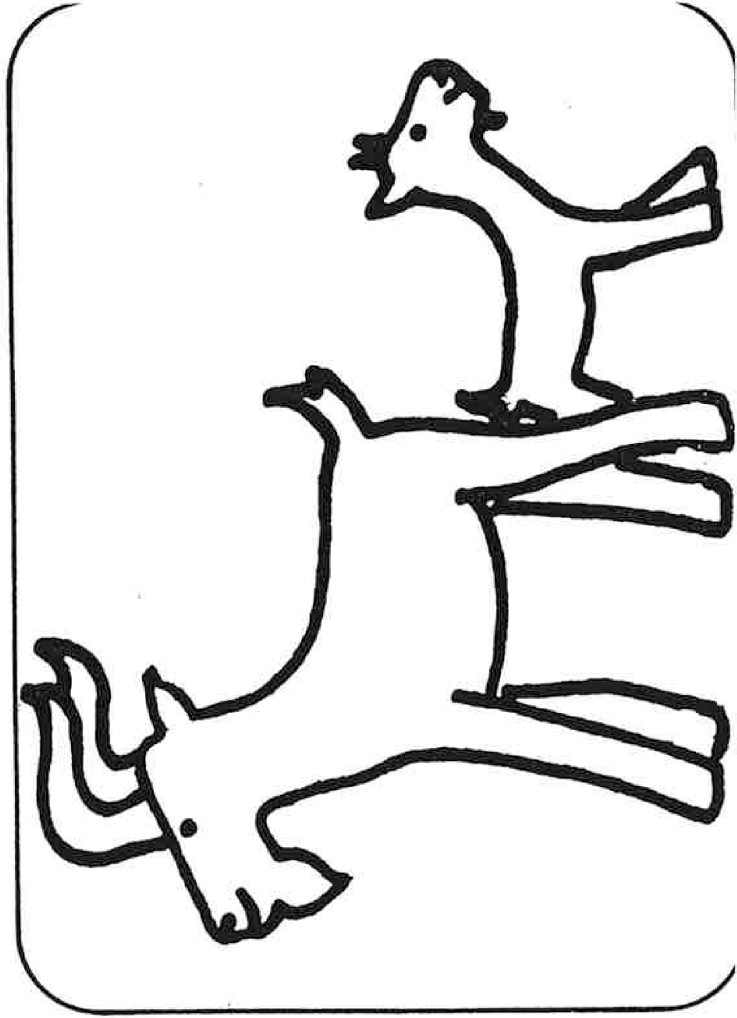
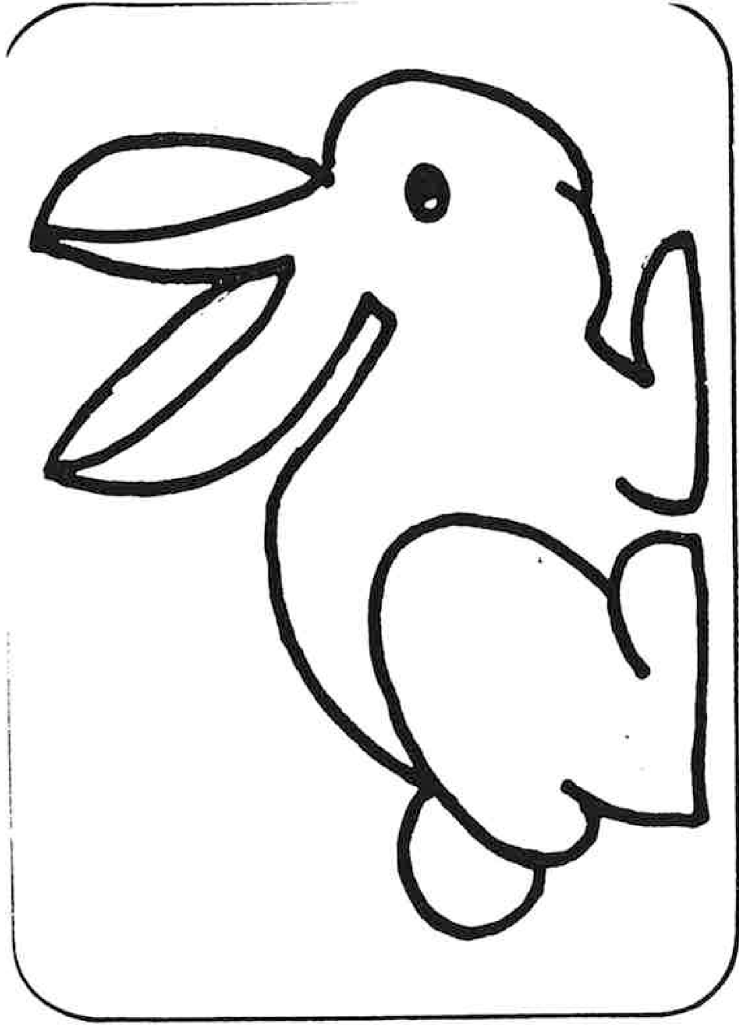

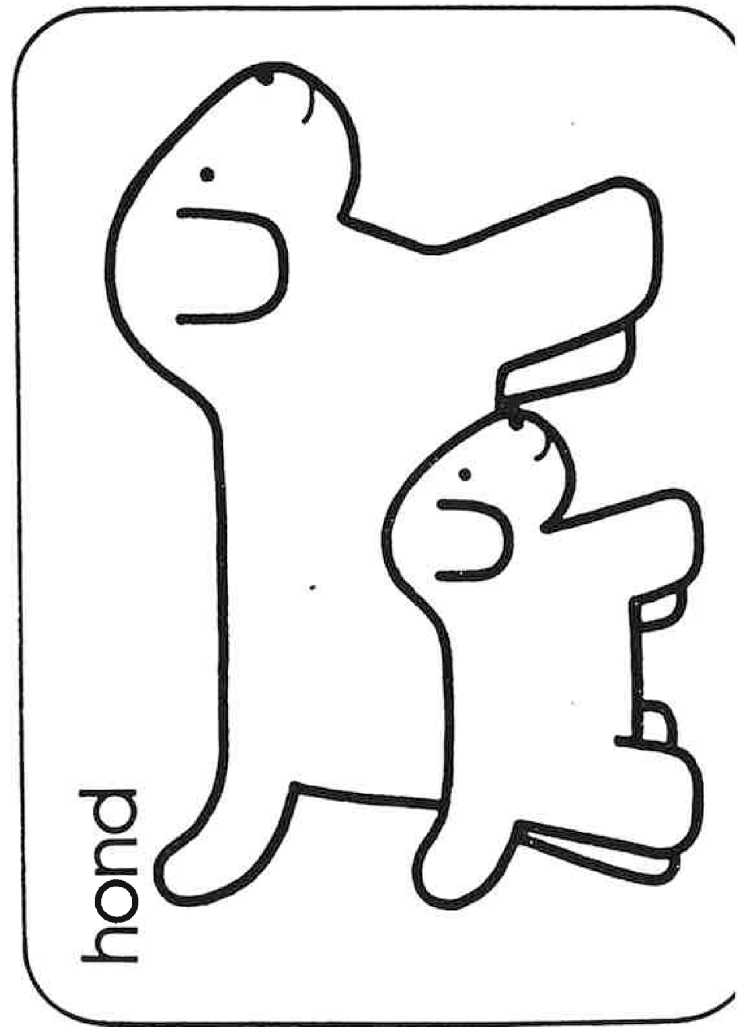
vogel

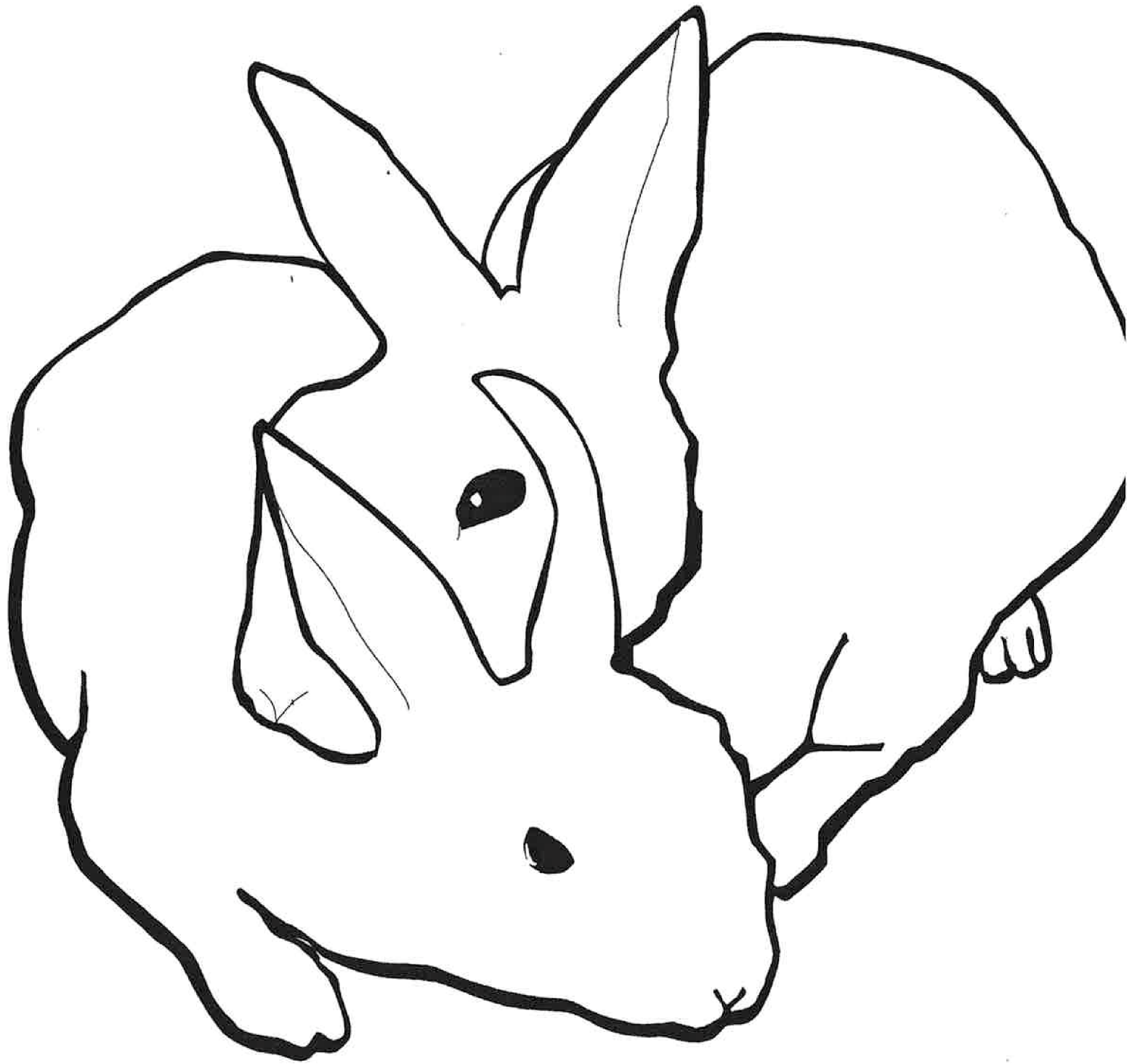
schaaap

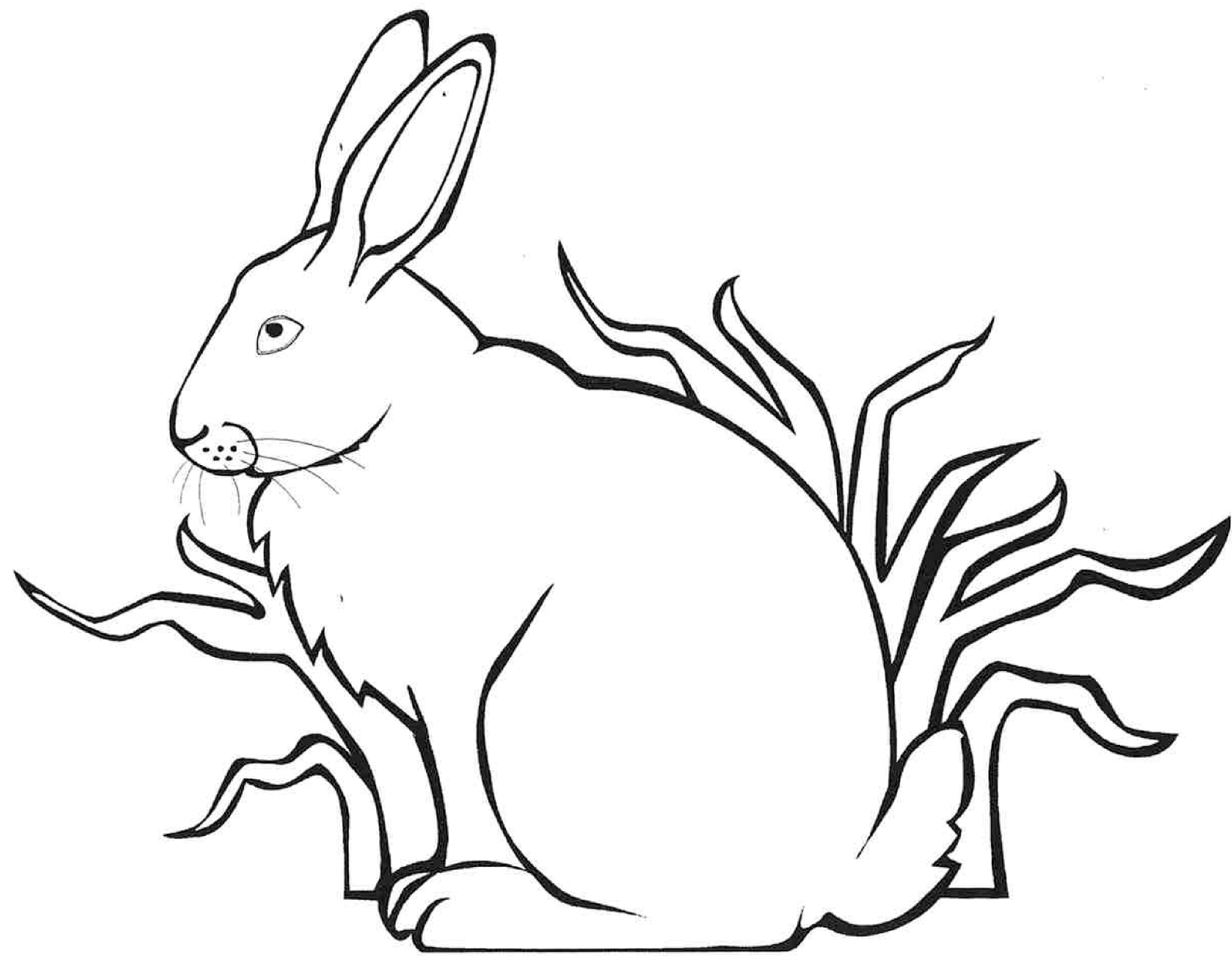

eend

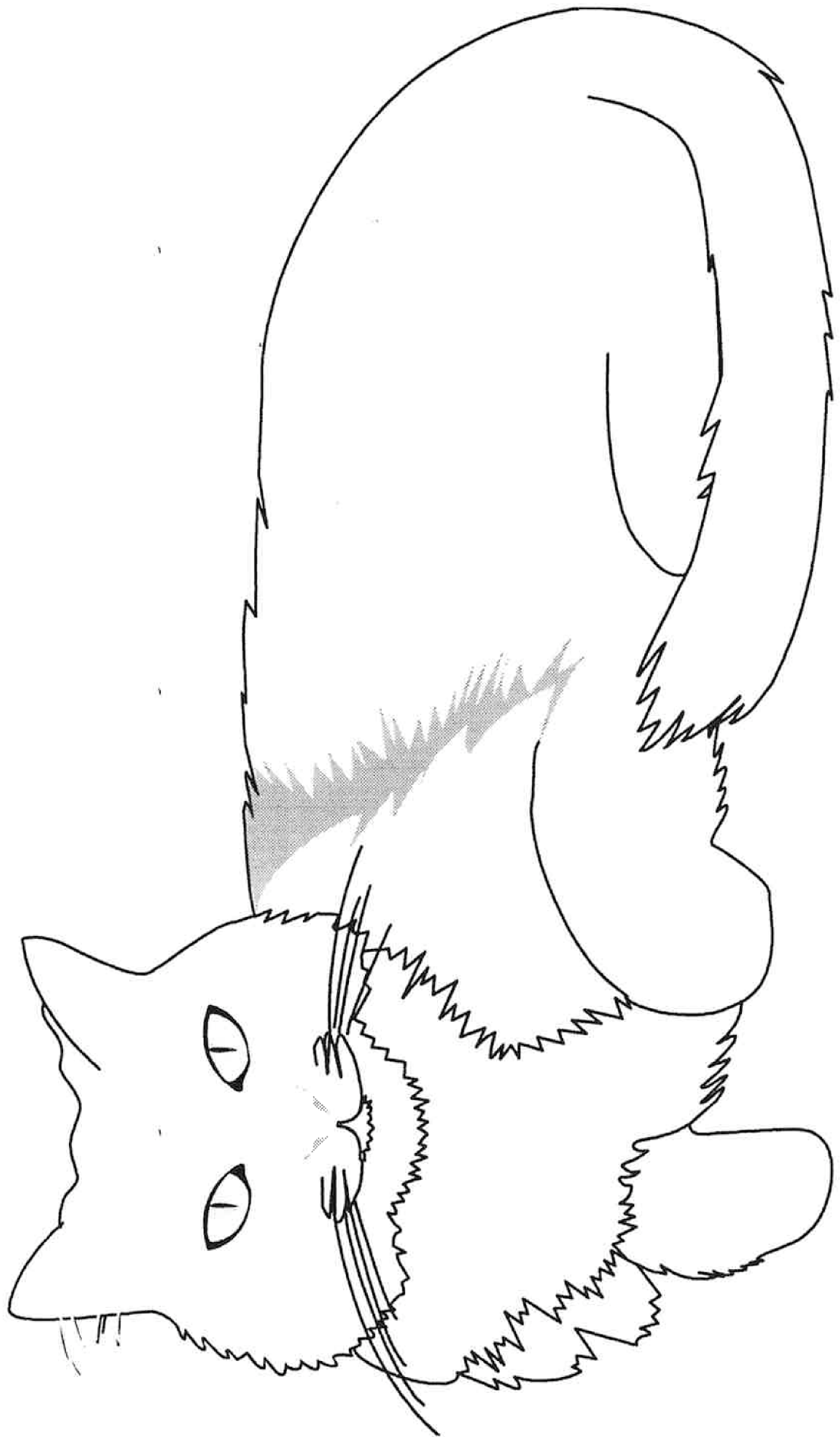
hond

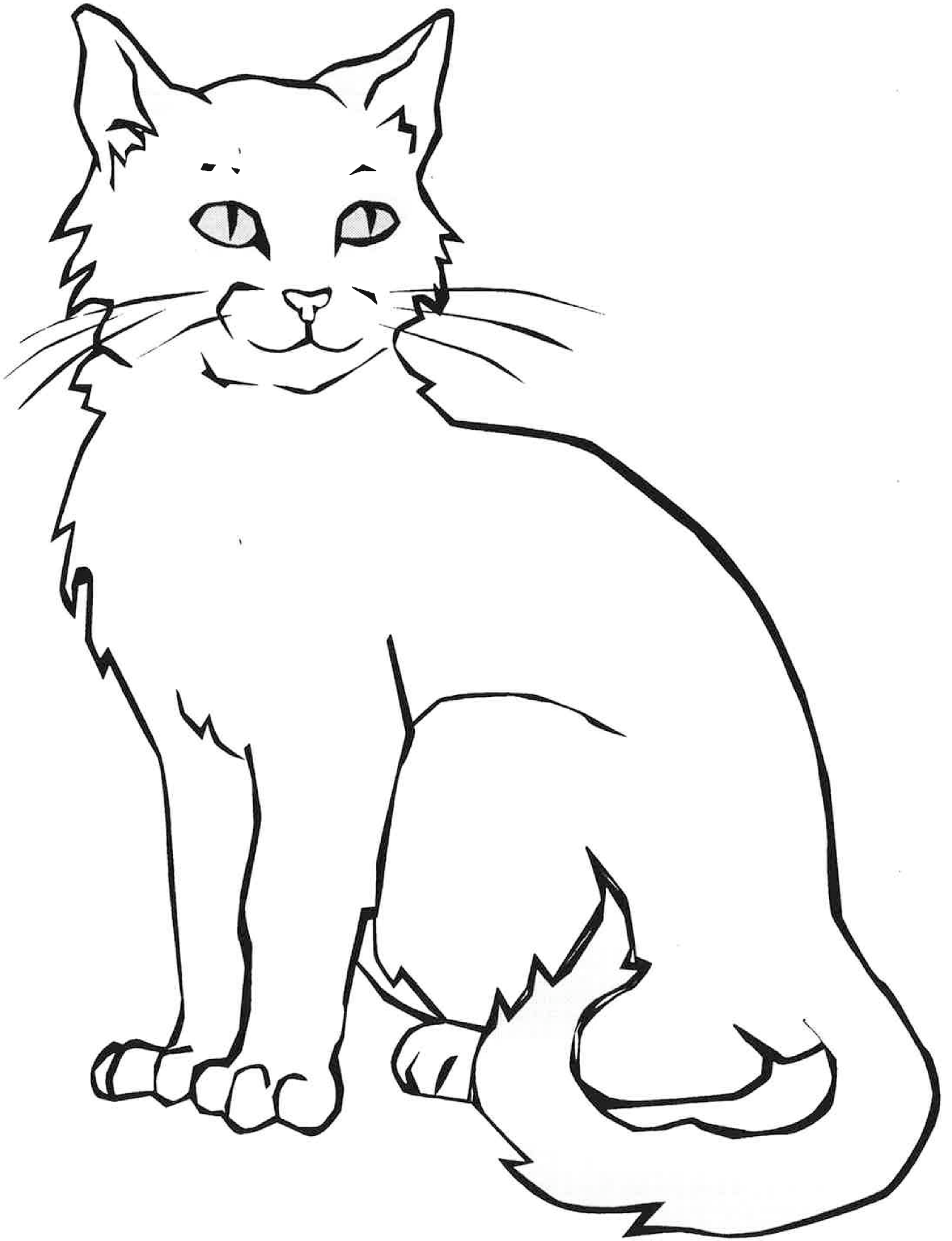

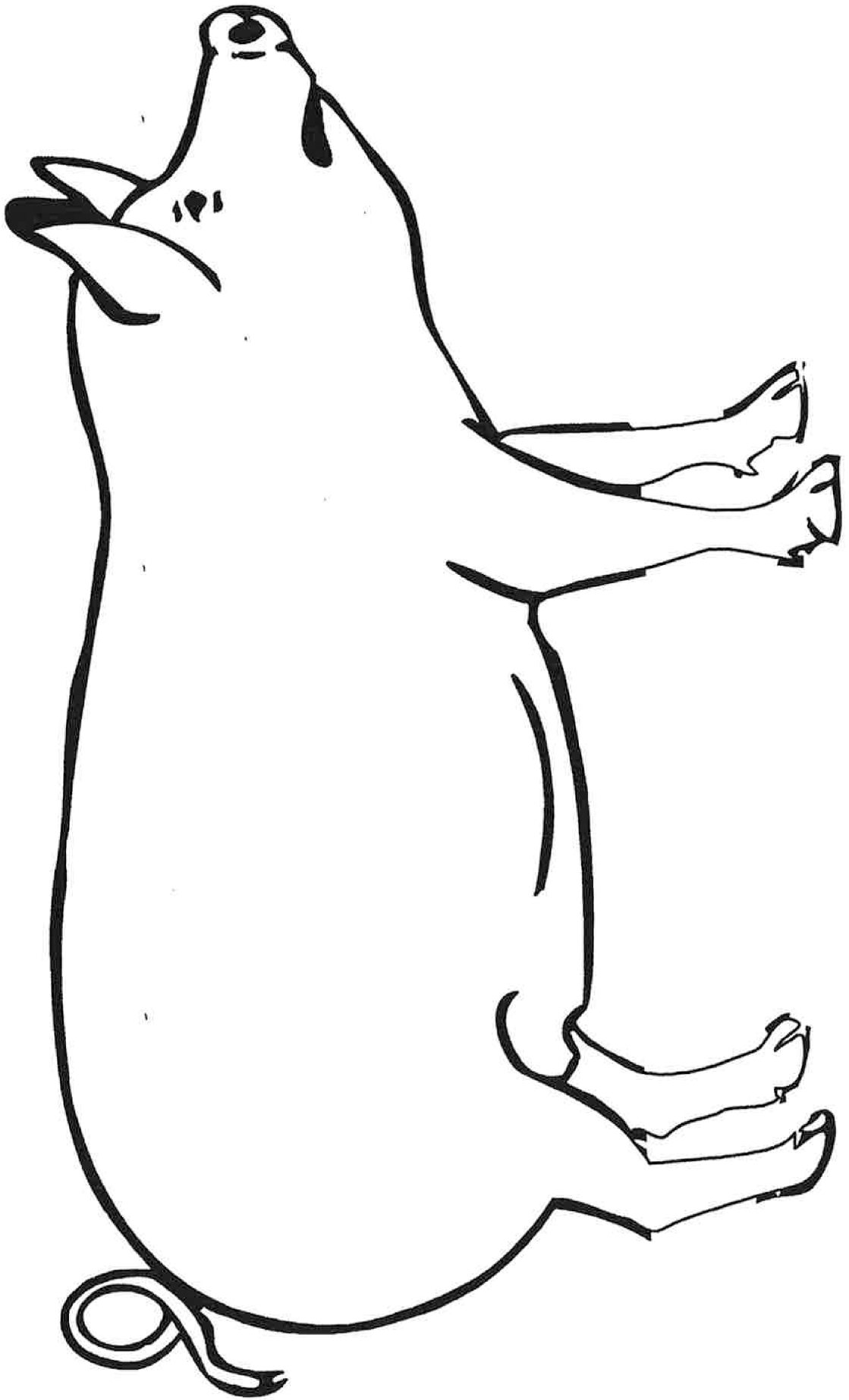

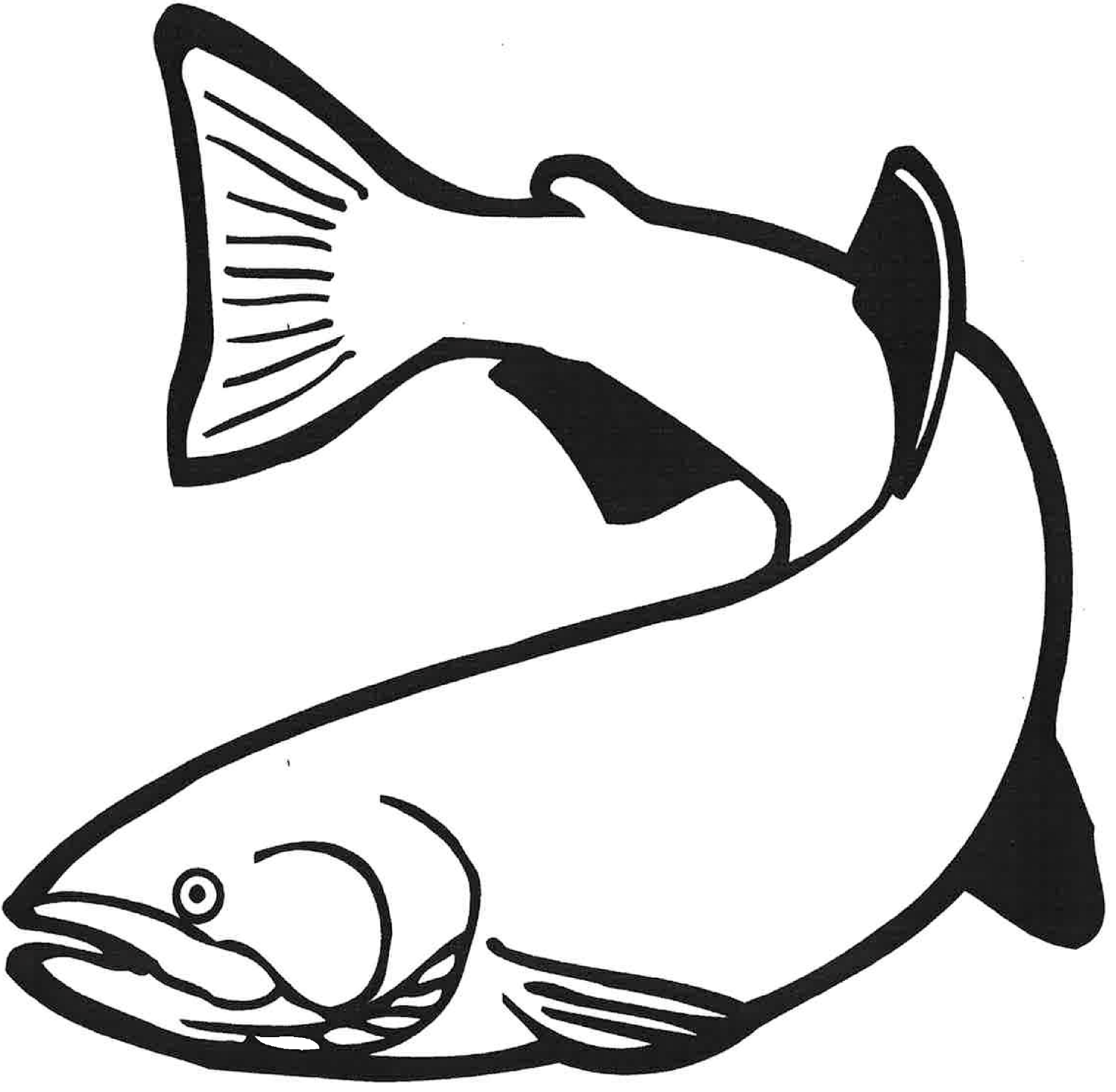

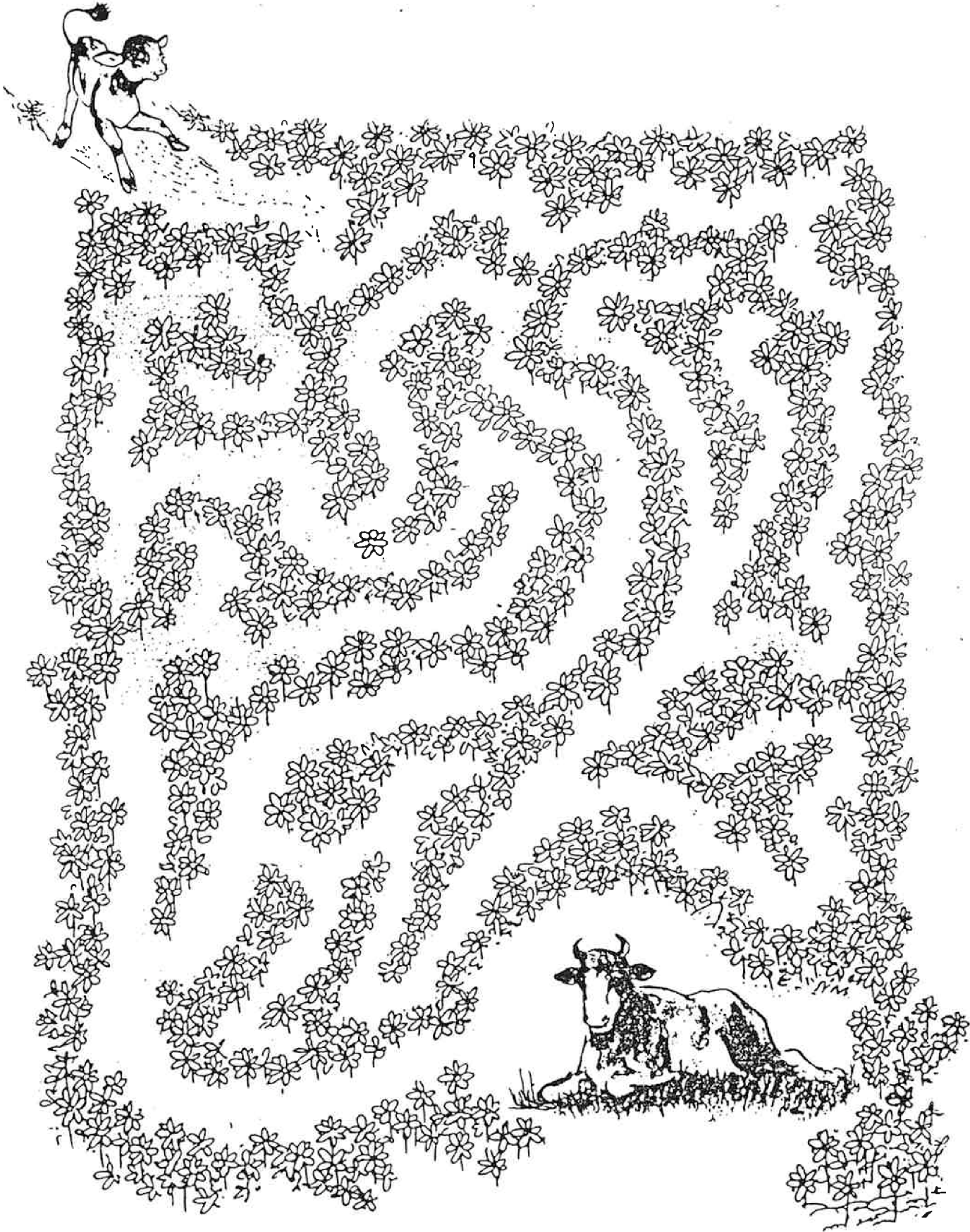

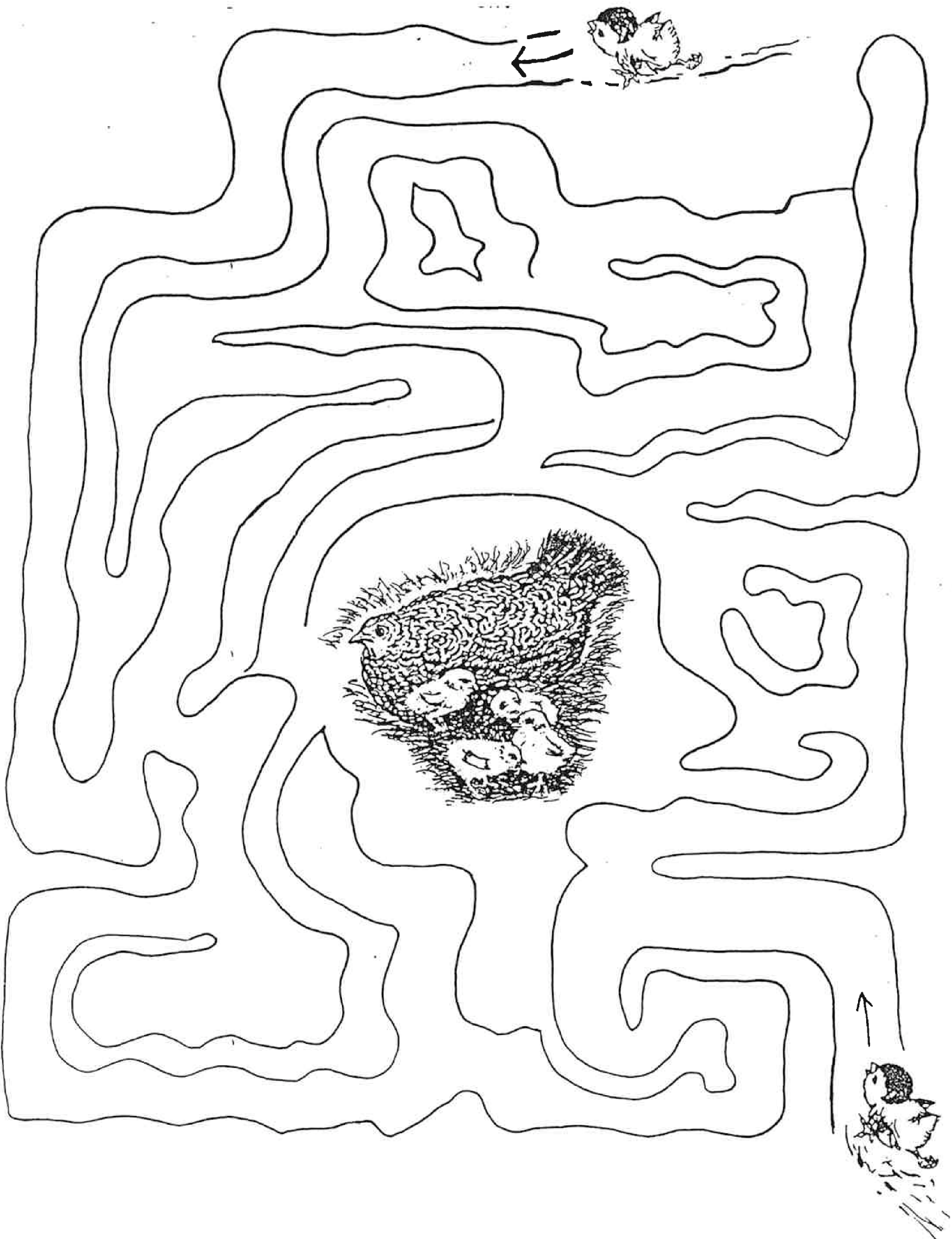
BIJLAGE 5. VERWERKINGSOPDRACHTEN

HELP HET KALFJE OM DE WEG TE VINDEN NAAR ZIJN MOEDER DE KOE

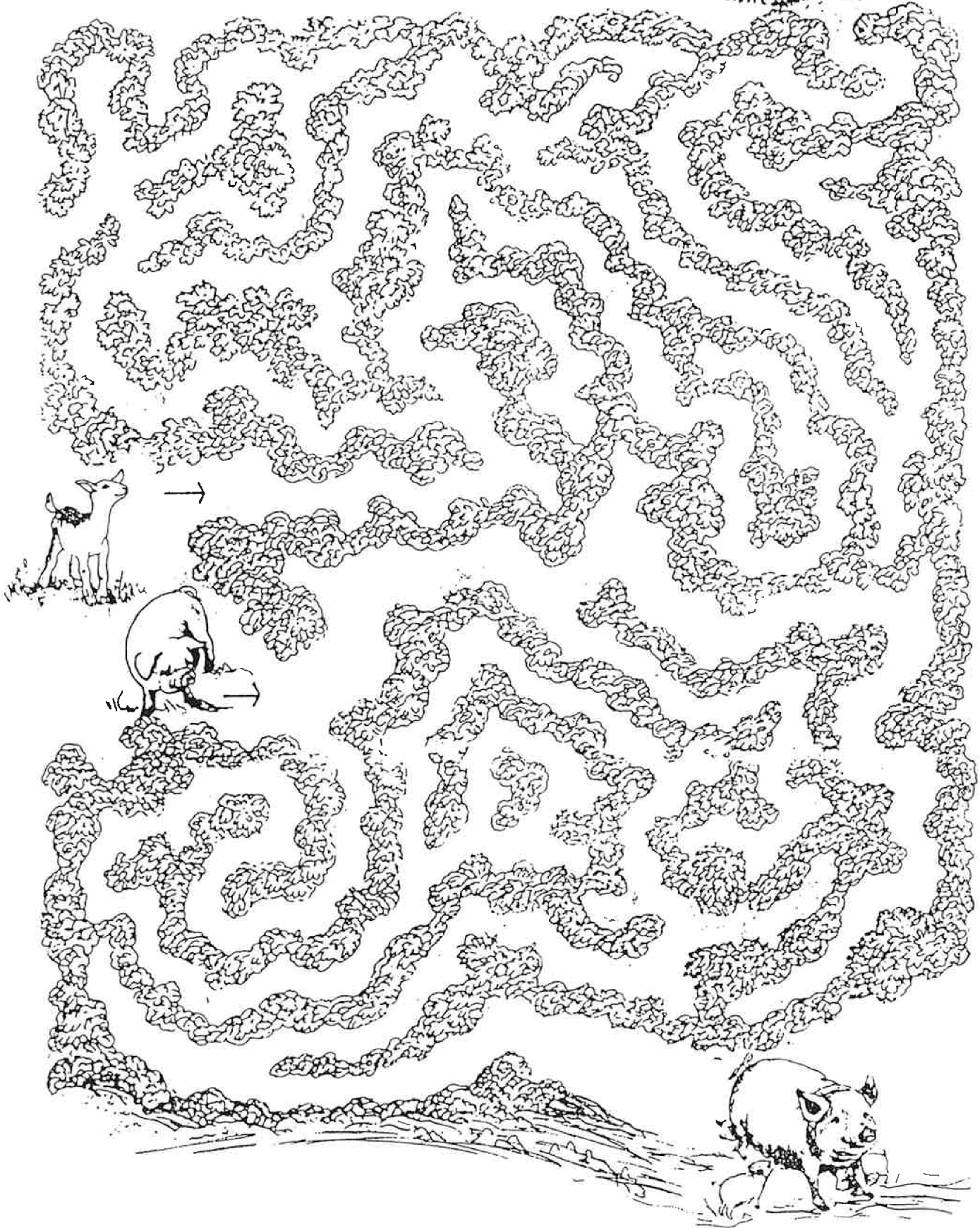

VERDWAALDE KUIKENTJES

HELP DE KUIKENTJES OM BIJ MOEDER KIP TE KOMEN.

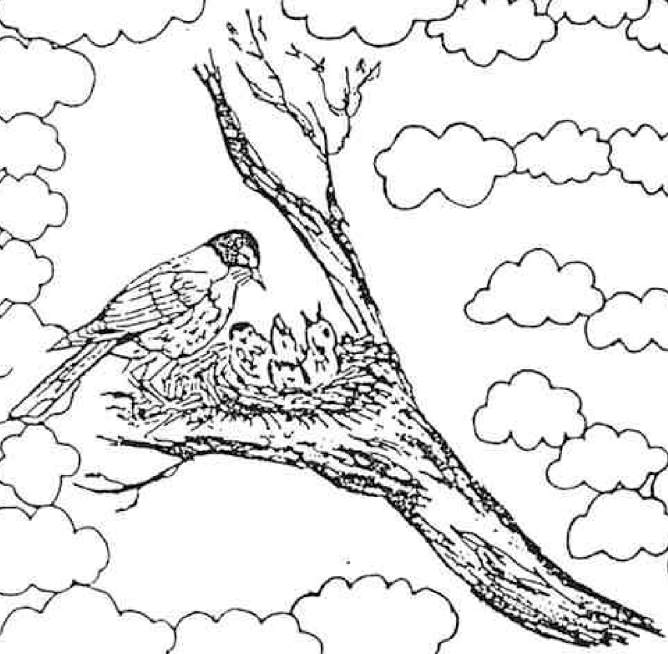
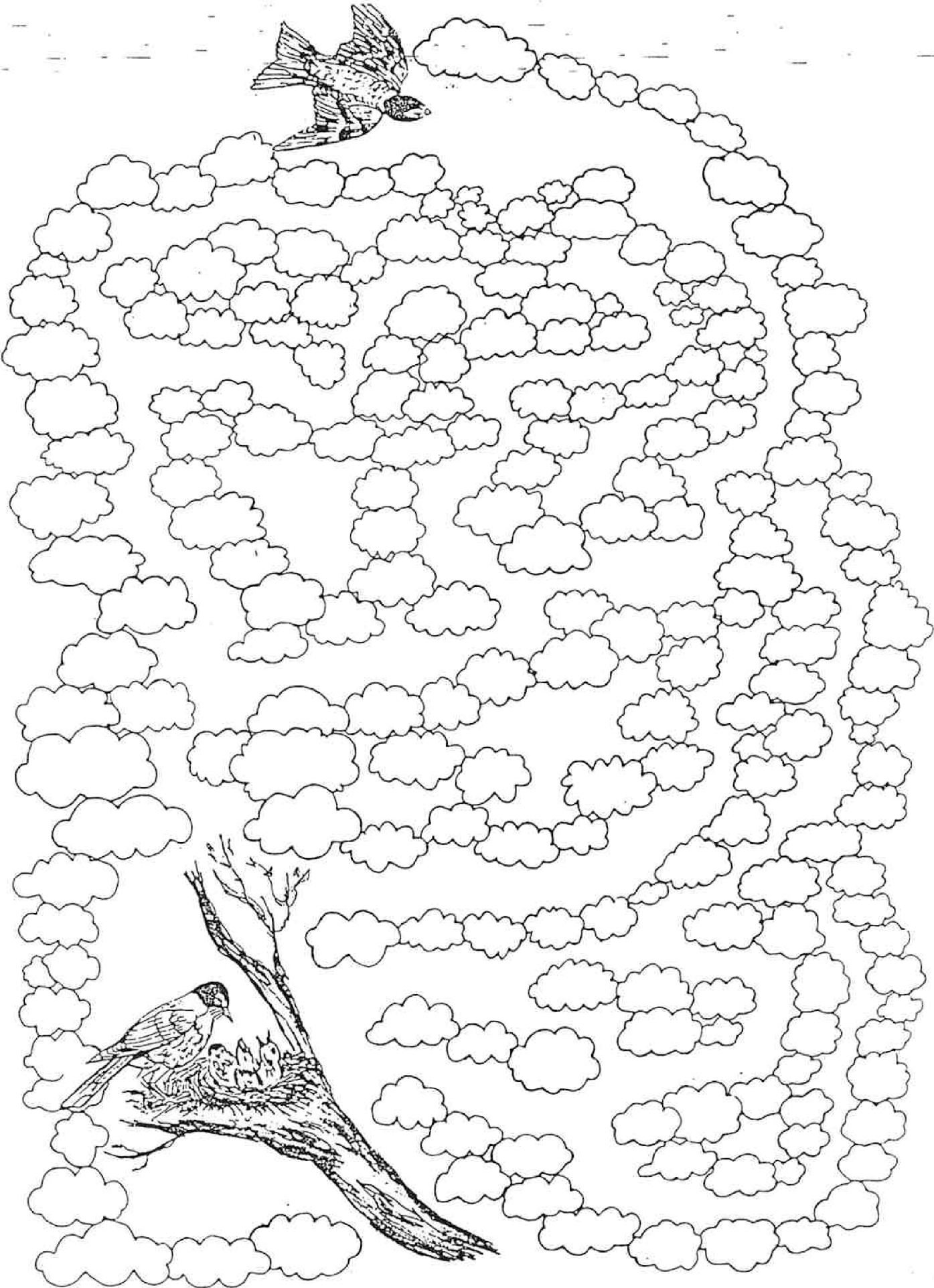
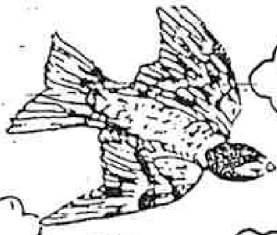
EEN LAMMETJE EN BIGGETJE ZIJN VERDWAALD
WIJS HUN DE WEG NAAR MOEDER GEIT OF MOEDER VARKEN

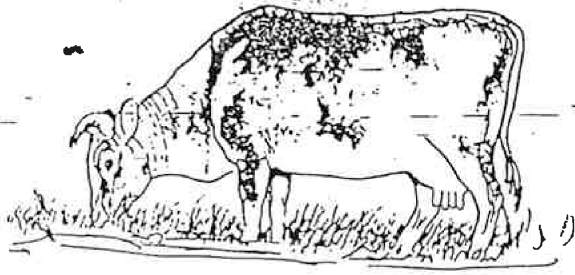

WIJS DE PONY DE WEG DOOR HET WOUD NAAR ZIJN FAMILIE

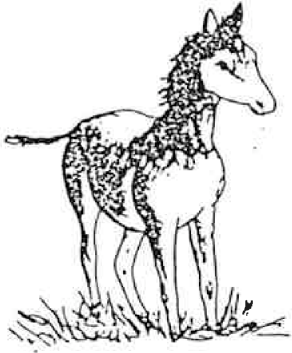
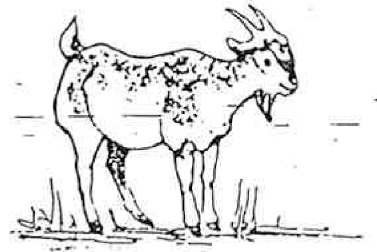

HELP HET VOGELTJE OM DE WEG TE VINDEN DOOR DE WOLKEN NAAR ZIJN FAMILIE

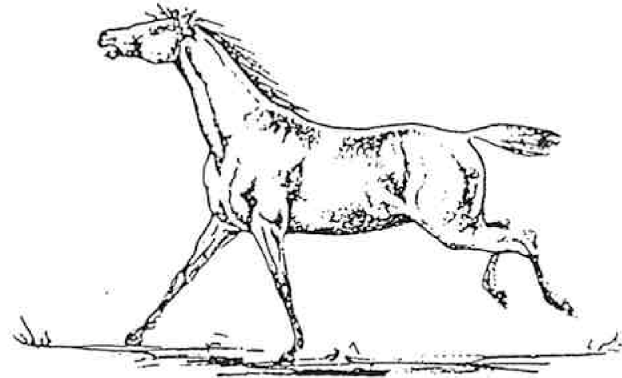

TREK EEN LIJN
- VAN HET DIER
- NAAR ZIJN NAAM.

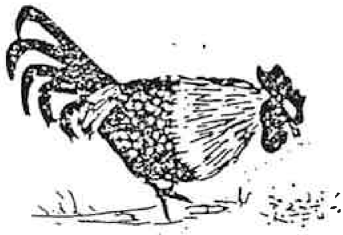

VARKEN

KIP

EZEL

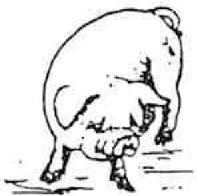

GEIT

KUIKENTJE

KALKOEN

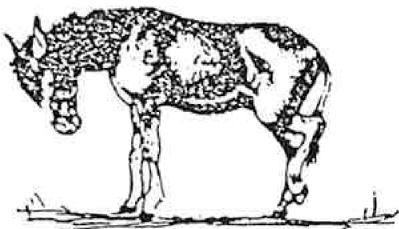

PONY

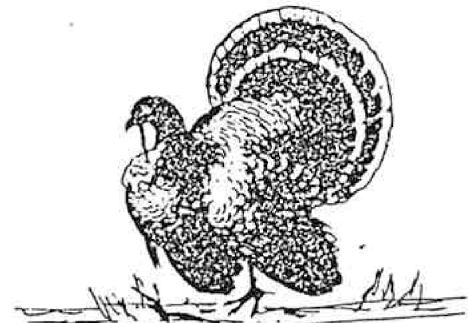
HAAN

PAARD

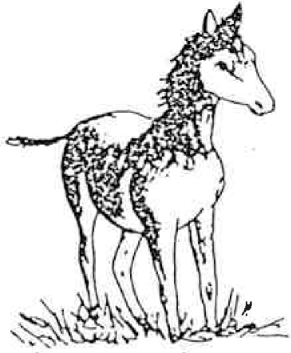
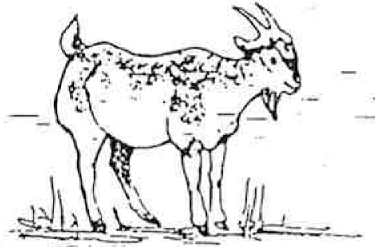
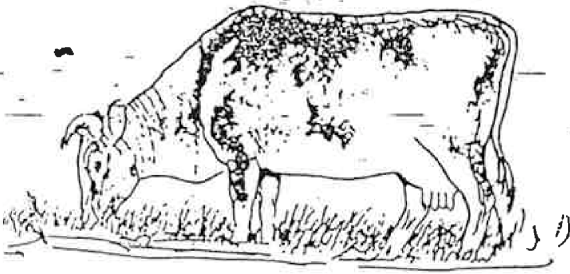

SCHAAP

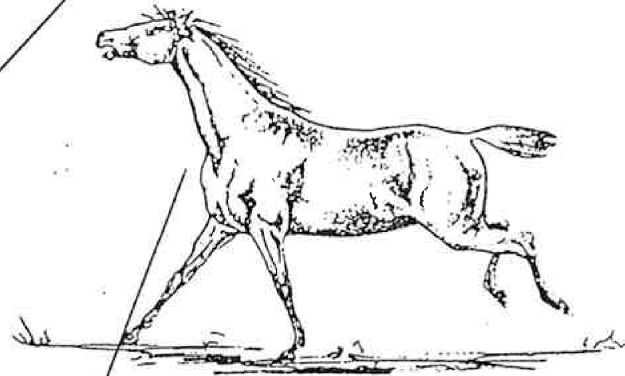

KOE

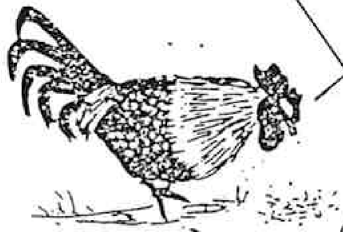
TREK EEN LIJN
VAN HET DIER
NAAR ZIJN NAAM

KIP

VARKEN

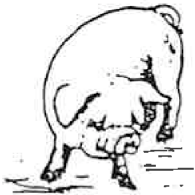
EZEL

KUIKENTJE

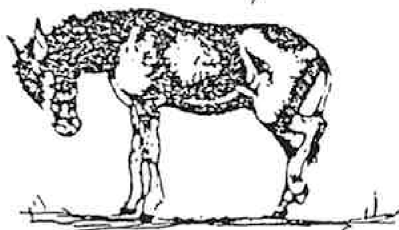
GEIT

KALKOEN

PONY

HAAN

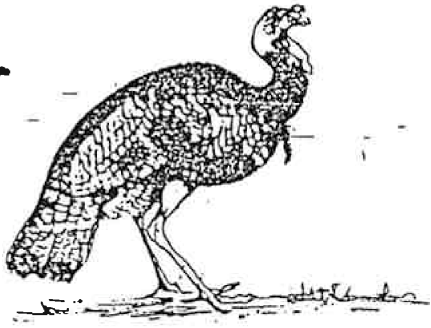
PAARD

SCHAAP

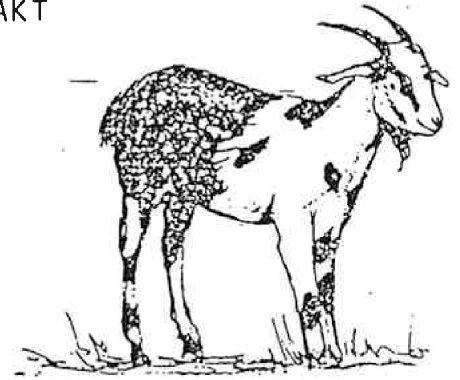

KOE

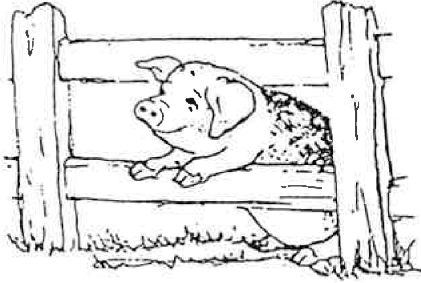
TREK EEN LIJN VAN
HET DIER NAAR HET
GELUID DAT HET MAAKT

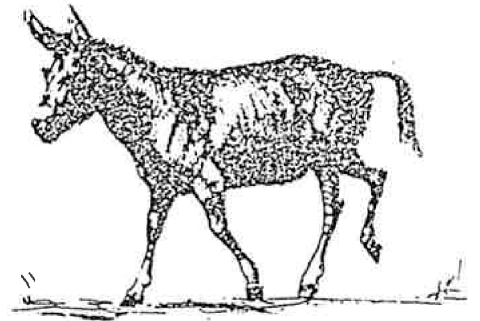
KUKELEKU

BLE-BLE-BLE

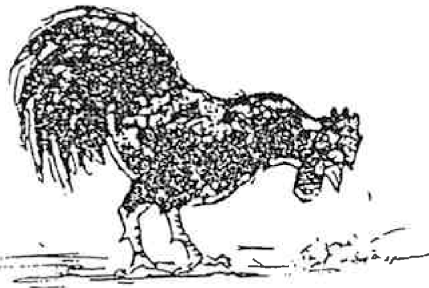
HI-I-I- HI-HI-I

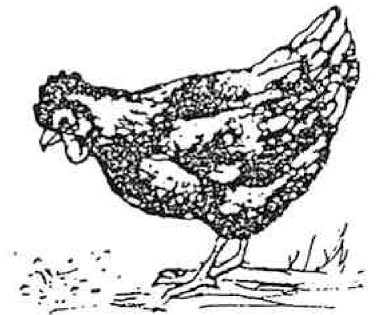
KNOR..KNOR

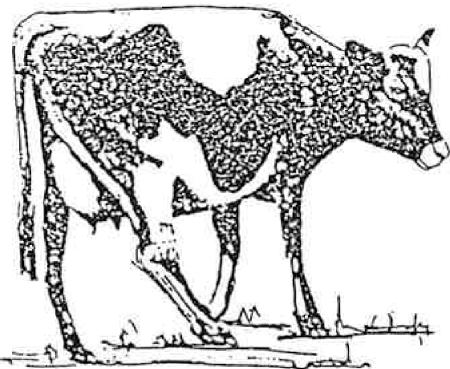
BÉ-É-É-É

MÉ-É- MÉ-É-É

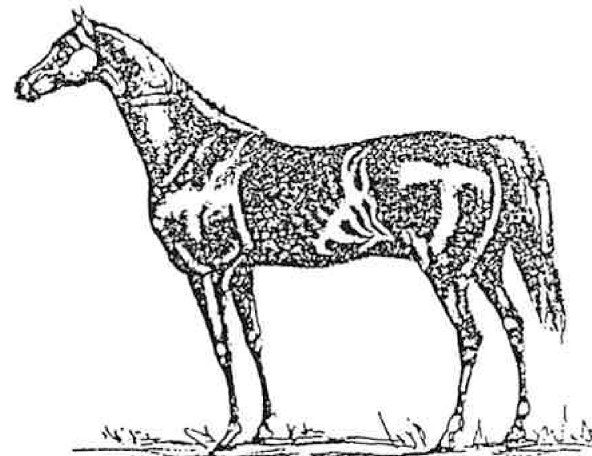

TOK-TOK-TOK

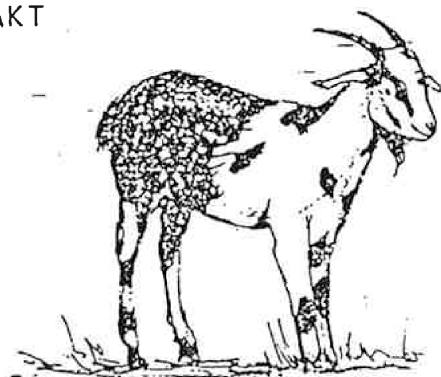
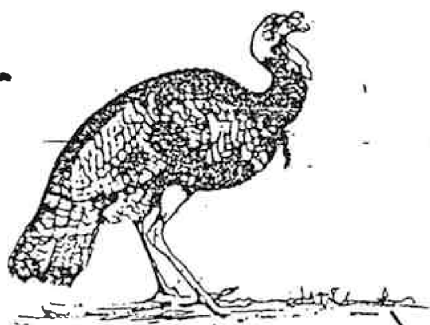

HO-HI-HO-HI

BOE...BOE..

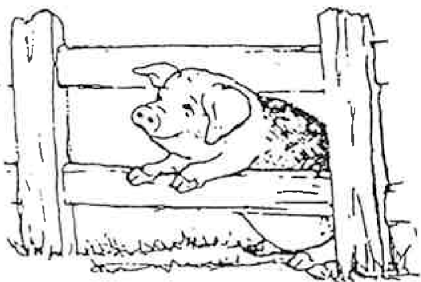

TREK EEN LIJN VAN
HET DIER NAAR HET
GELUID DAT HET MAAKT

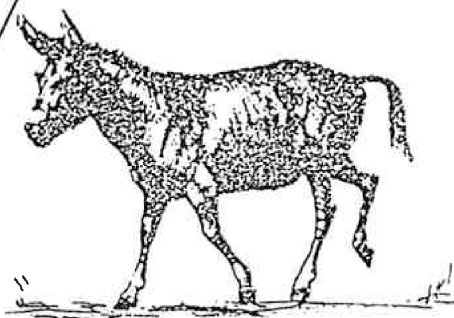

KUKELEKU

BLE-BLE-BLE

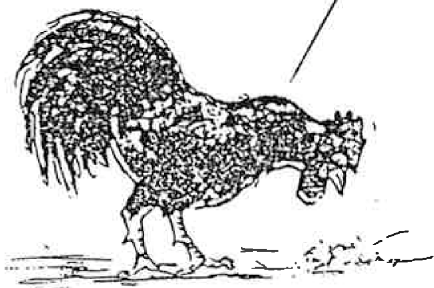
HI-I-I- HI-HI-I

KNOR..KNOR

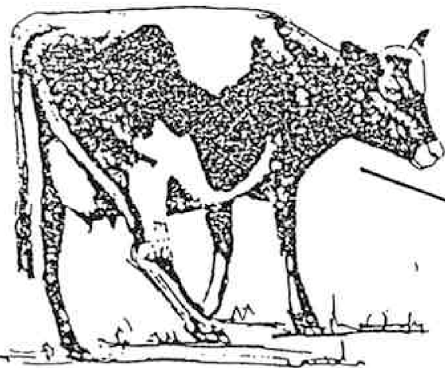
BÉ-É-É-É

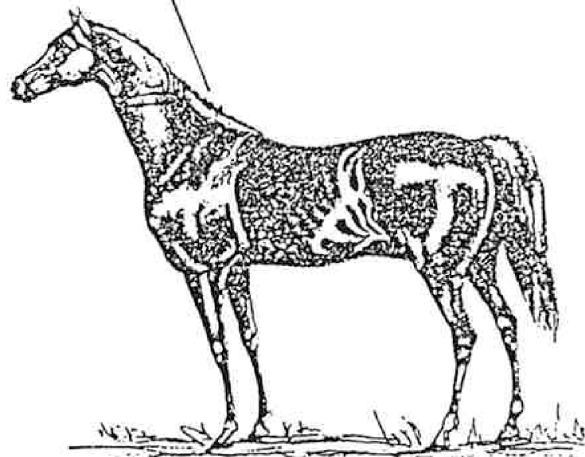
MÉ-É- MÉ-É-É

TOK-TOK-TOK

HO-HI-HO-HI

BOE...BOE...

woordzoeker

blafpklesi
isvxralepo
geitokony
rasbisodde
opschcrfh
qselthogss
pinakiait
jkoprlmgs
zafkdvhla
bcdpwnud
schaqprbm
mojidptih

zoek de dieren

woordzoeker

b
i
g
e
i
t
v
s
s
e
n
s
c
h
i
d
p
c
h
a
a
p
d
k
o
n
i
n
j
e
e
d

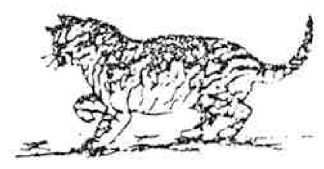
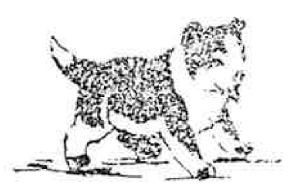
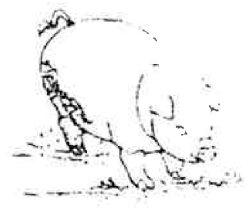
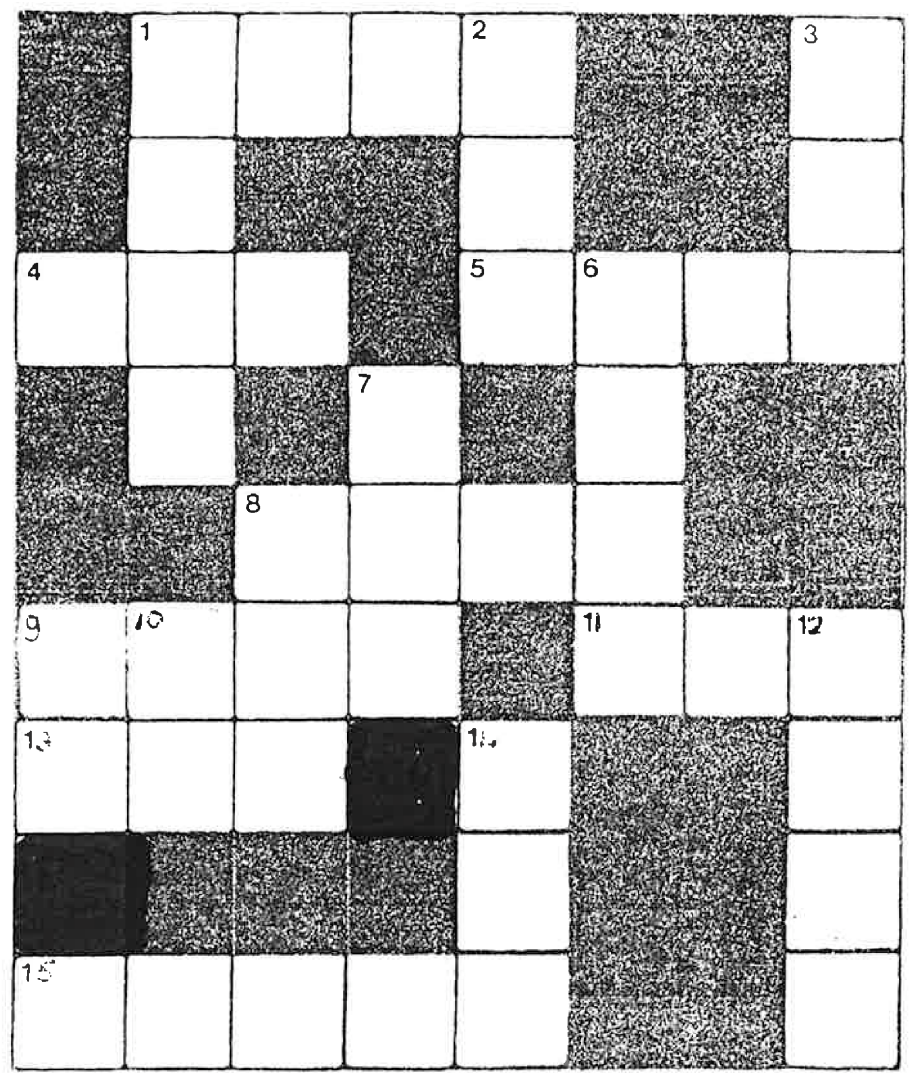
Horizontaal

- 1) De kleur van maïs
- 4) De eieren van dat dier lust jij graag
- 5) Een lastig knaagdierstijfje
- 8) Een geplukte kip is een . . . . . kip
- 9) Het mammetje van een kip
- 11) Het mammetje van een schaap
- 13) Een overtuig waarmee we naar de kinderboerderij kunnen gaan
- 15) Kruipend dier dat je op Aruba vaak aantreft

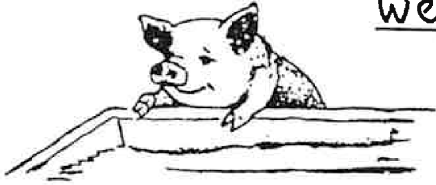
Vertikaal

- 1) Arubaans dier met hoorns
- 2) Een jong schaap
- 3) Eetbaar dier dat in water leeft
- 6) Deel van de hoe waar melk uit komt
- 7) Wie hoort bij een vrouw maar een . . . . .
- 8) Broeikas waarin planten worden gekweekt
- 10) Uitroep van pijn (als je gepikt wordt)
- 12) Drank die we van de hiel ende geit krijgen
- 14) Een jong vachten

Inkwoorden: H → geel, kip, muis, kale, haan, ram, bus
 V: geit, lam, vis, uer, man, kas, au, melk, big, slang

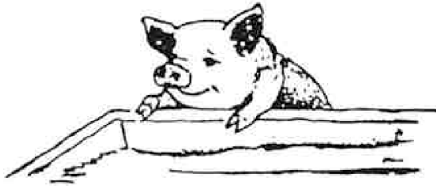
welke dieren zijn dit?

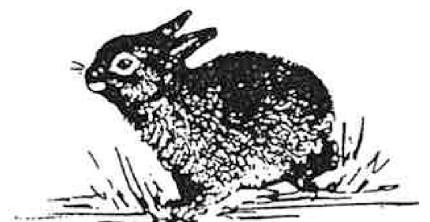
1. leez _____
2. tieg _____
3. pki _____
4. nisvse _____
5. childspad _____
6. pasach _____
7. deen _____
8. onnyk _____
9. karven _____
10. dohn _____

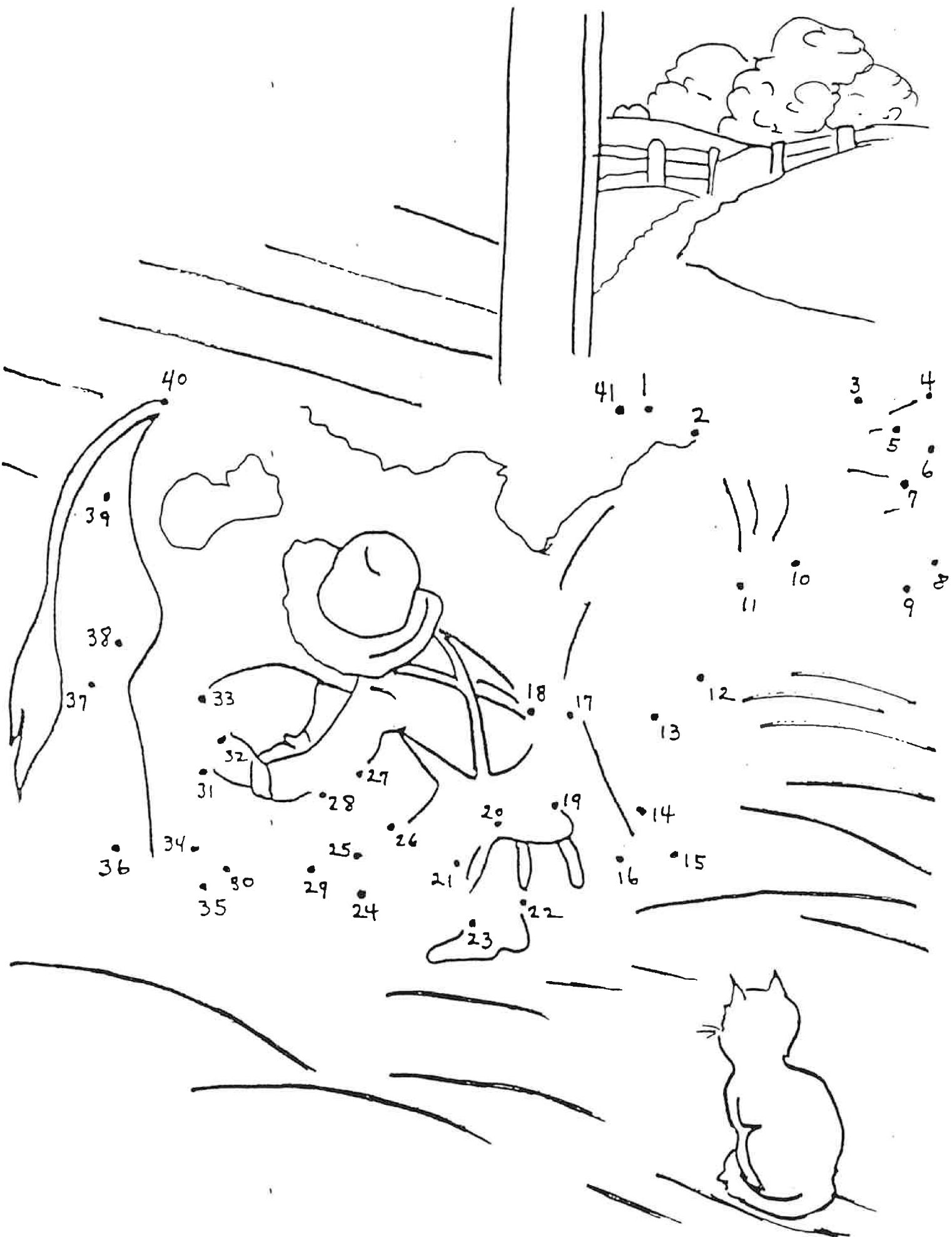

welke dieren zijn dit?

1. EZEL
2. GEIT
3. KIP
4. VISSEN
5. SCHILDPAD
6. SCHIAAP
7. EEND
8. KONYN
9. VARKEN
10. HOND

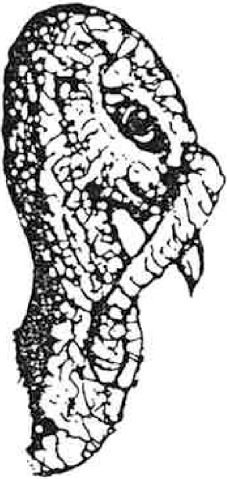
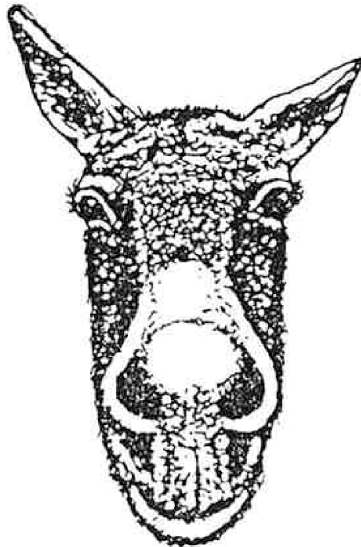
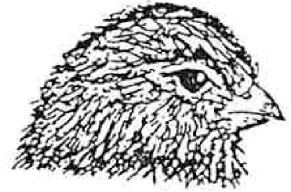

verbind de punten

verbind de punten

van wie is dit hoofd?

van wie is dit hoofd?

schaap

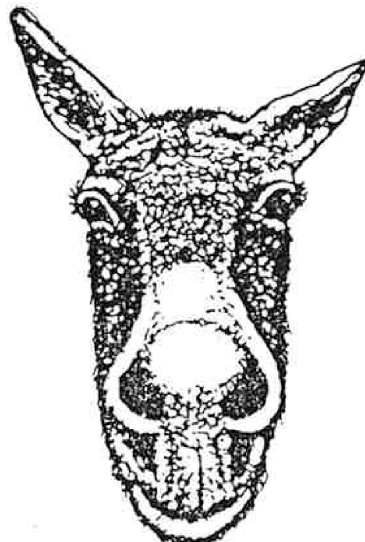
paard

kuiken

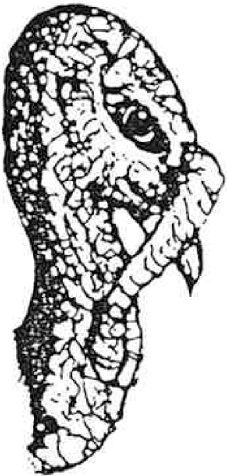
koe

ezel

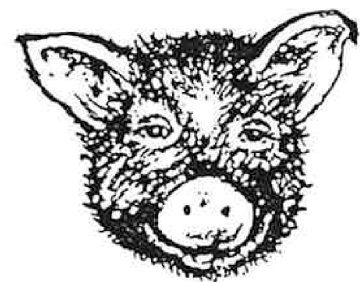
geit

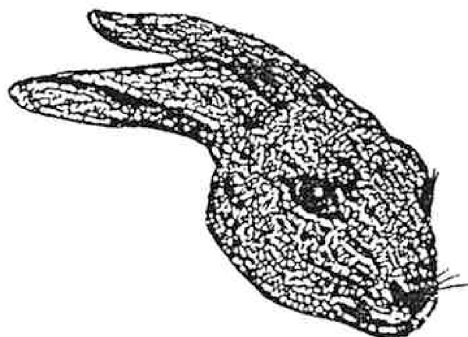
kalkoen

haan

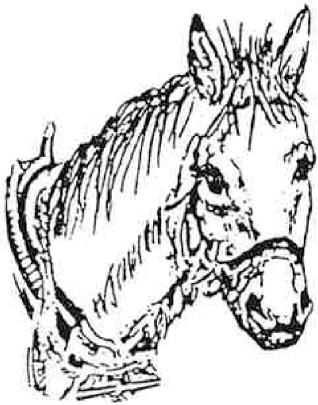

varken

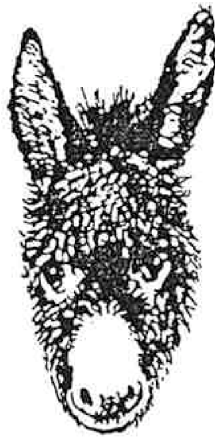

konijn

wie ben ik ?

paard

ezel

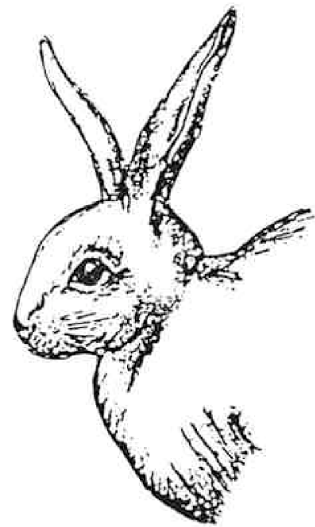
kip/haan

lam

varken

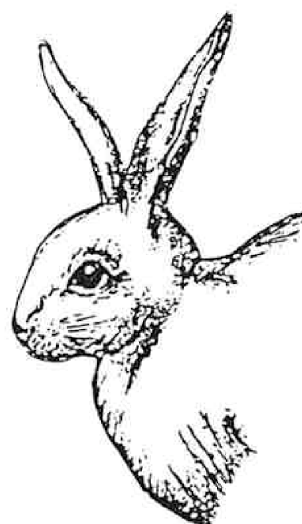
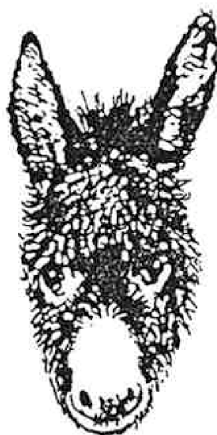
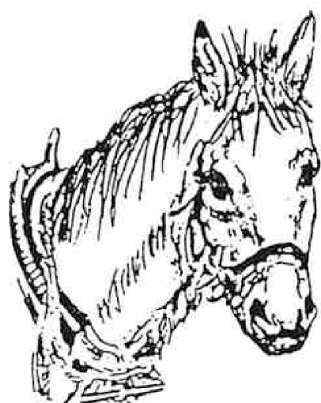

konijn

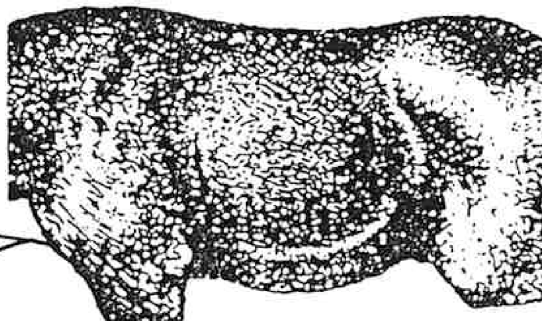
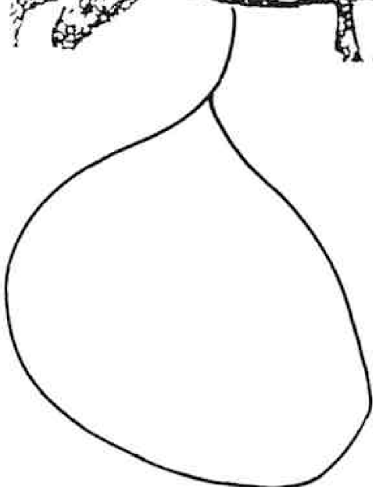
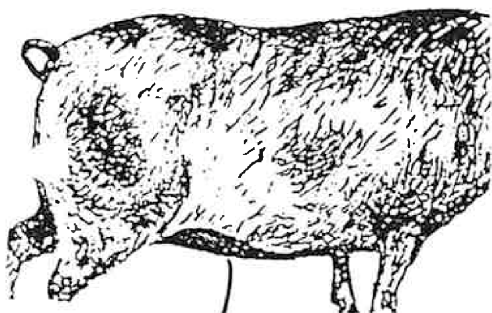
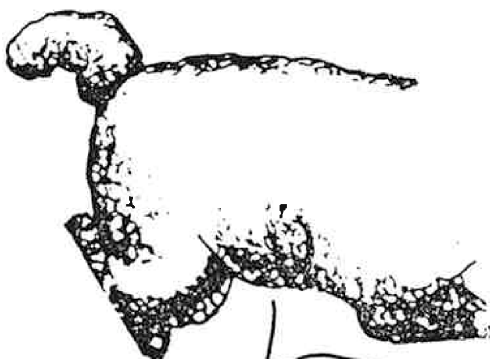
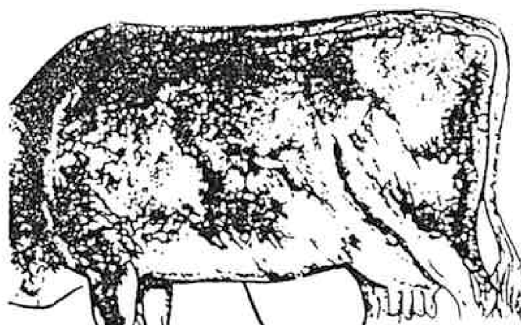

kuiken

wie ben ik ?

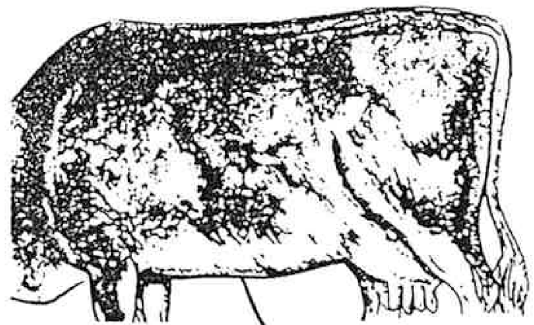
dit is het lijf van .....

dit is het lijf van .....

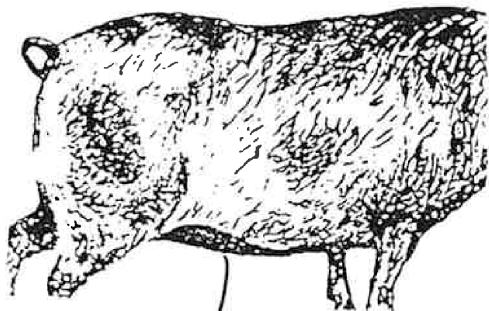
kalkoen

koe

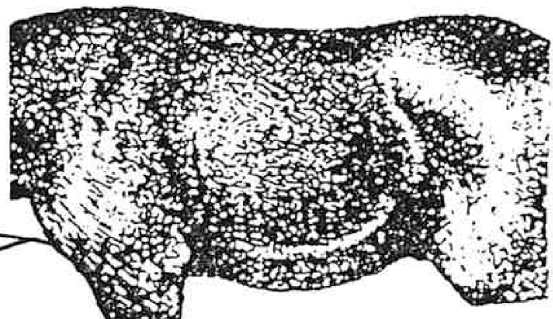
schaap

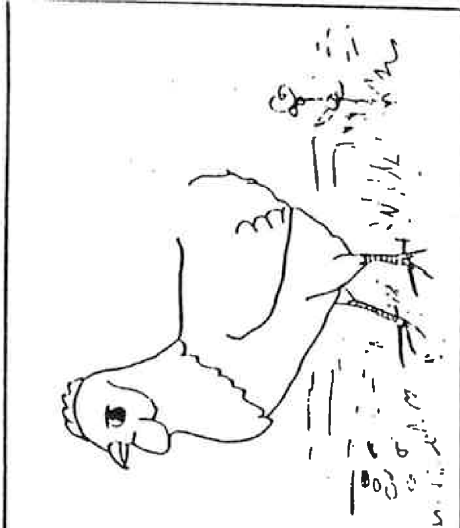
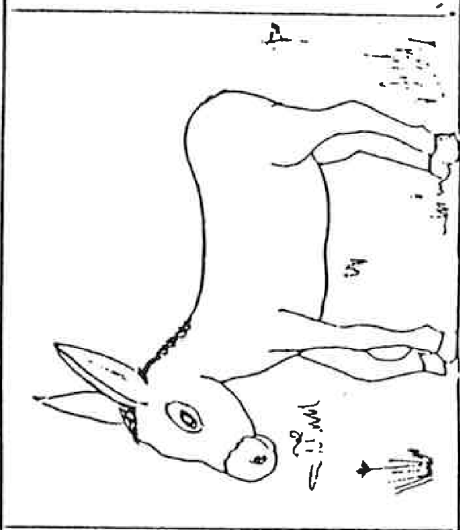
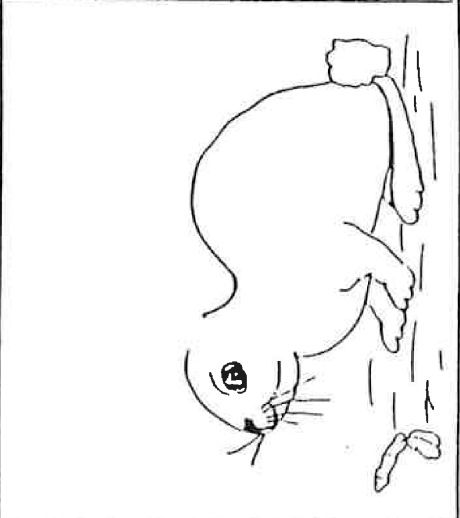
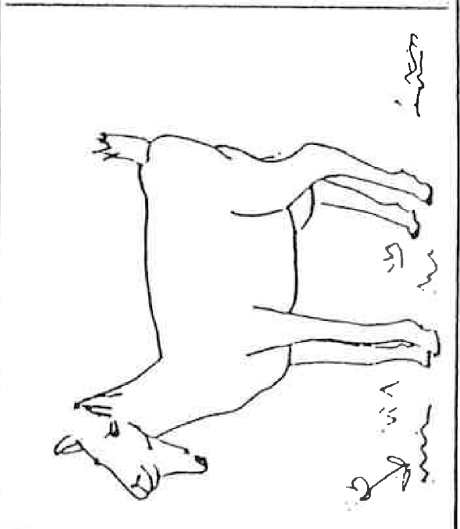
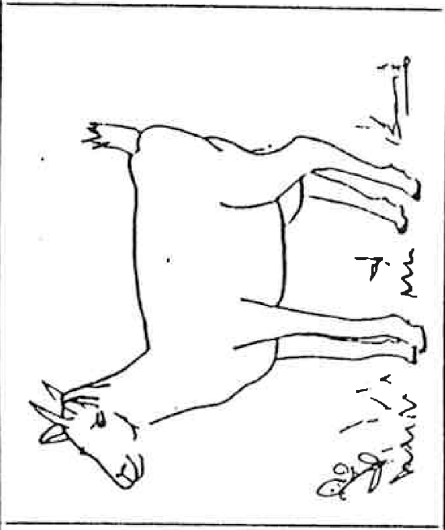
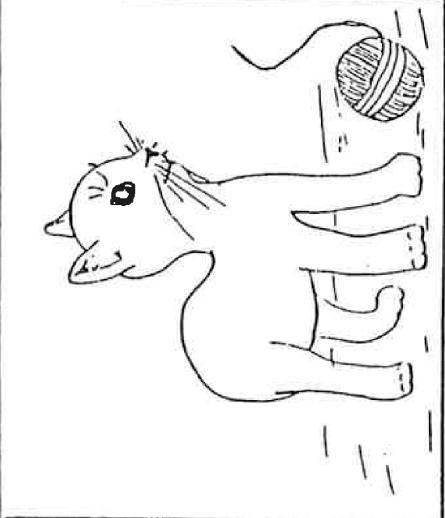
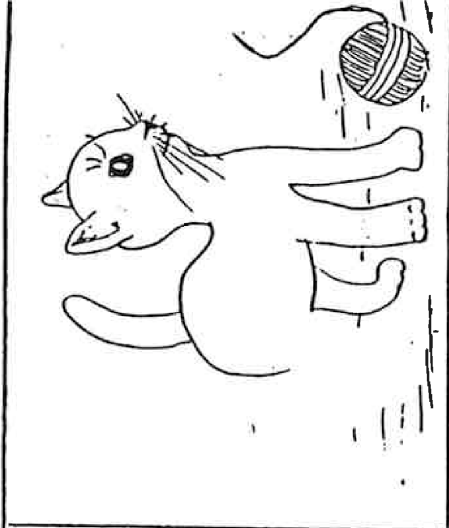
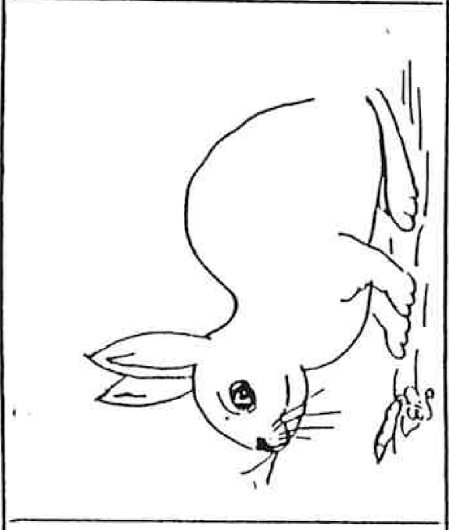
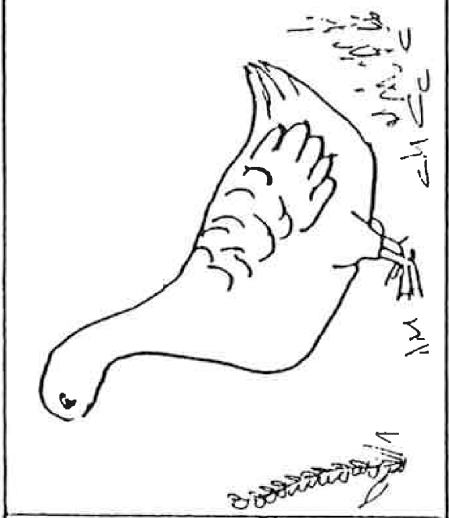
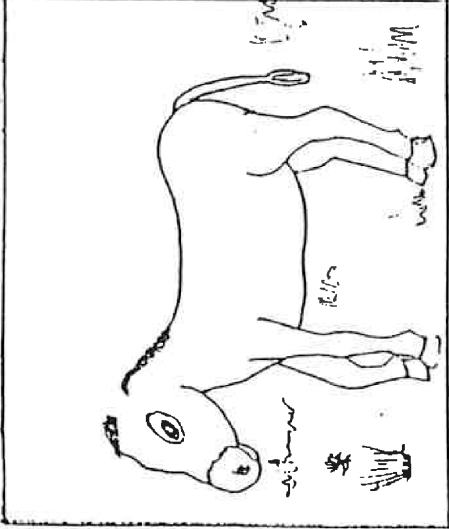
varken

kip /
haan

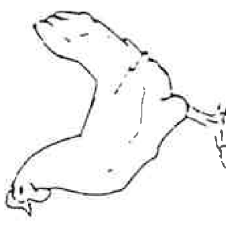
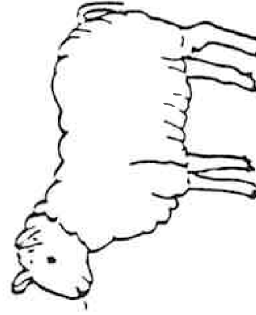

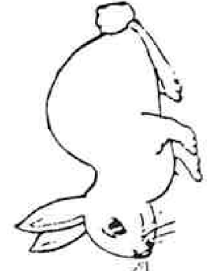

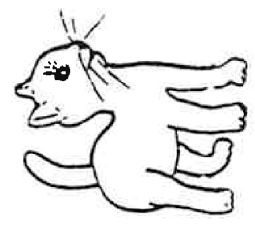

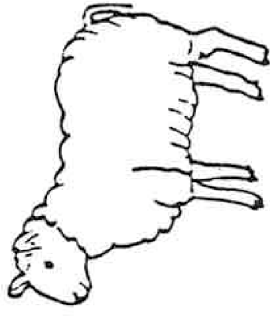

ezel

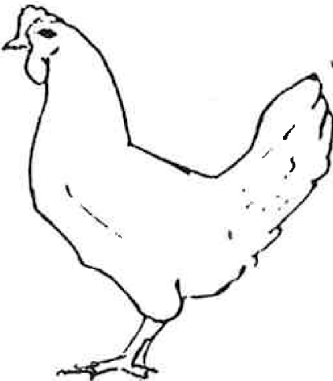

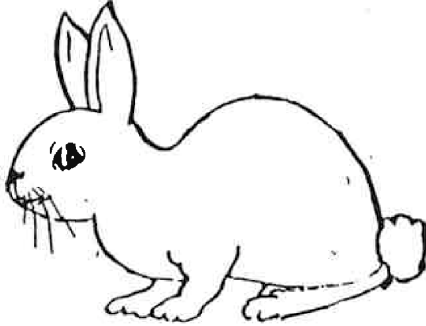

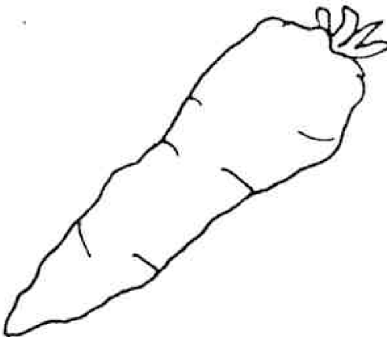
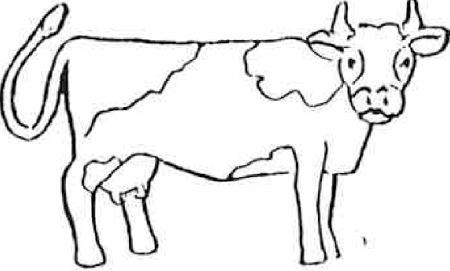
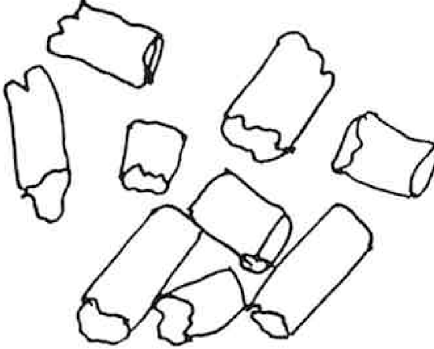
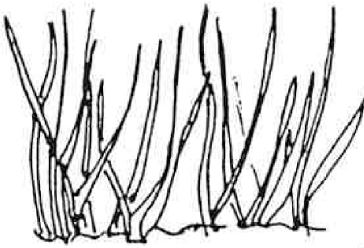
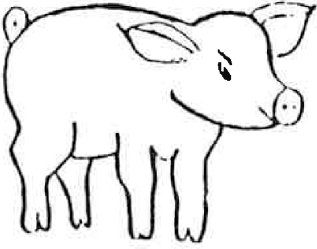
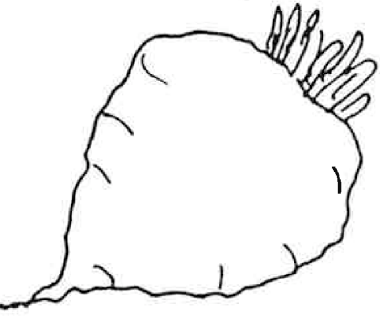
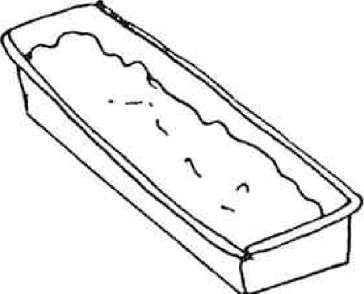
welke dieren horen bij elkaar ?

zet een streep door het dier dat er niet bij hoort en vertel waarom

zoek bij elk dier het eten

WERKBLAD

	<p>kippevoer</p> 	<p>stro</p>
	<p>konijnenvoer</p> 	<p>wortel</p>
	<p>bix</p> 	<p>gras</p>
	<p>voerderbiet</p> 	<p>varkenstrog</p>

wie eet gras ?

kleur de graseters.

